

11 1961
planinski vestnik

planinski vestnik

Glasilo Planinske zveze Slovenije | Letnik XX | November

VSEBINA:

GORA JIH JE OPOMNILA	
Ciril Praček	481
NAS DUH NE SPI	
Ludvik Zorzut	482
JEREBICA	
Ing. Pavle Segula	483
DOLINA ZA DEBELIM VRHOM	
Marjan Lipovšek	487
POMLADANSKI SPOMIN NA POLETNA POTA	
Jože Humer	494
NA MONTAZ IN VIS	
Branko Marušič	497
BRADA V PROKLETIJAH	
Mirko Marković	503
DIREKTNA V STAJERSKI RINKI	
Danilo Škerbinek	516
VI + V TRENTU 1964	
Tine Orel	517
NASEL SE JE DOBRO OHRANJEN LEDENIK	
France Avčin	519
DRUŠTVENE NOVICE	529
IZ PLANINSKE LITERATURE	520
RAZGLED PO SVETU	523
OBCNI ZBORI	527
DA NE POZABIMO	527
IZ KARTOTEKE PRVENSTVENIH VZPONOV	528

PRILOGA:

S STANIČEVE KOČE
Foto: Miha Tomšič, Ljubljana

NASLOVNA STRAN:

ZAPIS ZEMELJSKE ZGODOVINE
POD ROMBONOM
(Skoljke — megalodonti — iz zgornje triade,
stare nad 100 milijonov let)
Foto: dr. Lev Baebler

»Planinski Vestnik« je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga PZS - urejuje ga uredniški odbor. Odgovorni urednik: Stanko Hribar; glavni urednik: Tine Orel. Revija izhaja dvanaajstkrat na leto. Članke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvorčakova 9, p. p. 214, telefon 32-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, razvid naslovov / Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina je din 900.—, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih po din 225.— (naročnina za inozemstvo din 1600.—) / Tekoči račun revije pri Narodni banki 600-14-3-121 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pa pismene odpovedi, ki jih naročniki izroče Upravi do 1. decembra za prihodnje leto.

Združena lesna industrija Tržič

NUDI

CENJENIM ODJEMALCEM

REZAN LES VSEH VRST,

ZABOJE IN

LESNO GALANTERIJU.

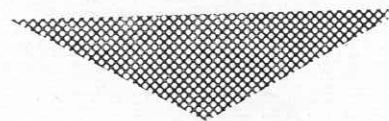
OPREMLJA PO NAROČILU

SALONE, DVORANE,

GOSTINSKE OBJEKTE IN OSTALE

REPREZENTANČNE PROSTORE

PO KONKURENČNIH CENAH.

ZAHTEVAJTE PONUDBE!

Gora jih je opomnila

Ciril Praček

Jasno jutro naju je izvabilo v večno mikavno triglavsko steno. Pod steno sva opazovala mlade plezalce, ki so hiteli v razne smeri. Po nebu so se pričele vlačiti lahne meglice, nič dobrega se ni obetalo. Proti koncu bavorske smeri naju je ujel prvi dež, nalahen, kot da ne bi vedel, kaj hoče. Potem se je zopet razvleklo in nadaljevala sva pot čez Zimmer-Jahnov izstop in čez ledenik nazaj v Vrata. Pri studencu sva se zleknila na toplo sonce in uživala prijeten mir, mir pred viharjem. Nebo se je črno pooblačilo, krepko sva potegnila navzdol. Na polovici poti se je vsulo. Prava poletna nevihta z vso svojo strašno silo. Sodra in toča med povodnijo vode z grmenjem in strelo. Vse to sva mirno opazovala izpod previsa, lepo na suhem.

Ne tako četvorica mladih plezalcev v skalaški smeri v Špiku. Mladi fantje, trije izpod dvajset let, le eden med njimi nad petindvajset. Vsi neizkušeni, prvo leto plezanja. Nenaraven vzpon, že prvo leto sami na plezarijo V+. Prve kaplje so jih ujele na balkonu, silna nevihta malo više in ta jih je prisilila k bivaku. Klinov za sestop niso imeli; polico, ki drži z Orlove glave v Špikov graben niso poznali, obstali so premočeni in premraženi brez moči. Ponoči so oddajali svetlobne signale za pomoč. Šekli, načelnik GRS v Kranjski gori, je bil po naključju v Martuljku in jim je takoj vrnil signale. Obenem je dal reševalni alarm za Kranjsko goro in Jesenice.

Mrak s sinom in z Limovškom se je podal že ob dveh ponoči v Špikovo steno. Jeseničani smo prejeli alarm ob treh zjutraj in vstopili ob šestih pod Srcem v steno, s katere je že krepko padalo kamenje od Mrakove skupine. Sonce je žgalo že navsezgodaj, potili smo se, da je teklo od nas.

Spodaj na pesku nam je rekel oče obeh bratov Oman, da bo še pošteno deževalo, preden bo večer. Res so se kmalu oprijele drobne meglice stene in nam vse bolj otežkočale orientacijo v steni. Edini od vseh reševalcev sem samo jaz poznal steno, tudi Mrak še ni bil v Špiku.

Na vrhu Srca smo se sporazumeli s starejšim od obeh Omanov, da so v skalaški smeri, da niso poškodovani, da ne morejo ne naprej ne nazaj.

Podelili smo se v dve navezi: Pavel Dimitrov in jaz v prvo, Ramuš Janez in dr. Ažman (zdravnik) v drugo. Dimitrov, kot najboljši mož ekipe, je vodil.

Čisto nalahno je pričelo rositi. Dolgo, dolgo je tako povsem neznatno rosilo. To pomeni poleti navadno uvod v dolgotrajne nevihte, ki so posebno v stenah lahko usodne. V normalnih razmerah bi dejal, fantje obrnimo, ekspres domov, toda danes je bil imperativ drugi, naprej samo naprej, čim preje do njih. Dimitrov je ravno vstopil v tisti poznani težavni kamin, ki drži do obeh smeri, centralne in skalaške, ko se je z vso silo vsul dež. Dimitrov je plezal lahkotno, kot plezajo le veliki mojstri plezanja. Do vrha kamina smo bili premočeni do kože. Voda je drla po steni, prožila kamenje, pri vsakem oprimku je tekla za rokav in vrh vsega je pričelo še treskati s tako ihto, da sem se od strahu prilepil k steni, da bi me vakuum obdržal, tudi če bi spustil vse oprimke in stope. Pred seboj smo imeli gladko prečnico in navpičen, težaven kamin.

V normalnih razmerah, smo rekli, bi šel že davno nazaj, če pa bi me šele v steni ujela nevihta, bi poiskal previs, odvrغل železje in čakal na lepo vreme. Toda danes ni govora o tem, tresel sem se od premraženosti in strahu, voda je grozila, da nas odplakne s stene, žvižg kamenja se je mešal z gromom, imperativ pa je bil le eden, naprej, samo naprej, dokler bo šlo.

Tovariši so me pogledali sprašujoče. Zini nekaj stari, ženeš nas v smrt. Toda stari je molčal, v duhu je videl brate Uršiče, kako so umrli prav v tej steni, ker smo prišli prepozno do njih, videl Leskovarja in Eignerja

planinski vestnik

v Ponci, kako sta ležala kakor v jaslicah, videl mrtve na Kegljišču v Jalovcu. Povsod so bili reševalci 24 ur prepozni. Danes ne bomo prepozni, če bomo sploh prišli živi do njih, nam ne bo nihče imel kaj očitati! Naprej fanje, samo naprej!

Lahko bi jokal, ko sem gledal te tri mlade može, ki sem jih gnal v to neenako borbo z goro, z goro, ki ji je ta dan vse pomagalo proti nam. Iz V+ je bilo že davno VI+, kajti pod nogami je vse drselo, sile so bile zaradi premraženosti občutno zmanjšane, trdo in okorno smo se prestavljali naprej.

Več ur smo se borili z nevihto, da smo se privlekli do police pod skalaškim stolpom.

»Ne vem, kako bo šlo naprej, trd sem in premražen do kosti«, je menil Dimitrov, bolj zase kot pa nam, kajti kot bi pogledal v zrcalo, smo si bili enaki. Ni jih bilo treba pre-

Ludvik Zorzut:

Naš duh ne spi

(Padlim borcem.)

Kdo ste,
ki ne počivate nikjer
in venomer
nas strašite, bedite vse noči...
Vaš duh ne spi?

Odkod ste —
z Matajurja, s Krasa, z Brd,
kjer po slemenih
v krvi borcev pokošenih
je žela tovaršica Smrt?

In kod
vi tavate tja po vašéh...?
Na vse strani
so razmetane vam kosti
na mučeniških tleh.

In kam
zdaj begate vi bedni
brez pokoja — in vam je hudó
da morda nismo vredni,
kar zapečatili ste vi s krvjo?

V zaraslih travah, skrilah
grobišč vseh padlih iščemo mi sled
in tihi, brez besed
na zapuščenih klónimo gomilah.

Vrnite se v domači beli dvor,
junaki večni — Na gmajni tam zeleni bor
ves dan, vso noč šumi, šumi...
Vaš duh živi...

pričevati, ti fantje so sami vedeli, kaj moramo še danes opraviti.

Povodenj z glasbeno spremljavo se je nadaljevala, tej se je pridružilo še šklepetanje z zobmi.

Vstopili smo v kamin skalaškega stolpa. Petdeset metrov nad nami pod balkonom je čepel pod previsom Mrak s svojimi možmi. Ta dan je opravil čudovito delo. Kot pravi potomec tistih slavnih imen iz njegove bližnje okolice, Komacev, Bergincev in Tožbarjev, je našel pravo smer, čeprav še nikdar ni plezal niti v Špiku niti v takih okoliščinah niti take težavnostne stopnje. Voda je lila v potoku po kaminu, bolj podmornice kot plezalci smo se vzpenjali po vrvi, ki nam jo je vrgel Mrak. Nad balkonom so »klinoberci«, kakor jih imenuje Joža Čop, pobrali ven vse kline in tako Mrak ni vedel naprej, počakal je na nas.

V akcijo sva stopila s Pavlom. Previs iz balkona zahteva svoj trik. Mož, ki leze naprej, mora stopiti tovarišu na rame (to je najlažji način), vpeti vponko v klin nad seboj, če je, seveda. Sedaj ga ni bilo in Pavel je moral zabiti. Prijetno me je glodal s podplati po kosteh, toda človek mnogo vzdrži, če je treba. Potem vpneš streme in vstopiš vanj, vpneš vrv v naslednji klin in se potegneš v ozko razpoko nad seboj.

Navezal sem Mraka in sebe odvezal. Kmalu sta oba izginila v kaminu navpično nad menjo. Zabil sem dva krepka klina, zvezal dve vrvi in pričel spuščati posamezne reševalce od trojice pod balkonom navzdol. Vrvi so bile popolnoma mokre, zato so se navezali in sem jih spuščal preko dveh klinov skozi vponke na trenje.

Pavel je že na balkonu stokal, da ne bo mogel nikamor naprej. Neverjetno, kako hitro človek ohromi v svojih silah, če je premočen in če je hladno. Toda vseeno je lezel naprej, kajti tik nad balkonom so se oglašali tovariši. In naslednji dan se ne bi več oglašali, kakor dosedaj še vsi pred njimi. Dobro je, da človek to ve, kajti sicer ne bi dal vse do skrajnosti iz sebe, neštetokrat spotoma me je imelo, da bi rekel, fantje, obrnimo se, saj ni mogoče priti do njih. In če bi stari to zinil, bi šli vsi za njim, on že ve, kaj dela. Zato je moral trpeti stari in vsi ostali z njim.

Prvi se je vračal Pavle. Spustil sem ga takoj naprej, kajti na balkonu ni bilo zaklonišča pred vodo, drla je z vseh strani skozi steno. Stal sem kakor pod prho v kopalnici. Potem

je pridrsal z neba Bernard. »Oprosti, Ciril«, mi je rekel. »Kar naprej« sem mu odvrnil, »mudi se nam«.

Počasi je bilo vseh deset na polici pred menoj. Mraku sem naročil, naj me spodaj počaka, da mi ne bo dolgčas. V takih okoliščinah šele veš, kaj je tovariš. Čutiš ga v bližini in si miren, pa čeprav oba umirata.

Spustil sem se na karabinski sedež. Toda v dvojno vrv ni segla do police. Obvisel sem visoko nad polico. Poizkušal sem izvleči vrv, toda ni šla. Že zgoraj na balkonu smo zaman vlekli vrvi, trije smo se obesili nanje, pa so vseeno ostale v steni. No in sedaj še moji dve. Ali naj ostanem sam v steni!

Vrgel sem Janezu in Marku navzdol par zvezanih Prusikov in potegnil navzgor novo vrv. Zvezal sem jo z mojimi vrvmi. Zopet smo vleki vsi trije, toda zaman. Dve vrvi sta več ostali v steni. Zabil sem klin in se spustil do obeh tovarišev na polici. Skrbelo me je, da nam ne bo zmanjkalo vrvi. Toda imeli smo jih še sedem.

Sklenili smo, da bomo šli preko Orlove glave in po policah z Orlove glave v Špikovo grapo. Nihče od nas še ni šel to pot; od znanih plezalcev pa sem vedel, da je tu možen prestop v Špikovo grapo. Ura je bila 18 in prav malo časa smo imeli še za sestop, priti pa smo morali vsaj do borovja, da bi poizkusili zakuriti, če bi bili prisiljeni bivakirati. Enajst mož po plezalni smeri severne stene Špika ne bi od tu, kjer smo bili, nikdar sestopilo prej kot v osmih, desetih urah.

Do Orlove glave smo morali pustiti še dve vrvi v steni, na Orlovi glavi pa se je vsakdo, ki je imel kaj, hitro preoblekel, kajti dež je za kratek čas prenehal.

Preoblekel sem se in zavrgel popolnoma uničene hlače, od neštetihih spustov so bile uničene.

Do Špikove grape smo rabili vrv čez manjše spuste še trikrat, v Špikovi grapi nas je ujela noč, pa še ponovna silna nevihta.

Nekateri so bili za bivak. Svetoval sem, da gremo naprej, kajti zakurili bi lahko samo, če bi voda gorela. Naprej, samo naprej, ven iz objema mokre smrti. Ta noč bi terjala svoje. Toda kako naprej v temi? Špikovo grapo poznam k sreči zelo dobro. Da se ne bi spuščali zopet počasi mož za možem na vrvi, smo zvezali tri vrvi, zabili tri krepke kline in spustili naenkrat 6 mož navzdol. Točno opolnoči smo prispeli pod Srce in takoj

nadaljevali pot. Število se je pomnožilo, preko dvajset mož je nadaljevalo pot.

Četvorica v steni je imela srečo. Reševalci so se zavedali, da ne smejo kloniti pred nobenimi zaprekami. Sreča, da sta bila na delu skrajno požrtvovalni Mrak in nadvse mirni in spretni Dimitrov. Borba z goro, ki je napela vse sile, da uniči mlade ljudi, je bila neenaka, toda to pot je zmagal človek.

Jerebica

Ing. Pavle Šegula

Zgodi se, da se nam srce zavoljo tega ali onega vzroka vname za določeno goro. Potem seveda ni miru, dokler cilj ni dosežen in dokler se oči ne napasejo lepote, ki se jim nudi iz novih, dotlej nepoznanih razgledišč.

Dobri dve leti sta že minili, odkar me je Dušan povedel prek Rateških Ponc, Strugove špice, Vevnice, čez grebene Mangrta na njegov vrh in vse do prijaznega Bovca. Zadnji dan tiste prekrasne ture naju je pot vodila mimo Predela in skozi Strmec. Bilo je tako vroče, da so se vrhovi gora izgubljali v čadasti sivini. Ko sva koračila nizdol prašne ceste, so se v robah nad nama slikovito lomili in zlatili sončni žarki. V Logu pod Mangrtom se je kot prestol in nedostopna trdnjava vzbočila v nebo gora, ki sem jo že poznal iz Binegovih pripovedovanj, nisem je pa še videl. »To je pa Jerebica,« mi je pojasnil popotni tovariš, pa se mi je čudno zdelo, kako so tej veličastni gori mogli dati tako krotko ime. No, videz pač vara, če bi me danes kdo vprašal, kako bi jo imenoval jaz, bi tudi posegel v živalstvo, vendar nekoliko globlje v razvoj in najbrže bi obtičal kar pri plazilcih. No, pa to ni važno, pogled razodeva vse druge pripodobe. Res so tedaj iz mrča nad strmimi zelenimi bregovi napol razločno in divje strmele v naju same stene. Rastle so navpično do robotih a zaobljenih glav in nad temi v spet novih skokih in stebrih navzgor do novih vrhov. Obema je bilo v hipu jasno, da bo treba tja gori in se поблиže seznaniti

z zapeljivo neznanko. Ostalo nama je seveda vprašanje kdaj in odkod!

Kasneje je prenekaterikrat padla beseda o Jerebici. Dušan je vestno zbral podatke in prebral zapiske večnega popotnika Tume. Zvedela sva za pristope preko severne stene nad Predelom in za vzpone iz doline Možnice. Slišati je bilo o plezalnih podvigih Janeza Krušica in njegovih tovarišev na vrvi. Tako se je nabral material, oba sva računala tudi na Binetovo družčino. Čeprav mu tisti konec ni znan, si Jerebice doslej še ni utegnil ogledati, zaradi njegove vedre družčine bi nama bil pa še posebno ljub tovariš.

Žal so izkušnje z njim kaj slabe. Kadarkoli smo se domenili za ta, ali oni podvig, že ga je zadržal kak nujen opravek, da je slabe volje moral ostati doma. Tako se je pač primerilo, da smo se v hribih navadno dobili in nato skupaj šarili povsem slučajno. Ob mislih na Jerebico pa je bil Dušan trdno odločen, da odrinemo tja vsi trije.

Minulo je leto 1962 in še 1963. Poletje je sledilo pomladi, brez velikih doživetij smo prešli v jesen. Komaj smo se dodobra zavedeli, pa smo že pristali v novi pomladi in novem poletju, seveda za dve leti starejši. Konec maja mi je Dušan naročil: »Pojdi in domeni se z Binetom, gremo na Jerebico!« Lahko rečeno, težko narejeno. Bine je z veseljem pristal, a v odločilnem trenutku je delil sobotno popoldne z učenci v gospodarstvu v Vevčah, ko so opravljali izpite in jim je moral tipati vest, da bi videl, če v znanju ni preveč razpok. Čakati bi bilo pač brezupno, zato sva sklenila, da greva v gore pač sama.

V soboto smo bili kljub temu trije. Zgodilo se je celo, da je Miloš prevzel vlogo mecena prevoznika. Kmalu po kosilu nas je strpal v svojega konjička in odrinili smo proti Logatcu. Iz ljubljanske soparine smo se na Vrhniki zarinili v divji nalive, nad okoliškimi hribi so bliski parali nebo, da je votlo donelo. Vse je obetalo, da se bodo uresničile prerokbe domačih, ki so nam obetali kar po vrsti dež. Na srečo je moče spotoma polagoma zmanjkalo; ko smo prispeli v Bovec in srečali Borisa Ostana, nam je ta že obljubljal zmerno in suho vreme. Opogumljeni smo stopili še na milico in povedali, da nas pot nese v obmejne hribe ter prosili fante v uniformi, da to našo namero sporoče graničarjem. Še beseda o poti in že smo ubirali proti Logu. Sijalo je sonce, da so se v njem belila ostenja Loške stene,

robovi in vrhovi neznanih imen, ki jih še zemljevid ne ve vseh povedati tako kot se spodobi. Nad koncem doline je kipela v nebo kupola Mangrta in ponosno kraljevala nad manjšimi, a nič manj mikovnimi sosedi. Prav nad nami, je na levici rinila v rahlo zastrto nebo Jerebica.

Dan se je pošteno popravil, zrastle je dobra volja in še graničarji so brez oklevanja rekli svoj »da«. Niti dovoljenj nam niso potipali; postregli so nam z novicami o poti in nam zaželeli srečen potep. Obrnili smo nazaj v smeri Bovca in po nekaj kilometrih poti preko mostu čez Koritnico zavili na dokaj dobro novo cesto, ki drži v osrčje doline Možnice. Cesta se zažira v strmino zelenih bregov nad vse bolj globoko ostajajočim koritom Možnice. V bregovih samotari tu in tam samotni dom, pastirski stan ali počrnel senik. Nad dolino se pne Rombon, ki prek Ribežnov prehaja proti Črneliskim Vršičem. Še dalje se stika z Vršičem in z grebenom, ki prihaja prek Lope ter Prestreljenika s samega Kanina.

V novih razgledih mineva cesta, ko se pogledi ozirajo navzgor v desno. Zelena pobočja prehajajo v stene, stebre in skalnate kope. Stene so rebrasto preprežene z drobnimi travnatimi pasovi, režejo jih pogoste grape, ki se pno pod sam vršni greben.

Ob gostoljubni karavli pustimo kramo in si pod noč poiščemo vstop na staro, komaj še zaznavno stezo z redkimi markacijami. Treba je do konca ceste, ko za ostanki nekdanje možniške planine preide v hudourniški grušč in z njega v kolovoz na poseki, polni jagod in borovnic. Kolovoz naglo izgine, nadaljuje ga skromna stezica, ki ubira nekam v konec doline, stisnjene med dva grebena. Prav v koncu zmagovito kraljuje markanten vrh, kaže, da je to Vršič. Ni nam treba tako daleč. Po kakih petnajstih minutah hoda od konca ceste se steza cepi. Lepša gre naravnost dalje, zanikrnejši in bolj zapuščen odcep zavije zmerno strmo na desno. Videti je, kot da rinemo v goščo, nad katero se tu in tam vidijo visoke, strme plošče skalnate stene. Prav hitro smo na melišču. Levo od njega so ostanki kavern in zavetišč iz prve svetovne vojne, potka pa se vzpne prav pod steno in preko nje navzgor proti visokemu rumenemu odlomu. Spotoma nas pozdravi lepa rdeča lisa, markacija iz prvih dni organiziranega planinstva v tem delu Slovenije. Vrh odloma je videti lesene stopnice, znak da smo na

pravi poti, ki prav za stopnicami ponovno zavije v gozd.

Večer mine ob prigrizku, gorski zrak nam je dal pravi apetit. Oblaki, v katere se zavijajo naši jutrišnji cilji, nas od časa do časa zaskrbe. Radi bi tudi vedeli, kateri izmed tistih vršičev in robov je pravzaprav naša Jerebica. Trda tla v karavli niti niso tako neprijetna. Posteljemo si, kakor si vemo in znamo, ter vsak po svoje prelisčimo noč. Junijska je, zato je kratka, s prvim svitom smo na nogah, zajtrkujemo, pretezamo kosti in kuhamo čaj. Peta ura nas najde že visoko gori nad rumenim odlomom. Senca je, toda zrak je zatohel in lepljiv, da zlezem v kopalke. Stezica se vije navzgor, ponekod izginja v bujni rasti. Koprive neprijetno pikajo po bedrih, vendar se jim ne umikam. Kako preveč bujno goščo potlačim s krepelcem, na katerega se sicer prijetno opiram, ko rinem navkreber, pogosto kar po občutku, zavoljo česar me Miloš v glasnem samogovoru obsodi za primitivca. Z njegovo mislijo se rad strinjam, sreča pa, ki ponavadi spremlja take tiče, nas kmalu vse tri posadi v dno prekrasne zelene doline. V njenem ustju neha pot in izgine, dolina pa se kot nekaj ogromen lipov list s konico v dnu razpne med grebeni, ki jim ne poznamo imena do mejnih robov. Tuma jo imenuje travnata Planja, vrh na levi je Veliki Snežni vrh, na desni pa so robovi Vovnika. Planja je kot zelen ledenik, ki ga počez sekajo skalnati pasovi. Poševno izginjajo v skalovjih Gorenjega Vogla.

Pot v zelenici povsem izgine. Morda se pne dalje na desni skozi gozd, ki seže še kakih sto metrov više in se nato po šiji dvigne v Vovnik. Morda gre levo skozi gozd in od tam po kakem nevidnem, strmem prehodu na planico, porastlo z macesni, kjer je videti, da iz doline prihaja še ena pot. S planice se spusti na obsežne meli pod Velikim Snežnim vrhom ter preko njih preide v mejno škrbino, kjer se prevesi v Italijo.

Vse to sem razmišljal, ko smo rinili kar na divje in naravnost navzgor v strmino. Noge se ugrezajo globoko v travo, tu in tam se ponujajo neverjetno debele, sladko dišeče jagode. Sonce se še skriva za robovi, za nami pa se rdeče Rombon ter njegovi sosedje. Lep je pogled na te vrhove. Spet in spet se obračamo k njim ter uživamo pogled na goro, ki iz Bovca razen višine nima pokazati kaj posebnega.

Raz nje drve v dolino dve, tri značilne grape, iz doline se pno ostenja najprej v zelenih strmalih, nato postajajo vse bolj navpična. Nekaj zelenic sega posebno visoko, še visoko pri vrhu so poraščena z redkimi, utrujenimi macesni. Stene so rebraste, v vodoravni smeri preprežene s travnatimi poličicami. Škoda, da zategadelj kljub višini nimajo alpinističnega obiska.

Pogled je resnično prelep. Rahlo je podoben pogledu s Stenarja proti Triglavu. Rombon nadomešča Triglav, Ribežni in Črnelški Vršiči pa Plemenice. Med navpičnimi in gladkimi čoki bi zlahka našli Sfingo in njej podobne stvore, vredne truda najboljših plezalcev.

Tako smo se ogledovali, čas pa je tekел in kmalu je izza vzhodnih robov pokukalo sonce. V hipu je postalo vroče, da smo bili veseli, ko smo se čez nekaj časa skozi senčnate grabne prerinili v mejno škrbino, kjer je narahlo vel prijeten vetrc. Imeli smo kaj videti. Onstran Jezerske doline rinejo kvišku Zahodni Julijci. Konica pri konici, grebeni, vrhovi z razkuštranimi kapami oblakov. Pred vsemi kot zvit prst, nemo strmeča v nebo Visoka Bela Špica. Lepo so se mi predstavile, videl sem jih prvič v življenju in se spomnil na Kugyja, Ojcingerja, divje lovce in zgodbe o življenju v tej divjini. Kaka škoda, da so se nam najvišji vršaci prikrili, kakšen mik, podati se k njim v goste. Vsi, ki poznamo lepote naših Julijcev, bi morali tjakaj, da spoznamo njihovo žlahto. Hitro so nas prevzele vse te konice in gotovo ne bo miru, dokler ne bom sedel na teme vsaj nekaterim izmed njih. Lepota, prabitna lepota narave je sprožila gone, ki spet in spet mikajo k novemu in nas za čas odtegnejo od naših gora, ki jih obiskujemo pogosteje. Naša naklonjenost domačim goram mora postati nezvesta, da se po novih užitkih in obogatena z novimi izkušnjami spet vrne v njihovo domače naročje.

Prijatelj sta vihrala sem in tja s fotoaparati, moj Vito mi je po stari navadi spet pokazal fige. Vrgel sem ga v nahrbtnik in napel možgane. Podoba krajine mi bo ostala zapisana v njih do konca dni. Spet je tekел čas in spet je bilo treba dalje.

Ubrali smo po svoje preko razbitih podov, v katerih zijajo dolge, globoke razpoke. Človeku se zdi, da blodi po ledeniku; neprenehno je treba iskati prehode med skalovjem, skoki in zelenjem. V robah je pozvanjal trop ovac.

Dušan se je smejal posebnostim krasa. Odpočitek ga je prikrajšal za potno palico. Ustavil se je, pobezal v razpoko med dvema kamnoma in palico za hip izpustil. Ko jo je hotel poprijeti, je ni bilo več. »Pa ne da bi jo peklenšček potegnil v pekel,« smo se smejali in v luknjico metali kamenje. Valilo se se je dolgo in globoko.

Tudi jaz imam svojo dogodivščino, da ne pozabim na Miloša, ki ga je malo preje rahlo nastavljena skalnata plošča udarila po rami in mu poškodovala nogo pod kolenom, da sedaj napreduje le z bolečino. Ko rinem med lapuhovim ščavjem šine preko poti črna lisa. »Žaba,« si mislim in vidim lepega črnega gada, kako urno izginja v strmini pod menoj. Končno prilezemo na široko teme Gornjega Krivega Roba, 2005 m visoko. Prvo, kar nas zanima, je pogled proti Jerebici. V sivem, oblačnem ozadju ni videti preveč mikavna, od nas jo loči kakih 100 m globoka škrbina, od katere drži zanikrna grebenska potka, druga pa po boku prehaja tja dol bolj na levi strani. Iz škrbine ni več daleč do cilja.

Miloša peče praska, Dušan pa globlje dolisti za svojimi prehodi. V travi ne manjka majhnih planik. Okrog Jalovca in Prisojnika se kuha nevihta. Oblaki se vrtnčijo v črnih kupih, daljna okolica je siva, edinole bliska ni videti in grom molči. Kljub temu dokaj malo privlačna slika, treba bo naprej, da nas ne bo še pralo!

Škrbina je hitro za nami, tudi vzpon na zahodni vrh je mimogrede opravljen. Na jugu padajo proti karavli strašne strmine, stene in grape, tik pod nami so obsežni južni podi, polni bolvanov in razpok. Pogled na italijansko stran razkrije Rabeljsko jezero. Čudovita stvarca. Temnomodra gladina na robih prehaja v sočno zeleno barvo. Bregovi sami beže v belih poteh proti Rablju in v Jezersko dolino. Slednja je vsa zaprodna in pusta, šele zelenje bregov pomaga pregnati občutek puščobe in samote. Iz bajte se vije dim.

Rabelj med vrhovi in obrobni gozdovi kot oaza peska životari in daje kruh rudarjem in njihovim družinam. Tu z višine je videti brezupno pust, kot da bi postavili mesto v puščavo. Res, delo voda je uničevalno. Umaknem se z roba in krenem nižje na travnato gredino, ki prijetno vodi na pravi vrh. Zamišljen strmim v Loško steno in le tu pa tam pogledam pod noge, da se ne prevrnem. Videti je, da v dolini Soče že dežuje.

Vrh je skalnat, tu pa tam leže konci desk, strela je temeljito opravila z znamenji civilizacije. Višina ni velika, komaj 2122 m nad morjem smo, toda ravno v središču med trentsko in kaninsko skupino naših Julijcev in med Zahodnimi Julijci.

Občudujemo vrhove nad Rabljem, pa spet globoko pod nami ležeči Log. Ob pogledu na Predel obžalujemo, da meja — če že mora biti — ni pomaknjena vsaj toliko dalje, da bi popotnik lahko raz klanec nad serpentinami občudoval prelepo jezero. Severno ostenje pada v skalnatih pasovih, širokih po nekaj metrov in porastlih s travo v dno. Tod je pred mnogimi leti z vodnikom prilezel Tuma, če bo po sreči, nekega dne tudi naši radovednosti stena ne bo ušla.

Z Dušanom postavlja skromnega možica, da bo v spomin na vzpon v tem zapuščenem končku naše domovine ostalo še troje slovenskih imen. Brez napačnega nacionalizma, a vendar v znamenju, da se naše oči rade upirajo tu gori, čeprav brez dovoljenj in birokracije ni moč priti na vrh z dvema gospodarjema.

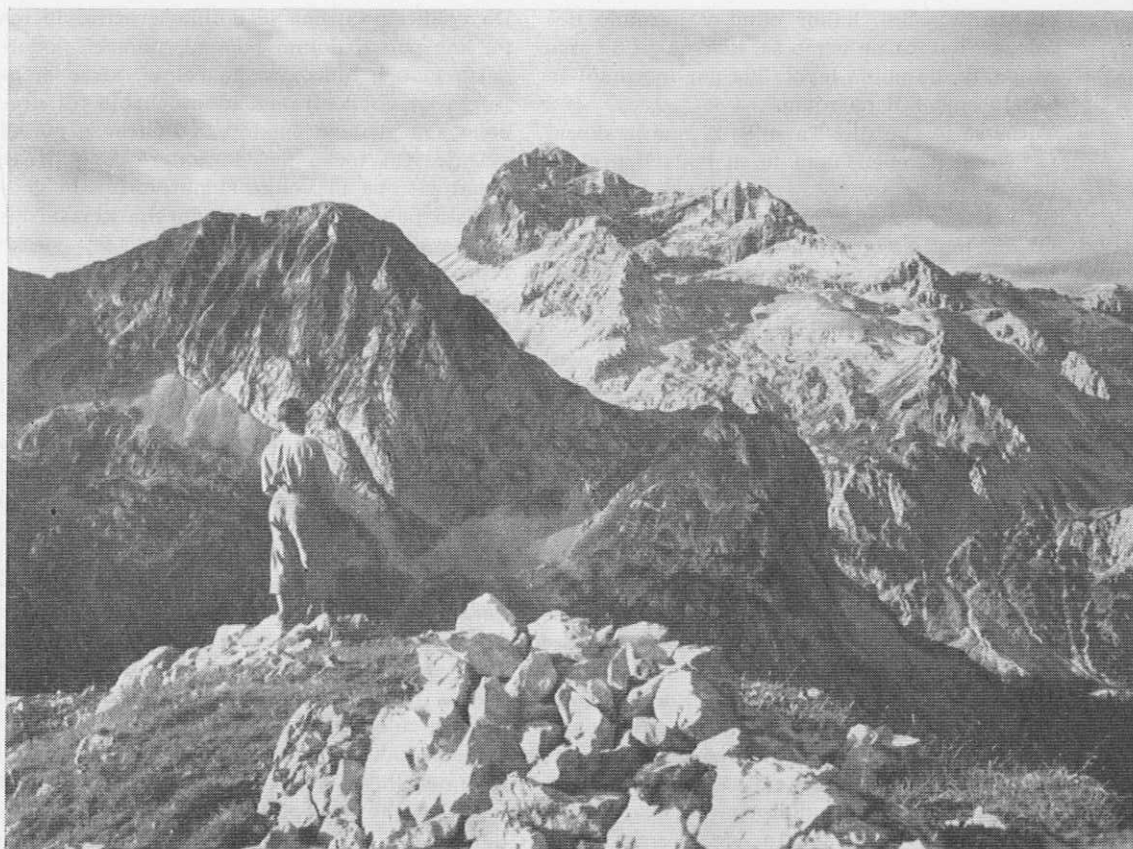
Malicamo in si deloma beležke, ko z neba nenadno čofnejo prve kaplje. Bricelj se nam že skriva in ne obeta dobrega. Vražja reč, ta dež. Še sreča, da ne ropota. Poberemo šila in kopita in navzdol gre pot v škrbino, pa dalje na Krivi Rob, kjer se nebeške solze ustavijo.

Čekam v koledarček, prijatelja pa spet dirjata za motivi. Dušan išče cvetice za svoj herbarij. Doživljajev nam res ne manjka in čas beži. Druga ura je že mimo, treba bo v dolino.

Bašemo se mimo ovac. Spodimo jih iz sence, da se zapode v spodnje predele; beže in nam kažejo potko, ki je že vsa izginila v desetletjih pozabe. Končno smo v cretju, jezimo se nad vročino in smolnatimi vejami in se nazadnje le prebijemo v travo. Dušan se je odločil za direktissimo. Skozi travo naravnost navzdol v konec zelene doline. Midva z Milošem greva čez melišče in sva pri Dušanu čez pol ure. Ob rumenem odlomu nas sreča pljusk nevihte, ki se je tačas skuhal v robah, s katerih ravnokar prihajamo. Jerebica in njene živali se jeze nad vsiljivci. Ploho spremlja grom, bliski slepeče sekajo v grebene.

Hitro kot je prišla, je nevihta tudi minila. Nismo niti mokri, ko sonce že spet z vso močjo zakuha ozračje.

Na Jezerskem Stogu

Foto prof. Janko Ravnik

Dolina za Debelim vrhom

Nadaljevanje in konec

Marijan Lipovšek

Janek je bil name malo hud. Odkar sem ga jemal s seboj v gore, je postal samostojen in mi polagoma zrasel čez glavo. Takóle jajce več kot puta ve. No, potolažil se je, ko je videl, s kakšnim veseljem se je Bor dričal po številnih snežiščih in kako je brez konca vriskal od navdušenja. Dobre volje, čeprav do kože mokri smo jo primahali v Laz.

In prav to veliko konto severno pod Debelim vrhom smo nekaj dni nato obiskali, potem ko smo zaman čakali pod severozahodnim sedlom na sonce.

Podričali smo se onstran sedla po peskih navzdol, prečili zimsko smer Hribarice—Laz in se ustavili v dnu, v divji samoti na skalnatem otoku sredi snegov. Spokojna tišina, da zlepa ne take in krog in krog strme, neznane višine!

Iz te konte je šlo v drugo, nato še v tretjo. Vse zavijajo proti jugovzhodu. Iz zadnje dolinice se konec globeli prikaže čudovito okroglasto sedelce — spet eno novo! — tik

ob strmi pečini, kakor okno v neznano deželo, za katero ne vemo še, kakšna je, le srce zaupa, da bo polna lepote. Tja gor moramo! In kmalu smo bili na njem.

Tačas se je zjasnilo. Ta julij, ki nas je skoraj vsak dan namočil, nam je tu podaril prelepe gorske barve poznega popoldneva. Jezérski Stog, Ográdi, med njima naša spodnja dolina od Krstenice sem, vse se je razgrnilo pod nami v jasni, mili svetlobi. In daleč spodaj smo natanko razločili hiše v Bohinjski Bistrici, črte ceste na Sorico, jelovške gozdove, pa Rudnico, Studor in ves lepi bohinjski svet! To sedelce je res kakor okno. Konec zaprtih kont leži, ozko, majčkeno, mično in pod njim svet strmo pada proti spodnjemu zatrepu nad Jezércem. Lépo, lépo sedelce. Odslej mu ne bomo drugače rekli kakor tako. »Lepo sedelce«. Ne, to ni zemljepisno ime. Je le naša beseda v hvaležen spomin na tiste trenutke gorske sreče.

Kar se ozremo in pravimo, da moramo skočiti še vrh pečine, ki se na severu vzdiguje nad sedelcem. S te strani, kjer počivamo v mehki ruši, je zlahka dostopna. Pustimo torej oprtnik kar tam in splezamo po skrotju, tu in tam precej strmo, na vršič. Zgoraj je možic, kdo ve od koga postavljen, morda od lovcev, morda od samotnega turista, morda od merilcev-geodetov. In videli smo: to je prvi vršič hrbta, ki se tu začena in pelje nad kontami, skozi katere smo prišli, vzdolž doline nekam visoko gor pod Hribarice. Dostopen ni težko in rekli smo, da ga bomo čimprej obiskali.

Odšli smo navzdol, malo bolj previdno v strmih travah in po nevarnem pečevju, vendar po sreči. Ne dolgo in že smo stali ob slabih markacijah steze, ki veže Lazovski in Mišéljski préval. To stezo med prévaloma pa moramo prehoditi, zakaj teče po svetu, ki je za spoznavanje naše doline skoraj odločilen. Povedal sem že, da se iz zatrepas spodnje doline za Jezércem v vsej širjavi vzdiguje strma, ploščata stena. Ko se njena strmina položi, teče nad njo cela vrsta vrtač in dolcev povprek. Prav tam pa gre ta steza med prevalom. Na drugem kraju doline smukne po prehodih, kjer hodiš tudi na Skednjóvec, malo navzdol na veliko melišče in že si pod Mišéljskim prévalom, kamor je le še nekaj korakov.

Tu smo sedaj pri tisti veliki prelomnici v naši dolini, ki nam morda utegne pojasniti tudi vprašanje njenega imena.

Do velikega zatrepas je dolina izrazita. Je res to, kar pojem dolina pomeni, namreč podolgasta globel, hidrografska celota, ki jo omejujeta na obeh straneh mejna hrbta ali grebena. Od svojega spodnjega konca se počasi zvišuje. Od točke pa, do katere smo prišli, iznad zatrepas in velike stene naprej, ta geografski pojem ne drži več docela, ker se dolina razširi v različno oblikovane gorske tvorbe.

Sedaj pa postaja tudi razumljivo, zakaj domačini niti spodnjemu delu do zatrepas niso pridali imena »dolina«. Za zgornji del so bili še posebno v zadregi, čeprav so mejni robovi prav gor do Hribaric popolnoma jasno izoblikovani. Tam dolina res ni »dolina«, namreč enotna globel. Je velikanski, v sekundarne formacije hrbtov in dolov izoblikovan svet, ki ga oba glavna vrhova, Debeli vrh in Vrh Hribaric objemata s svojimi stranskimi grebeni. Lahko si mislimo, da je nastala nekakšna zadrega v imenovanju zaradi tega, ker je vsa dolina od Hribaric do pod Krstenice sicer enotna, kar je domačin dobro čutil, da pa ga je osupnila razbita oblika zgornjega dela in zato tudi spodnjega dela ni imenoval drugače kakor le z lokalnimi ledinskimi imeni posameznih predelov (npr. Jezérce). Čutil je pač, da je to del večje celote, tej pa ni mogel dati imena »dolina« — kot sosednji Velski in Mišéljski —, ker je kot dolino ni dojel. Sicer je tudi Mišéljska dolina krničasta, čeprav dosti ožja in njeni mejni grebeni relativno višji in lažje pregledni. Le velika širjava naše doline, njena izredna razsežnost in težko pregledni, pa dobro izoblikovani hrbti, ki tekó sredi njenega zgornjega dela, ne dajo jasno razpoznati, da je to vendarle velika celota. Odločilno pa je zanjo, da je hidrografska brez dvoma popolnoma zaključena. Zgoraj od roba Hribaric (črta Vršaki—Mišéljski konec), skozi vse dole, grape in konte pod njim, vode ne morejo odtekati drugam kakor proti Jezércu in naprej v Suho — seveda skoraj povsod globoko pod zemljo kot ponikalnice, saj je svet izrazito kraški kot vedno v teh višinah po naših gorah. Ravno to dvojje pa, izraziti mejni hrbti in hidrografska enotnost, to odloča o dolini kot samostojni gorski tvorbi. In sedaj pojdimo po tisti stezi nad steno čez dolino povprek! Na Lazovski préval iz Laza ni nobenih težav. Ko pridete čez zadnjo travnato strmino, stopíte še nekaj korakov v desno na lepo trato, če hočete reči, da ste bili zares vrh prévala. Od tam popelje pot v levo

Kanjavec z Vrha Hribaric

Foto M. Lipovšek

pod nizkim skalnatim robom in kmalu morate nekaj korakov strmo navzgor k vrtačam. Če ste fant od fare in znate slediti znamenjem, boste stezo vseskozi našli. Če ne, se boste lovili po borovju in škrapah, da bo postalo celo malo nevarno.

Stezo smo večkrat prehodili. Tu prihajajo turisti iz Vodnikove koče v Laz, včasih gredo nekateri tudi iz Laza proti Velemu polju. Vendar je ta svet doslej ostal samotni, saj je res od rok in senzacij, posebnih skalnatih scenerij in »modnih« gora ni daleč naokrog nikjer.

Toda pogledi v tej dolini so vendarle najlepši s severnega mejnega robu.

Severni mejni rob — Krstenica (1673 m)

Je še kakšna lepša planina? Tri poznam, ki jih lahko merimo med seboj, pa vendar jih nikoli ne pretehtaš v njihovi lepoti. Viševnik—Laz—Krstenica.

Najprej Viševnik. Stanovi, ki kot kokljice čepe na širokem sedlu pod Grivo. Nekaj ko-

rakov, res le nekaj korakov od krajnega stana — pa se odpre razgled na Debeli vrh, Ográde, Triglav, Krstenico, Tosc, na gore okrog Dražkih vrhov, na Karavanke — a na drugi strani Spodnje gore s Podrto goro in Tolminskim Kukom. Kako lepo! Ne bom pa pripovedoval o prelepih hojah po samotnih robovih tam naokrog, po Vrtcu, Zgornjem Viševniku in drugod.

Potem Laz — najlepša planina, brez dvoma. Velika travnata jasa, s kočami kakor z vasjo, pa vendar sredi gorske samote. Izredno izhodišče za visoka gorska pota in na razgledne gore kakor so Ográdi, Kreda, Vogli.

Krstenica pa, na planem hrbtu postavljena, z daljnimi razgledi tja do Krna, z macesni kot sanje lepimi, s kočami, ki jim ni enakih, tako harmonično so zlite v svoji obliki z gorsko naravo.

Nekoč poleti sem šel z Janekom in Borom po celih tednih dežja in po hudih nalivih, viharjih in toči zadnjih dni v nekem lepem dnevu na Krstenico. Bilo je čisto in umito jutro. Po stezi pod Ográdi smo prišli v Je-

zérsko dolino in potem so nas spremljali oblaki na nebu vso pot naprej. Na Krstenici se nismo ustavili, zakaj dolgo pot smo imeli pred seboj. V čistem žaru je ležala pod nami Bohinjska dolina in razgledu ni bilo mejā. Obšli smo Krsteniški Stog in čez nizko strmino prišli na Jezérce. Toda ta

Krsteniški ali Mali Stog (1876 m),

tega smo bili obiskali že nekoč spomladi. S smučmi smo s prve večje jase v Jezérski dolini krenili strmo pod Krsteniški preval. Poleti so tod pota za živino, tedaj pa je bilo vse globoko zasneženo in niti sledu o shojenih stezah. Lep dan je bil tudi tedaj. Barvita jasnina je sijala čez gore. Ustavili smo se ob skupini razmršenih macesnov visoko nad Krstenico, tam pustili smuči in peš odšli na vrh. Ni dosti več, tam z roba, kakor dvajset minut, a na vrhu se odpirajo čuda v razgledu na Triglav in vse pogorje naokrog. S tega Stoga ni daleč na porasel

Krsteniški préval (okrog 1800 m),

ki pa ga kot prehod skoraj nič ne uporabljajo. Steze s Krstenice peljejo namreč že prej na severni strani in pod Stogovi proti Velemu polju. Vendar sem nekoč poleti peljal tri mlade fante s Krsteniškega Stoga na Krsteniški préval in po krhkem pečevju dol na kravjo pot proti Jezercu.

Od Krsteniškega prévala naprej stoji glava Jezérskega Stoga. Ker pa nanjo s te strani ni dobrega pristopa, bom najprej opisal

Jezérski préval (okrog 1950 m).

Nanj smo šli takrat v tistem lepem dnevu poleti s Krstenice.

Jezerski préval! Včasih se vprašujem, če je kaj lepšega na svetu kakor takile prehodi v bohinjskem pogorju. Strme, strme trave... navzgor beže kakor brez konca. In vendar se kot bi odrezal ustavijo v ostrem robu. Onstran so strmine in prepadi v vsej dolžini roba, ki se zviti, a enosmeren spenja od stožca do stožca. Tam na zahodnem kraju, tam je pravi prehod, steza gre čez vrh prévala in na drugo stran v Mišéljsko planino. Severne strmine se grezijo v gozdnate konte pod Velim poljem. Prelepa glavica Jezérskega Stoga stoji na vzhodnem koncu.

Spodaj s planine gre pot na préval ob lesenih žlebovih, ki so speljani naravnost dol od studenca. Pokriti so s kamenjem in vidni daleč z gorā naokrog kot tenka črta. Voda je odlična, sladka in mrzla, pravo nebeško darilo žejnemu popotniku.

Tistega dne je bilo korito spodaj v planini skoraj suho, šumljanje vode pa nam je naznanjalo, da je studenec zgoraj še pri moči. Kmalu smo ob izviru sredi pobočja vseppek ležali na kamenju in pili.

Potem je bilo treba še do vrha prévala. V travo urezana črna prstena steza gre v precej dolgih vijugah navzgor. In ves čas pričakuješ, kaj neki bo zgoraj, kakšen bo neki razgled z roba, v kakšni vrsti in kako razpostavljene se bodo pokazale naše ljubljene gore. In na prevalu nisi razočaran. Svet se nad Velsko dolino prelepo odpira. Sneg, ki je bil pobelil gore, je še ležal po strmih travah pod robom. Vihar se je gnal prejšnjo noč od juga in bele so bile predvsem južne strani. Nekoliko previdno smo odšli čez spolzke trave povprek pod vrh

Jezérskega ali Velikega Stoga (2040 m)

Tam je spet zasijalo sonce, ki se je prej nekaj časa skrivalo za hladne, kopaste oblake. Sivi, beli in rjavi so segali po nebu in se grmadili med modrino v različnih, vedno spreminjajočih se oblikah. Sedaj pa so se umaknili soncu in v prijetni toploti smo se vzpenjali na vrh Stoga.

Ta je pač najlepši razglednik v tej vrsti. Precej višji je od Krsteniškega in s svojo lepo glavo sega nad robove in druge vršiče, tako da pregledaš krajino pod njim na vse strani. V prečiščenem zraku se je videla v bok Pokljuke ostro zarezana Uskovnica. Nad njo Praprotnica in Zajamniki, naokrog pa vse višave. Kako lep je bil Debeli vrh v tej nežni popoldanski svetlobi na svojih severnih straneh! Pod nami na zahodu čudno zviti travnati rob prévala in mogočni Prévalski Stog. Nad vsem pa vlada trojica stožčastih vrhov, treh skalnatih glav, Vrha Hribaric, Skednjóvca in Mišéljskega konca, ki se vzdigujejo nad široko Jezérsko dolino.

Sestopili smo na préval. Sedaj — kam naprej? Hoteli smo seveda na Prévalski Stog in morali bi nanj pod robom naokrog. Janek pa me je pregovoril, da smo poizkusili po stebru splezati s prevala naravnost na Evo.

sta namreč dve glavi zahodno nad Jezérskim prevalom. Od Prévalskega Stoga ju loči porasla kotanjica. Rob nad njo, ki veže vršiče, se pa od glave do glave le malo zniža, tako da jasno povezuje skupino vseh treh v celoto. Adam je bolj vitek od Eve. Ta je košata, mogočnejša. To velja pri ljudeh večidel simbolično, na gorah pa tudi fizično. In čeprav kaže tudi Adam proti Jezércu in prévalu nevarno navpične in gladke pečine, je vendar Eva mati družine in nedvomna gospodarica. Zato smo torej hoteli nanjo, ne na Adama. Toda kmalu bi jo nam zagodla. Ne rečem, da se vidi s prévala njena vzhodna stena v stebru kdo ve kako vabljiva. Ko pa smo stali pod njo, se nam je zazdelo, da bomo kar koj zgoraj. No, nismo bili. Za moja dva mlada spremljevalca sem se na tistem tresel, na glas jima dajal korajžo. Splezal sem naprej, da sem preveril skale, pomagal enemu in drugemu čez neko res gladko in nerodno mesto, vse v hudi strmini in prav nevarno izpostavljeno, dokler se nismo končno skozi sila strmo rušje vrh pečin prerili navzgor.

Na vrhu se nam je za vsemi skalami, ki smo jih v krušljivem pečevju odkrušili, zvalila še ena, največja, in to od srcà. Zakaj res ni bilo čisto lahko v tem Evinem stebru, saj niti vrvi nismo imeli seboj, ker nisem računal na Janekove visoke ambicije. Na tistem sem mu le bil hvaležen za pobudo, sicer bi Eve ne zavzeli. Bor pa se je tu dobro postavil s svojim prvim uspešnim »težkim« plezalnim vzponom.

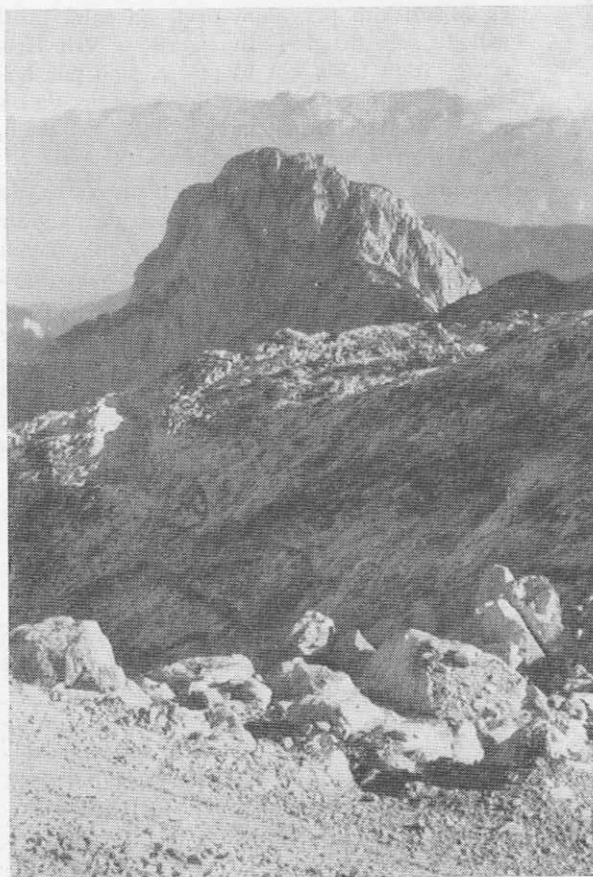
Z vršiča smo med borovjem odšli tik pod robom takoj gor na

Prévalski Stog (2075 m),

naslednjo visoko točko med severnimi mejniki naše doline.

Bil je že precej pozni popoldan. Nizki sončni žarki so sijali z zahoda čez zgornji del doline in čez Triglavsko pogorje, a kotlina Velega polja je bila že v globoki senci. Sneg, ki je ležal po gorah, je odseval nebesno modrino v prelepih barvah. Kot v pozni jeseni je prevladovala po nižjih gorah rjava, črnikasta in motno zelena, tu in tam celo rdečkasta. Čisti, kakor izklesani so stali na jugu Ográdi.

Spustili smo se nizdol na

Ográdi izpod Skednjóvca

Foto M. Lipovšek

Mišéljski preval (okrog 2000 m),

na to lepo, polkrožno sedelce, kjer vodi samotna pot iz Jezérske v Mišéljsko dolino. Ta prelaz redkokdaj vidi kakšnega obiskovalca, še pastirji ne hodijo dosti tu čez. Steze so slabe, včasih komaj vidne in težko jim je slediti.

Mrzlo je pihalo s severa. Préval leži v senci, saj se nad njim vzdiguje ves zgornji del naše doline in sonce kmalu zaide. Tako smo v hladu odšli navzdol po melišču in na zvezno pot tja na Lazovski préval. Pod večer smo bili trudni, pa srečni v našem stanu.

Vrh Hribaric in Skednjóvec

Če bi po vrsti opisoval, kakor do sedaj, bi moral to poglavje nasloviti ravno narobe, zakaj Skednjóvec je v severnem mejnem robu

za Mišéljskim prevalom prvi. Za njim proti zahodu šele drugi — in zadnji — Vrh Hribaric. Toda tako, kot tu pišem, smo pač hodili, ker nam je boljše kazalo, in upam, da bo razved bralca, ki me na teh potih spremlja, prav tako dober.

Dvomim v ime Vrh Hribaric. Prav zares, da bi to utegnili biti sporno. Nikoli se ni sicer nihče, kolikor vem, ob to obregnil. Tuma pravi: »Hribarice so ves prostor in vsi vrhovi okoli Debelega vrha do pod Kanjavca. Kota 2406 m je Vrh Hribaric.« — Že določitev imena Hribarice se ne sklada popolnoma s poimenovanjem domačinov. Ti ne pravijo vsemu prostoru in vsem vrhovom tam okrog: Hribarice, temveč omejujejo to ime na valovito planoto, ki so njene meje:

na severu — préval »Čez Hribarice«, ime, ki ga je Tuma odlično določil,

na zahodu — gorski hrbet Kanjavec—Popevec,

na jugu — znana strmina, koder vodi steza pod Vršaki dol k Zelenemu jezeru v dolini Triglavskih jezer,

na vzhodu — pa je meja Hribaric rob, ki je nad planoto malo vzvišen, teče v smeri jug-sever, t. j. od zadnjega Vršaka tja do Mišéljskega konca, čisto izrazito pa pada v dolino na vzhodu, to je v našo dolino za Debelim vrhom, kjer se ta pravzaprav začneja.

Izrazit je tudi greben, ki gre od tega vzhodnega roba Hribaric pravokotno naprej na vzhod, je severna meja naše doline in ima tu dva vršiča. Prvega nižjega, brez imena, drugega pa višjega, ki je kota 2406 m in je naš Vrh Hribaric. To pa je že docela območje doline za Debelim vrhom in je od Hribaric samih kar dosti oddaljeno. Tako bo ta kota 2406 m težko vrh planote (namreč Hribaric), ki je od nje ločena z izrazitim grebenom.

Zato ni čudno, da je Kogovšek⁵ drugače trdil. Pravi namreč, da je Vrh Hribaric tista glava, ki zaključuje dolgi gorski greben od Mišéljskega vrha do Hribaric. Tuma, ki je Kogovšku oporekal, je tej glavi dognal ime: Mišéljski konec (2464 m). Stoji na vzhodu ob známem prelazu »Čez Hribarice« in Kogovšek je mislil, da je to Vrh Hribaric. Saj to med vsemi vrhovi vzhodno pod Kanjavcem tudi v resnici jè. Iz nižjih gledišč pa te koničaste glave težko razločuješ. Vršaki — med njimi

najvišji 2448 m, potem tako imenovani Vrh Hribaric 2406 m, Mišéljski konec 2464 m — vsi ti vrhovi so si iz nekaterih opazovališč zelo podobni. In če so — po Tumi — Hribarice res ves prostor in vsi vrhovi vzhodno pod Kanjavcem, spada mednje seveda tudi ta Mišéljski konec (t. j. po Kogovšku Vrh Hribaric), zakaj ta stoji tik ob planoti na njenem severovzhodnem kraju. Veliko bližji ji je kakor pa tako imenovani Vrh Hribaric, kakor ga označujemo danes.

Pravi »vrh« Hribaric pa je sploh Kanjavec. K njemu, v njegova pobočja teži vsa planota, vanj se dviga, on v vsej širjavi gospoduje nad njo. S svojimi 2568 metri, predvsem pa po svoji veliki gmoti je v tem predelu brez dvoma glavna gora. Seveda pa to ne zadeva problema našega imena, Vrha Hribaric, v katerem iščemo najvišji vršič planote same, temveč je le topografsko dejstvo, ki ga lahko ugotovimo od vseh vzhodnih vrhov pod Hribaricami in s planote same prav tako.

Če me sedaj vprašate, kakšno naj bo pravo ime našega vrha, kote 2406 m, vam povem, da ga ne vem. Če Tuma ni našel drugega, ga najbrž res nima razen tega, ki ga je on navedel: Vrh Hribaric. Ali je sedaj to ime domače ali ne, je težko reči. Pastir na Krstenici mi je obotavljajoče rekel: ...to bo menda Vrh Hribaric... Hotel je reči: tako pravijo, da mu je ime. Bolj bi kazalo, da je to ime le geografsko, torej našemu vrhu po njegovi domnevni legi pridano, ne pa izvirno domače. Mnogi Bohinjci ga sploh ne poznajo, še danes ne. Zakaj, kot sem povedal že v uvodu, je to odmaknjen svet in ta vrh je prav tako samotni. Kdaj sploh komu pride na misel, da bi nanj splezal? Kakšen lovec, morebiti, ali pa taki nori zaljubljeni v gore, kot mi trije, ko smo lezli nanj po srednjem hrbtu z »Lepega sedelca«. Senčni oblaki so bežali čez nebo, bilo je pa lepo razgledno in ostro so bili vidni vsi vrhovi naokrog. Nekako vrh hrbta, ko so se glave zravnale, smo krenili nekaj korakov navzdol v kotanje pod Vrhom Hribaric in od tam splezali nanj.

To ni samo »vrh« Hribaric, ne samo vrh oziroma najvišja točka severnega mejnega grebena v naši dolini, temveč hkrati tudi vrh srednjih hrbtov, ki se kot sekundarne formacije vlečejo po naši dolini. Izgublja se v njegovih jugovzhodnih bokih, v skalovju pod njim se združujejo in spletajo z grapami. Le kotanje pod Debelim vrhom ostanejo vse gor

⁵ Pl. Vestnik 1923 in 1924.

do Hribaric samostojne in izrazite globeli v naši dolini. To so »*Galetove konte*« ali *kotlje*. Bilo je nekaj čez poldne, ko smo prišli na vrh. Koj zadaj je lepa drnasta ravnička, nekaj korakov dolga in široka, prostor za počitek in sanjarjenje. Sonce je grelo in tišina je bila nad gorami. Le tam od daleč so se slišali nedoločni glasovi turistov, ki so hodili po poti k Triglavskim jezerom. Videli smo majčkene postave, ki so prihajale izza roba, se ustavljale in izginjale za griči, pa se znova prikazovale na stezi čez planoto. Toda mi smo bili na samem, ležali na soncu in uživali prelepi razgled in razkošje gorske samote.

Končno se je bilo treba vzdigniti. Oprtali smo se in odšli navzdol. Najprej po grebenu, potem po ploščatem, znižujočem se laštastem svetu na škrbinico pod Skednjóvcem.

Skednjóvec (2323 m),

tudi Škedenj mu pravijo, nas je že dolgo vabil in strašil. Od koderkoli ga pogledaš, povsod kaže nepristopne in nevarne pečine. Ko smo nekaj tednov prej hodili po Velem polju in po Mišéljski dolini, sem se kar ustrašil njegovih severnih previsnih sten. Šele ko smo v dežju, kot sem pripovedoval, hodili od Hribaric dol pod Debeli vrh, se je njegov zahodni greben pokazal malo bolj dostopen. Ker pa le nismo vedeli, kako je s tem, sem vzel tokrat seboj vrv, da bi mladima dvema spremljevalcema pomagal, če bi bilo kaj težav.

Težav v pravem pomenu besede sicer ni bilo, pač pa ozek, zelo krušljiv, strm in izpostavljen greben, ki se je vzdigoval z zahodne škrbinice. V pol ure smo bili čezenj in na ozkem, prepadnem vrhu.

Bilo je sredi popoldneva, svetlobe milejše, nebo okrašeno z oblaki kakor z veličastnimi kronami. Tudi tu smo našli nekaj lepih prostorčkov, na gosto poraslih, da smo na mehkelem polegli sredi skalovja in se že drugič ta dan predali srečnemu občutku. Saj smo bili na novem vrhu in končno smo do kraja razvzljali vsa vprašanja te naše velike, lepe doline, ki je vse do tedaj skrivala pred nami svoje tihe, zapuščene kote.

Divji pogledi so se ponujali vsenaokrog. Vrh Skednjóvca je precej ozko slame, na sever in jug so hudi prepadi. Tosi in Vernar se od tod prelepo vidita. Pred nami je široki Mišéljski vrh in dolg greben Na nizkem. Nad

Doličem pogleduje sem čez v zlatu popoldanske svetlobe visoki Razor, prekrit z modrikasto tenčico. Tudi Kanjavčeve glave se zlatijo in strm stoji na zahodu sedaj že znani in zmagani Vrh Hribaric. Spodaj pa ves spodnji del doline s Stogovi, Ográdi in vedno vabljivim Jezércem.

V gozdnate kožuhe so odeta ramena pogorij. Daleč, daleč spodaj so vasi, trgi in ceste, svet, iz katerega prihajamo in v katerega se moramo vedno znova vračati.

Splezali smo nazaj v škrbino. Po lepo oblikovani gredini smo vzdolž južnih sten prečili nad zagruščenimi koriti globokega dola do peskov. Ti so nas pripeljali do velikih bolvanov v dnu grape.

Neskončen mir je ležal nad gorami. Janek in Bor sta odšla naprej iskat poti med skalovjem, sam sem ostal pod stenami, da bi zvil vrv. Razumel sem, da se je ta samota nekdanj zdelal ljudem odurna in da so bežali pred njo. Čutil pa sem tudi, kako nas nekatere danes vleče k sebi in kako se vtapljamo v njej sredi teh zapuščenih, ljubih gorâ.

V spodnjem koncu dola nas je čakala steza med obema prévaloma. Da bi prišli nanjo bliže Lazovškemu prévalu, smo raje prečili čez hrbet po lepih ploščatih gredah, po sončnih travah in policah, z rušjem obraslih, dokler nismo stali nad grapo med obema srednjima hrbtoma. Ravno nasproti nas se je vzdigoval vršič z možicem, ki smo ga pred nekaj dnevi obiskali z »Lepega sedelca«. V grapo padajo z njega prepadne pečine.

Na sončnem parobku smo ujeli še zadnje žarke. Hitro smo pojužinali, potem smo se spustili strmo navzdol na stezo. Kmalu smo bili na Lazovškem prévalu in ne dolgo potem doma v koči ob sladkem mleku.

*

Čas je, da se poslovimo od naše doline. Prehodili smo jo podolgem in počez. Od gorskih gozdov pa visoko do skalnatih vrhov mi je sledil potrpežljivi bralec. Nič ni posebnega na teh potih, nič ali skoraj nič plezanja, nič senzacij, nič junaštva, nič takega, k čemur javnost kriči svoja priznanja. K sreči. Zakaj samo tiha, preprosta radost sredi gorâ je tu doma in to smo želeli doživeti, ko smo hodili tod okoli. Pripovedoval sem, kako smo jo našli v tej prelepi Jezérski dolini, v dolini za Debelim vrhom.

Pomladanski spomini na poletna pota

Jože Humer

Ko nas je avtobus, pravi čudež sopare, prahu in ropota, stresel v Mozirju, smo ga imeli ravno že do grla in vsem trem se je že urh prikazoval. Nismo kalili Mozircem nedelje; zasukali smo se proti Govtam, ko so se nam tako lepo prsile za dobrodošlico.

Ko se je pot lotila brega, nas je dohitel, dolgonog, rdečeličen, s pšeničnimi vozli pod klobukom, in nič mu ni bilo nerodno, da je neroden. Nismo se spraševali po imenih, le po potih, po vremenu in po letini. Hodili smo po njegovem in to se mu je poznalo: na tistem gruntu je bil »bodoči«. Zato so bila mlada jabolka v njegovih rokah ob slovesu kar pomenljiv dar in sin se je na mojem hrbtu vso pot hvaležno ukvarjal z njimi.

Plačali smo klopce ob kapeli davek, ki ga je terjala. Kramljali smo z dolinico in z zaraslo cerkvico svete Radegunde in bili smo prav zares židane volje. Saj ni bila navadna sončna nedelja: bil je začetek našega hribovskega dopusta.

Nekje nad vaškimi svinjaki je bil iznenada čas za spanje. Zlezli smo torej v gozd. Košček neba nad nami se je razpel med sloke glave smrek in postal gladina. Ležali smo na dnu tolmuna, dišalo je za vse leto nazaj, počasi, nihaje se je zviška potapljal k nam — spanček.

Čisto do konca smo se prebudili šele ob veliki skledi kislega mleka. Prigreblji smo ji prav do dna in s tako ihto, da je gospodinja s hčerko pastiričko v naročju kar sline požirala in nam še zaračunati ni hotela, čeprav se ji bajtica podira in čeprav krave niso njene: dobroti in revščina sta sestri. Toda mleka je bilo zares veliko, skoraj preveč za zadnje vzpone do planinskega doma. Tam se je sin tako hitro pobratil s svinjo in oslom, da se

je bilo kar težko posloviti. A pot na ono stran, s tratami in kravami in z rožicami in s kukavicami od vseh strani je tudi njega prevzela, da sva skupaj vriskajoč grešila zoper planinsko zapoved (ne kriči...), kar je dalo Mici povod za nagajive komentarje.

Razpela sva sinu baldahin (mojo srajco) med samimi zrelimi jagodami. Tudi dan, brljav od sonca, se je naslonil na Raduho in smo vsi skupaj počivali, prisluškujoč vsak svojemu zadovoljstvu. Med samimi zrelimi jagodami. Na dnu globeli pa nas je čakala jelka-krasotica in na strmem pobočju so se sončile borovnice. Mlad gozd počasi prekriva rane po nedavnem viharju. Nazadnje pa tista stezica iz pravljice o palčkih in Sneguljčici. Ko smo po nji prišli do Smrekovca, so bile sence že daljše od smrek, krave so site prežvekovale in sin je siten robantil. Privezali smo si duše in zaspali brez uspavank in brez skrbi.

Skrb je prišla zjutraj. Jutro se je zakasnilo, pravega dne pa kar ni hotelo biti. Megla se je obesila prav na streho koč in od nje je tako čudno neprijazno curljalo! Kot pravi poglavar družine sem nemudoma izjavil, da se ne ganemo od tod, dokler ne bo zanesljivega vremena za pot na Raduho. In to sem ponavljal ven in ven, a zvenelo je vedno manj prepričljivo. Sredi dopoldneva sem se že pustil preglasovati (v sili mi tudi demokracija prav pride) in skovali smo skupno laž, da se vreme očitno popravlja — pa smo krenili po grebenih, čeprav nas je velik bik, ki je s čredo vedril pod krošnjo, prav debelo gledal.

Laž pa je počasi postajala resnica. Bili smo na preži za vsakim bledim namigom sonca, lovili smo ga z vsem telesom in ga obsipali s hvaležnostjo; kajti potrebovali smo ga zaradi poguma. Sicer pa je bila mokra pot v bogati travi, med robovi gozdov in med mehki zameti megle tudi lepo doživetje. Kdaj pa kdaj je sivina zdrsnila po pobočju v to ali v ono stran in to je tako prijetno vznemirjalo, saj smo bili v tem neznanem in neiskanem bogastvu vlage in megle kar napeti od osamljenosti in od prepuščenosti silam na nebu. Priznam, da sem se jim dobrikal prav po pogansko, da sem jim nebogljenost zaupal in da sem se jih potuhnjeno bal. Ta izpoved ne velja za sina. Njemu se je zdela stvar dovolj navadna, da je ob svojem času prav trdno zaspal v svojem nosilu, ne da bi dal to svojo točko dnevnega reda poprej kaj na glasovanje.

Pri izviru ob poti smo zažgali majhen ogenj z veliko truda in še več dima. Skuhal sem podravko, okrepljeno z argo in še z juhorjem. Recept, po svojem pretiravanju vreden svojega avtorja (Micina pripomba!). Pretiraval sem tudi glede količine, nato pa smo vsi trije veselo pretiravali, dokler je bilo kaj v loncu. Medtem je naša uporabna laž postala čista resnica, tesnoba naše osamljenosti se je na sončnih grebenih spreobrnila v široko, otroško čustvo vzvišenosti, gospodarjenja. Jagode na Mrčišču pa so se nespametno hvalisale z bisserčki rose, kar je mnogim od njih pomagalo med prve sinove zobe.

Okrog planšarije na Javorju je zavijal oster veter, morda prav tisti, ki je ta dan tako pridno pometal po nebu. Mlad planšar (tako lep in postaven, da sem kar popazil na svojo Mico) je napolnil korita, nato pa nam sredi kruleče svinjske idile postregel s sladkim in kislim mlekom in s sirom in s skuto, skratka: mlečna restavracija — a brez cenika. Medtem so sami vinski hlapi prinesli še starega pastirja. Prav pred kočo so mu popustila kolena, sin je pa njegov padec po mačje štel za poziv k igri. Igrala sta se, da je bilo kaj, in postavila na laž vsa umovanja o boju med generacijami. Naju, predstavnika srednjega rodu, sta pa prepusila roditeljski blaženosti.

Ko smo pozno popoldne zagledali pod seboj planinski dom na Loki, mi je kar korak zastal. V tistem hipu se mi je razodelo, da je bil ves dan kratkomalo čudovit. Mica me je pisano pogledala, ugovarjala pa ni.

Komaj se je dan izlizzal, že se je nasmejal na široko. Po nebu, plavem kot le kaj, so se razkazovali penasti oblaki. Po dolinskih stezah so se meglice igrale slepe miši: pritajale se v koteh, uhajale po rebrih, plezale na grebene in si ob vrhovih trgale krila; te sive, vesele, zdrave hčere zdravega jutra. Sploh samo zdravje. Od vsega tega je sonce veselo pomežikovalo, sence oblakov pa so lezle po skalah, zajezdile ovcam hrbtè, se zapletle v borovce... A borovci: na vsaki vejici bujni poganjki, na vsaki iglici dišeča kapljica.

Dolgo sva stala na Raduhi, begala po grebenu, ko so se slike na nebu in v gorskih soseskah in v dolinicah prehitevale kot v sanjah. Ugibala sva neponovljivost trenutkov in si jih nabirala v šopek doživetja. Sin je pa spal v kotanjici, vsa Raduha za zibelko, vetrovi za uspavanko.

Potem je bilo tisto najlepše. Najprej se je le napovedalo: najina silhueta na valujoči zavesi meglice, razpeti med Raduho in Olševo. Silhueta v krogu, kot bi poredna narava hotela reči: jaz vaju pa vidim, objemata se! Iztegnil sem roko, neskončno daleč se je iztegnila, a razdrobila je podobo, še preden je utegnila zasijati.

Poslej naju je bilo samo pričakovanje: vrniti se mora! In res se je vrnilo z razkošno avreolo, da se je megla kar topila pod njo. Tudi midva sva se kar topila in še dihati si nisva upala, dokler se ni pretrgala megla in razcefrala čudeža. Šele tedaj sva planila, poskočila, zaringarajala in vpila: glorijska, glorijska!

Ko je na vrh prilezel oskrbnik z Grohata in posejal zelenico s svojim smehom in zgovornostjo, smo se mi odpravili. Na previsu smo ob edini jekleni vrvi napravili nekaj vrtoglavih posnetkov posebej za mojo mamico, pred zavetišče pa smo se udrli s polnimi čevlji kamenčkov, s srjanci v rokah in z jeziki do pasu.

Ker se od ljubeznivosti in razglednic v postojanki nismo mogli naobedovati, smo napravili takole: spodnja planšarica je dala krepek krajec kruha, zgornja pa je povabila na mleko in maslo.

Gostoljubje za surovo mizo pod ozko linico. In spet samo zdravje. Na velikem ognjišču sredi izbe prasketajo velika polena zaradi majhnega kotliča, ki lebdi tam pod črnim, sajavih stropom. Ob ognju so dekletu žarele modre oči, brončena lica in pšenične kite. Sin je bil ves uklet v poigravanje zubljev na kaminu. Midva pa sva kot ukleta zamahovala po kruhu in maslu, da bi bila vsaj v tem poslu kos domačinom. Pred hišo je dremalo nekaj svinj: poldanja vročina jih je pokosila. Mlad korenjak je pa udrihal s sekiro po grčah, da so polena letela vsevprek in so mu pleča sijala od potu.

Še potok, ki je padal čez prepolno vedro, in še samotno mukanje krave, ki se je bila zatekla v hlad gozda... Zvrhana mera romantike. Zajemala sva jo z veliko, planšarsko žlico.

Bukovnik, ta je lahko ponosen. Kot čvrsta kmečka pest počiva njegova domačija nad gruntom. A zemlja in ves svet okoli nje tako lep, kot bi ga še nasanjati ne mogel. Ko bi mu le mogel odkupiti ta pogled od praga do doline, od Olševe do Raduhe, vse bi dal razen Mice in sina (z njima ne razpolagam,

ker smo v solastništvu). Razpel bi si ga med okna v službi za rekreacijo med delovnim časom.

Še pes je bil pač preponosen, da bi zalajal za nami.

In bil sem kratkomalo navdušen nad strmo potjo, nad tresočimi se koleni, nad svojo družbico, nad pekočim dnem in nad meglenim vonjem senožeti. Kratkomalo navdušen nad vsem. Včasih kar skoči v človeka.

Nisem dovolil Mici, da bi dvomila o tem, kako nas v Solčavi čaka sob na izbiri. Nisem ji dovolil dvomiti, dokler se ni izkazalo, da ima prav (kot vedno). O solčavskem turizmu res ni, da bi veliko medu pretočil, saj se menda začne in neha pri špili kranjske klobase.

Ob mraku že smo v gotski cerkvi obiskali duhove Celjskih. V hladni ladji smo stali, zagledani v molk in mrak in v večno lučko. Tedaj je nenadoma udaril zvon. Sunil nas je v hrbet, hladno obilnil čelo in nas utopil v svojem bronu. Zazibali smo se kakor alge na dnu Nato me je poplašal zgodnji dan na balkonu naše sobe. Če je Logarska zares čudež, smo imeli čudež na dlani. Napojila se je bila čez noč, da je zdaj prekipela s svojim zelenjem in s šumom svojih skritih slapov. Ojstrica je bila spet bolj bela od vseh gor, nad Mrzlim dolom pa se je tlačil edini oblak. Mislili smo, da je zadnji.

To nam je bil dan počitka (sredi dobro spočitih dni). Priredili smo romanje k Rinki. Vodil je sin, zato smo romali od jagode do jagode. Kdo bi izmeril daljino takšne poti, kdo zračunal njeno trajanje? Bil je pač dan počitka!

In vendar se je končalo z Rinko. Brizgala je mavrico po nas in si zadovoljno šumela. Sin je od razburjenja vriskal (ne prav po planinsko). Za njim smo vriskali še vsi ostali, zakaj nenadoma se je izkazalo, da tisti oblak nad sedlom ni bil zadnji, temveč prvi.

Potem je debele opoldanske ure dan tiščal glavo pod tuš. V čisto novi koči ob cesti je opojno dišalo po svežem lesu. Sin si je volil klop brez vzglavja za svoje opoldansko spanje, midva sva pa kramljala o poti, ki sva jo prešla, o poti, ki naju še čaka, in o poti za prihodnje leto (ak'ne bo na poti krst. Dr. Fr. Prešeren).

Kanili smo prehiteti dan in skoraj bi se nam posrečilo. Ravnica je bila še sivkasta, gozd

je šele uglašal strune. Toda ko smo odhajali, je sonce zaigralo mogočno oktavo na dve beli tipki: Ojstrico in Mrzlo goro. In v ta akord so se nešteti glasovi vpletli v melodijo našega hribovskega dne.

Skozi kravji predor smo morali dvakrat sem in tje, tako je sinu ugajala akustika. Sicer smo pa kar skoraj hiteli h koči na Klemenčji jami. Pričakala nas je z obilico žganecv, mleka in gostov, z obilico studenčnice, kot nalašč, da si jo prhneš čez pleča in se osvežiš. In ko si se potlej ozrl krog sebe, je vse še lepše. Ojstrica je bila kot iz slovnove kosti, nebo kot planinsko jezero. Sin je veselo gospodaril in v nama se je oglašalo samo svetlo. Na tnalu pod hišo je spet sedel krivokljun, kot pred leti. V gozdu je pela sekira, kukavice so ji pa od daleč odgovarjale.

Dobro smo si zapomnili, da se zdaj tudi v tem zelenem raju (bogu na ramenu) da prespati, potem pa smo se na široko poslovlili.

Ne vem, zakaj je poznana pot drugačna od tiste, ki jo prvič ubiraš. Ni lepša in še zdavnaj ne manj zanimiva. Le prijaznejša je. Kot da ti diha spomine in ti ponuja košček tebe samega. A srečanje veselega romarja s svojim veselim minulim jazom — kako bi ne bilo prijetno!

Sredi snežišča smo se srečali z Nemčkom. Ni se čutil najbolj varen in je s previdnostjo kiparja klesal stopinje v potemnelo skorjo. Za moj neprevidni »vigecvištec« me je nagradil s pravo poplavo svojega dobrodušnega dialekta, od katerega sem razumel še poslednji »afidesen«. Tačas je pa njegova ženička kot potrpežljiva žabica premagovala snežišče na obroben način. In ni bilo videti, da je zaradi tega kaj sitna. Sicer pa, kaj veš! Pod nami je dolinica ljubeznivo razpletala svoje preproste zelene misli, bivak med macesni se je bleščal kot jagoda, v steni nad nami so dobro skrite nožice spet in spet prožile plaz kamenja in odmevov. Mica je po planinsko stregla sinovemu spancu, jaz sem pa z občutkom gospodarja prekuhaval veliko gručo snega v juho. Počasi in z mnogo dima, a nič ne de; saj je časa dovolj in dan je tako zaupljiv, jasen, tovariški, zanesljiv... poreden! Komaj je poskočila smetana na mojem zvarku, je vanj natresel — toče. O, bilo je pravo doživetje! Padala je tako ravno, tako urejeno, polna svetle veselosti. Saj je prihajala skoraj z jasnega neba!

Odšumela je proti dolinici. Ne vem, ali jo je dosegla s svojimi srebrnimi kroglicami. A bila je prva znanilka. Za njo so prihajali črni, prav zares črni oblaki, pa tako na gosto so se valili, da je kar grmel in bobnelo. Pobrali smo šila in kopita. Ni nam bilo prijetno lesti naravnost v to zlokobno nebo. Zato smo v Škarjah rekli Ojstrici nasvidenje in si vse do Korošice nismo nič kaj rožic ogledovali.

V temi a topli izbi nas je navedrilo kar precej.

Vsi smo verjeli, da bo kmalu bolje. Ciganska vera. Lezli smo na vršičke naokrog, da bi si jo podprli. Moji načrti za naslednji dan so bili prenatrpani vrhov in niti enega oblčka ni bilo nad njimi. Zaradi tega me je Mica pošteno ozmerjala, češ da mi ni nikoli dovolj (kar je tudi res in česar si sam ne štejem v zlo). Počasi sem jo pa le zvabil s seboj po stezicah in po konicah jutrišnjega, razkošnega dne... ki ga ni bilo.

Na Montaž in Viš

Branko Marušič

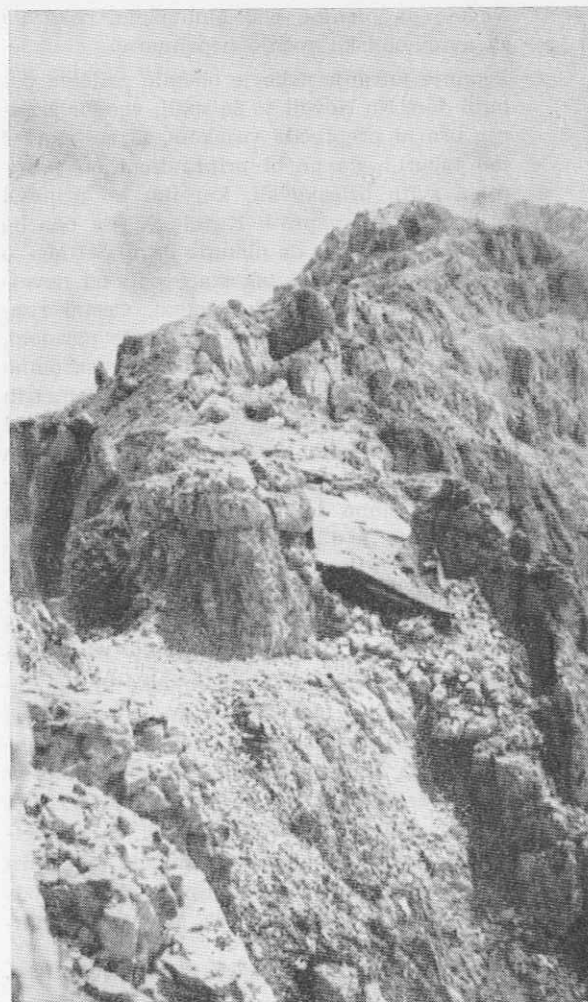
Priznam, da me je v čudovit svet zapadnih Julijcev gnala želja, prav taka, kot je tiste slovenske planince in plezalce, ki so nam svoje doživetja v teh gorah, včasih v pravih literarnih izpovedih, ohranili v naši planinski literaturi. Montaž in Viš. Ne vem, kdaj sem prvič slišal za imeni teh gora. Morda takrat, ko sem kot kratkohladeček prvič stikal za slikami v Kugyjevih knjigah, ali pa kasneje, ko sem v starih letnikih Planinskega Vestnika iskal znanja o naših gorah. Privlačevali sta me in ko sem s prenekatero naše gore usmeril svoj pogled na zapad, sem znova in znova podlegel prelestnemu vabilu in želji, da bi se nanju povzpel. Izlet na zapad je imel v mojih planinskih željah in načrtih prav posebno mesto. Preveč lepega sem slišal in čital o gorstvu zapadnih Julijskih Alp, da bi lahko svojo

pozornost usmeril drugam, da bi pozabil na podobe divjih Montaževih severnih sten, da me ne bi zamikal pogled na čudovito izoblikovano Viševo piramido, da me ne bi zanimal predel, ki je bil nekoč naš, ki sta ga politične razmere in tuji pritisk vzela matičnemu ozemlju že v poznem srednjem veku. Pred sedmimi leti sem bil na Višu, bil sem prvič v teh predelih, a zagotovo sem vedel, da ne bom zadnjič, da se bom sem še vračal.

Praznična dneva v začetku letošnjega julija sta zadostovala, da sem se v družbi Mare in Tomaža ter s pomočjo avtomobila (prihranil nam je marsikateri kilometer hoje po dolinskih cestah) povzpел na Montaž in Viš. Nihče

Ostanki zavetišča bratov Garrone na grebenu Montaža

Foto M. Marušič

od nas ni plezalec in ker nam hoja v gore tudi po manj nevarnih poteh predstavlja užitek in zadovoljstvo, smo se za vzpon na obe gori odločili za najbližji pritoj, od južne strani. Prenočili smo v koči na Predelu, odkoder nas je pot v zgodnjih jutranjih urah vodila mimo Rabeljskega jezera v Rabeljsko dolino (Val Rio del Lago), ki končuje na Nevejskem prelazu. Cesta, ki se vije po dolini Italiji nikakor ni v čast in pri tem popolnoma soglašam s sodbo Cirila Pračka¹. Res čudno, da ta kombinacije ni bolje vzdrževana, saj bi lahko predstavljala prav lepo turistično avtomobilsko cesto med vrhovi Zapadnih Julijcev, povezujoč Trbiž s Chiusaforte, kot ena izmed variant, po kateri bi se odvijal promet med morjem in gorami. Tudi neurejena okolica Rabeljskega jezera učinkuje neprijetno. Nameravali smo se ustaviti na Neveji ter tu parkirati le v primeru, ko bi se pot, ki drži do Neveje na planine pod Montažem, pokazala za avtomobilsko vožnjo neprimerna.

Zgodnje jutranje nebo je obetalo prijeten poletni dan. Na Neveji so še spali, vendar zgodnja ura ni preprečila vojakom, ki so nedaleč tod taborili, da ne bi pripravljeni ob jutranjem svitu pričakovali, kaj jim bo prinesel prihodnji dan naproti. Kazalo je, da nas bo avto zapeljal prav do planine Parte del Mezzo (1550 m), saj je pričetek stare poti od nevejskega prelaza gori tako obetal. Cestni robniki in odtočni kanali so bili sveže narejeni. Kmalu pa je postala cesta za naše skromno vozilo neprimerna in že po nekaj sto metrih smo se ustavili in bilo je prav tako, ker bi bili sicer ob hojo po čudovitem smrekovem gozdu, nad katerim se dviga Montaška planota (Altipiano del Montasio). Cesta, ki drži na planine pod Montažem, je v izgradnji. Gradi jo vojska, za določene, predvsem vojaške namene. Sploh pa v to pogorje vojska mnogo zahaja, saj je planota posejana z ostanki najrazličnejših izstrelkov novejšega datuma. In po vpisih v spominske knjige sodeč, je vojska tudi zelo pogost obiskovalec teh vrhov. Dva dni pred nami je bila na Montažu večja skupina alpinov, ki so nam prav lepo nadelali pot. Iste pripombe veljajo tudi za področje Viša in moram reči, da po petdesetih letih, odkar so v območju teh gora umirali fantje in možje najrazličnejših narodnosti, prav neprijetno dirne človeka spomin-

ska plošča na koči Guido Corsi, na kateri bremo, da je posvečena alpincema-padalcema, ki sta se lani ubila pri opravljanju svojih dolžnosti na Cima Vallone (2368 m; Trbiška Krniška Špica²).

Ob šestih smo bili na dobro urejeni planini Patre di Mezzo, od koder smo se pričeli po travnatih pobočjih dvigati pod vznožje Montaževih sten. Megla, ki se je med tem naredila, nam je le od časa do časa omogočila pogled, zdaj na jug proti Kaninskemu pogorju, zdaj na stene pred nami. Pot je odlično markirana in hoja po planinskih travnikih, polnih dišavečega cvetja, je bila nadvse prijetna. V skalovju na levi so pod škrbino Ferca dei Disteis (2241 m) zijali ostanki Ricovera Quinto Sella (1894 m; Sella je bil italijanski finančni minister in eden pionirjev italijanskega planinstva), zgrajenega 1884. leta v naravni jami³. Zavetišče je bilo zaradi vlage opuščeno in danes so vidne le odprtine vrat in oken. Od Forca dei Disteis, ki se razprostira med grebenom Curtissons in Montažem, zavije steza v desno po prostranem melišču, kjer se odcepi pot k bivaku Adriano Suringar, v zahodni steni Montaža na višini 2430 metrov, prav v bližini smeri, po kateri je dosegel vrh Montaža prvi pristopnik Korošec Findenegg⁴. Bilo je to 18. julija 1877. leta, na Montaž se je odpravil z južne strani. Nekaj let za njim je našel ugodnejši pristop z juga furlanski platinec grof Giacomo di Brazza, po poti, ki jo je kasneje Società Alpina Friulana izdelala in ki je danes najlažji pristop na vrh Montaža. Tod smo se vzpenjali tudi mi. Brazza je leto dni po tem uspehu dosegel vrh Montaža tudi iz Dunjske doline (Canale di Dogna), odkoder je Montaž dostopen le večjim plezalcem. Med skalami in melišči, kjer ni zasejanih nobenih klinov in razpetih vrvi, smo prišli pod vrh Forcele dei Verts (Škrbina nad Brdi, 2587 m), kjer se pot cepi. En krak drži naravnost v steno k »Scali Pipan«, na steno položeni in pritrjeni lestvi iz jeklene vrvi, ki jo je goriška podružnica CAI postavila lansko leto ob stoletnici CAI in ob 80-letnici italijanskega planinskega društva v Gorici ter nosi ime po članu društva Agostinu Pipanu (društvo mu je vzdalo spominsko

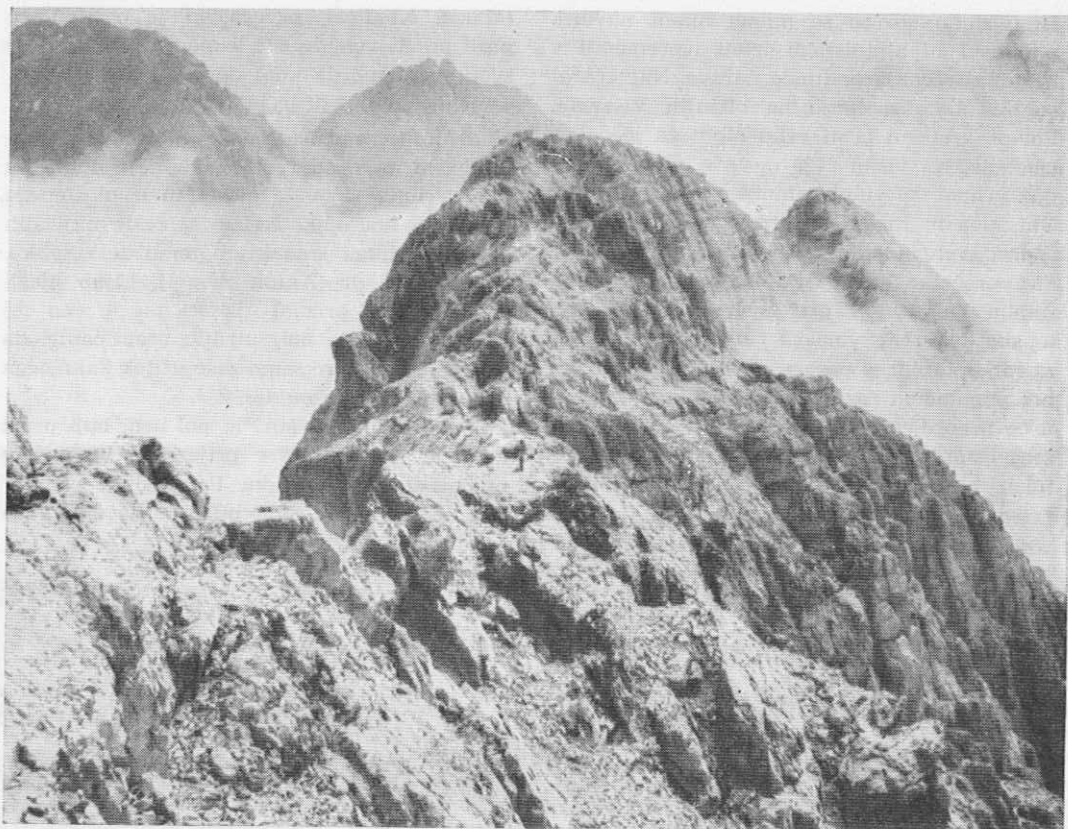
² Slovenska imena za gore navedene v članku so povzeta iz H. Tuma, Imenoslovje Julijskih Alp, Ljubljana 1929

³ Marinelli-Gortani, Guida della Carnia e del Canale del Ferro, Tolmezzo 1924—25, str. 281

⁴ Več o tem Rafko Dolhar, Bivak pod Montažem, Plan. Vestnik, 1962, str. 549—551

¹ Zapadni Julijci in Glockner, Plan. Vestnik, 1961, str. 24—28

Pogled z grebena na Montažo proti Cima Verde (Vrh Brda 2634 m). V ozadju Viš in Kostrunove Špice

Foto M. Marušič

ploščo na grebenu Montaža, na kraju, kjer se je po vsej verjetnosti ponesrečil). S pomočjo lestve je mogoče obiti ovinek, ki ga napravi desni krak steze. Toda bolj kot prihranek na času služi lestev kot svojevrstna atrakcija. Ostanki nekdanje vojaške lestve, ki se je na istem mestu vzpenjala in ki je bila po ostankih opornih klinov sodeč precej daljša (sedanja niti ne sto metrov), so raztreseni sem in tja med skalami. Oba kraka se stikata na grebenu. Od tod je prelep pogled na Zajzero, na severno steno Montaža in skupino Viša. Spomnil sem se nehote odlomka novele Stanka Vuka: »Spodaj je bleščala Zajzera s svojimi belimi prodi...«⁵ in strmel z nekoliko zračnega grebena v svet pod sabo, v dolino, ki je po mnenju mnogih ena najlepših, če ne najlepša v Julijskih Alpah. Bližali smo se vrhu Montaža, gore, ki je s svojo severno steno privabljala in še vabi hrabre in za lepo-

to gora navdušene privrženice. Koliko prvenstvenih vzponov v steni nosi ime dr. Kugyja, ki je sistematsko odkrival to gorstvo, ponesel v široki svet glas o njem ter v zanosnih pesniških besedah opeval njegove lepote. Dr. Tuma je gorstvo Montaža prvi populariziral med Slovenci, proučeval je podrobno imenoslovje in izsledke svojih raziskovanj vestno popisoval v »Planinskem Vestniku«.⁶ Sem so med dvema vojnoma zahajali mladi primorski planinci in plezalci. Tu je plezal tudi Franjo Marušič, ena od bazoviških žrtev, in mladi književnik Stanko Vuk je po prestatnem hudem doživljanju v severni steni Montaža v nekem pismu zapisal: »Res — slabša je mladost kot severna stena Montaža brez vrvi.«⁷ Da, bila je res slaba mladost in le tu v gorah je mogla dati primorska mladina poleta svo-

⁵ Zemlja na zahodu, Koper 1959, str. 149

⁶ Špik nad Policami (Bojec, Montaž 2752), Plan. Vestnik, 1908- str. 1-4, 17-21; 1909, str. 39-42, 63-66, 86-88; 1910, str. 11-14, 29-32, 102-105, 144-155

⁷ Zemlja na zahodu, Koper 1959, str. 14

jemu duhu, ko so se mnogi mladi navidez planinski in alpinistični izleti izpremenili v ilegalna srečanja politične narave. Največkrat so bila taka srečanja na bližnjih Višarjah. Pot po grebenu proti vrhu Montaža je dobro izdelana. Na višini 2720 metrov, nekaj minut pod vrhom, so vidni ostanki zavetišča bratov Giuseppa in Eugenia Garrone, oba sta padla v prvi svetovni vojni. Enemu od njiju je bila kot poročniku italijanske vojske naložena obramba Montaža v prvi svetovni vojni. Betonsko in leseno vojaško zavetišče, ki je bilo za rabo planincev preurejeno 1925. leta, je danes popolnoma razpadlo, prav tako kot zavetišče preurejeno iz vojaške barake, na katerega ostanke smo naleteli na višini 2400 metrov, pod Forcello dei Verts. Le nekaj desk in premoga priča, da je tu nekdaj obstajalo zavetišče. Tudi Montaž je doživel in bil prizorišče bojov v prvi svetovni vojni, ki tem goram ni prizanesla in zla slutnja Livškega

(Maksa Klodiča), prvega, ki je o Montažu pisal pri Slovencih: »Je li mogoče, da bo v tej sveti tišini morda kdaj odmeval grom topov, divji krik boja?«⁸, je bila žal uresničena.

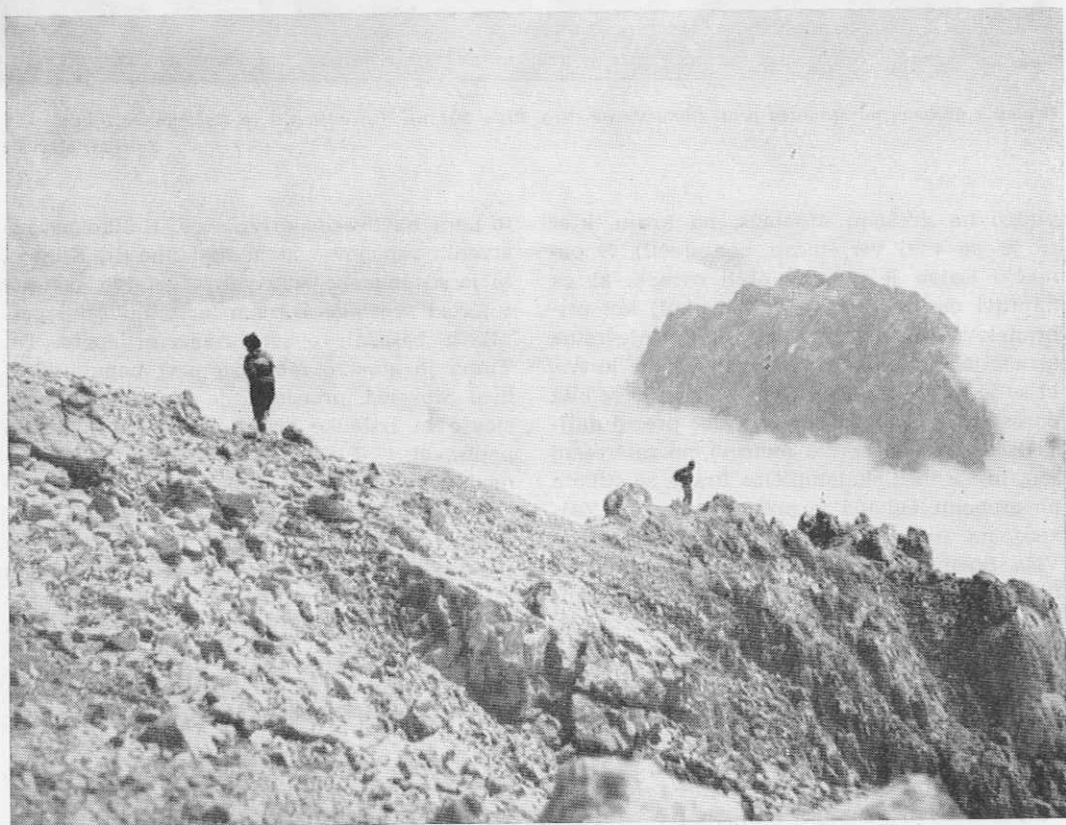
V idealnih vremenskih pogojih je z vrha Montaža zelo prostran razgled. Nam je doline in nižje vrhove skrivala megla in iz meglenega morja so kot otoki štrlele špice le najvišjih vrhov. Doživeli smo kljub temu zelo veliko, saj je tudi dr. Anton Švigelj, kljub megli vrh Montaža priznal, da se mu je »na tej divni gori — še bolj utrdilo prepričanje, da je že hoja na gore samo zase užitek kakršnega izlepa drugod ne najdeš.«⁹

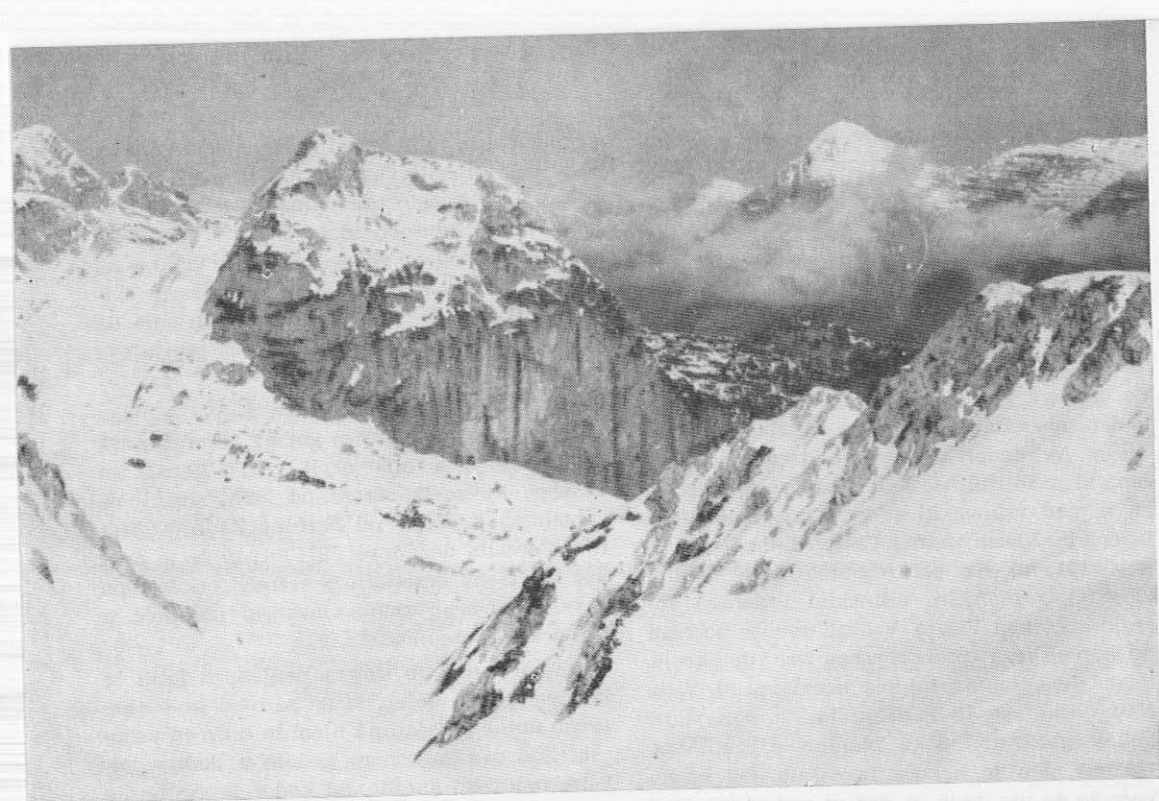
Potem, ko smo po štiri in pol urni hoji prišli na vrh, smo se tu v prijaznem brezvetrju predali sončnim žarkom. Po vpisih v spominško knjigo sodeč smo bili zadnja skupinica

⁸ Na Jof del Montasio, Plan. Vestnik, 1904, str. 165—171

⁹ Čez Triglav na Bolški Grintavec, Kanin in Montaž, Plan. Vestnik 1906, str. 177—181; 193—199

Pogled z vrha Montaža proti Viševi skupini. V ozadju štrle iz megle vrhovi Mangrta, Jalovca in Triglava
Foto M. Marušič

Bela peč izpod Prestreljenikovega sedla. V ozadju Montaž

Foto M. Marušič

»Scala Pipan« na Montažu

v enajstorici Jugoslovanov, ki je vrh obiskala v lanskem in letošnjem letu. Zvonec, ki je na posebnem železnem postavku postavljen na vrhu, je posvečen spominu tržaškega planinca Riccarda Deffarja, v triangulacijskem stebriku pa je še vedno shranjena kovinska škatla za spominsko knjigo, med obema vojnama jo je darovala slovenska katoliška knjigarna iz Gorice.

Po daljšem postanku smo se podali v dolino, ta dan smo nameravali še do rifugia Corsi pod Višem. Avtomobil oziroma solidarnost s Tomažem, ki je šofiral, sta nama z Maro preprečila, da bi pod vrhovi, ki se raztezajo med Montažem in Višem, mimo Cregnedulskih pašnikov (1515 m) ter preko Passo degli Scalini (2001 m), z manjšim višinskim vzponom dosegla kočo pod Višem. Vračali smo se po cesti od nevezskega prelaza sem vse do kraja, koder je skromna tablica kazala proti Višu. Napravljalo se je k dežju in na poti skozi bukov gozd do Viške planine (Grand'Agar 1491 m) nam je nebo prizanašalo. Od tu do kočice je še ura hoje in dež ni več čakal. Pod stenami Koštrunovih špic se je naši pridružila steza, ki drži sem preko Passo degli Scalini. Od tod drži pot h koči po polici pod Campanille Villaco (2247 m). Prav tu je nemško planinsko društvo iz Beljaka leta 1880 zgradilo prvo viško kočico, a je bila prav kmalu zaradi vlage, ki je prihajala od izredno vlažne stene imenovane tudi Traufwand, opuščena. Zato pa je isto društvo izgradilo 1902. pod Gorenjo Krnico na višini 1854 metrov novo kočico, imenovano po Findeneggu. Bila je v prvi svetovni vojni porušena, leta 1925 pa je tržaška sekcija CAI nedaleč od ruševin stare zgradila novo, ime je dobila po članu tega društva padlem v vojni. Koča je postavljena na prostranem platoju, ki ga s severne strani obdajajo mogočne stene Viša, Gamsove matere, Divje koze, Trbiške Škrbinice, Trbiške Krniške Špice, na južno stran pa se od tod odpira pogled na Kaninovo skupino.

Premočeni smo stopili v kočico, ki je bila za letošnjo sezono prenovljena, dobila je novega oskrbnika in bila odprta zadnje nedeljo meseca julija. Kljub soboti je gotovo slabo vreme preprečilo večji obisk, saj sta bila poleg nas Jugoslovanov v koči le še dva Nemca. Ponoči smo doživeli pravi vihar in lesena konstrukcija prvega nadstropja kočice se je šibila pod navali vetra. Zjutraj je dajalo nebo malo upanja, kljub temu smo se odpravili

proti vrhu in naša želja po lepem vremenu se je pričela uresničevati, saj nas je sonce na pobočju Viša pričelo prav kmalu greti. Na grebenu med Gamsovo materjo in vrhom Viša se nam je pogled zopet usmeril v dolino na severni strani in doli se je od Višarij dvigala jutranja megla. Še malo in bili smo na vrhu, imeli smo lepši razgled kot prejšnjega dne.

Na vrh Viša je stopila prva človeška noga skoraj tri desetletja prej kot na Montaž, prva pristopnika sta bila okoli 1850. Wenzel in Langer. Povzpela sta se po južni strani, po zahodnem pobočju, od Škrbine Zadnje Špranje (Forcella del Mosé, 2271 m); tu se je pred več kot tremi desetletji ponesrečil pri sestopu z vrha nevarno znani slovenski planinec iz Trsta Zorko Jelinčič.¹⁰

Viš ima danes po skoraj petdesetih letih še vedno sledove bojev, ki so se med prvo svetovno vojno odvijali na njem in bližnjih vrhovih. Pod samim vrhom je bilo v skalo vdolbeno topovsko gnezdo, od koder je avstrijska vojska pošiljala smrtonosne izstrelke na italijanske položaje po sosednjih gorah in dolinah. Vrh Viša je bil stalno v avstrijskih rokah in tudi preko zime je v kavernah pod vrhom bivala manjša posadka vojakov — opazovalcev, njih opazovalnica je nosila vzdevek »Scotti-Hütte«. Zanimivo je vsekakor, da je bil na vrh Viša postavljen strelovod in ostanki odvodnih žic so še danes vidni. Frontna linija, ki je potekala med temi gorami, se je le malo razlikovala od poteka državne meje med Italijo in Avstro-Ogrsko, določeno po 1866. letu. Sicer je Italijanom uspelo za ceno velikih žrtev osvojiti za nekaj časa Koštrunove Špice, v glavnem pa se potek fronte ni mnogo menjal, vse do oktobra 1917, ko se je postavila nova bojna linija globoko doli v Furlaniji. Viš daje še danes vtis močno utrjenega vojaškega objekta in mislim, da slehernega, ki mu je veliko do neskajljenega sveta prirode, vsa ta prepletenost steza, obrambnih zidov, kavern in drugih priprav moti. Na Montažo je drugače in mi je prav zato ostal s svojo prirodnostjo bližji. Če sem ob pogledu na vse te vojaške naprave pomislil na napore, ki jih je prestajal vojak bolj zaradi delovanja prirodnih sil kot pa nevarnosti

¹⁰ Berti Rejec, Nesreča Zorka Jelinčiča v Škrbini Zadnje Špranje, Plan. Vestnik, 1956, str. 632—634. Zorko Jelinčič, Planinski klub »Krpelj«, Plan. Vestnik, 1956, str. 570—576.

orožja, moram v polni meri soglašati z besedami Uroša Župančiča, izrečenimi na predvečer druge svetovne vojne: »Samo en dan bi tiste, ki hočejo vojno, spodil izza zelenih miz in iz varnih stanovanj v bojno vrsto med vojake v trdo zimo pri borni porciji hrane, v tresk granat, v mokre jarke, v temo kaverne. Takoj bi izginili hujskači in bojevit navdušenci in bi ne bilo na tisoče, milijone nedolžnih žrtev! Življenje med narodi pa bi se razvijalo drugače.«¹¹

Prijaznemu oskrbniku v Rifugio Corsi smo ob slovesu dejali, da se sem še vrnemo, ali bi morali drugače odgovoriti na vabilo Viša in njegovih sosedov. Na Viško planino smo se podali po stari poti, ki zaradi poškodb ob različnih vremenskih neprilikah ni vzdrževana. Na planini smo še enkrat izrekli slovo mogočnim stenam in koči ter prišli v dolino prav takrat, ko so se čez nebo zopet zgrinjali nevihtni oblaki. Prav zato ni bilo nič s postankom ob Rabeljskem jezeru.

Ob prestopu čez mejo na Predelu smo se poslednjič ozrli v svet, kjer smo preživel dva čudovita dneva ob nabiranju doslej neznanih vtisov in pojmov.¹²

Brada v Prokletijah

— Geomorfološki prikaz —
Napisano za Planinski Vestnik ob
90-letnici HPD

Mirko Marković, Zagreb

UVOD — Masiv Brade spada med najvišje planinske grebene jugoslovanskega dela Prokletij. Ves masiv sestoji iz enoplastnega orografskega grebena dolgega okoli 8, širokega 3–4 km. Orografska os teče iz smeri S–J proti JZ–SV. Zaradi pretežno apneniškega sestava nudi ves masiv podobo visokogorskega kraškega površja. Najvišji vrh v masivu Brade je Gurt ě Zjarmit. Precizna abs. višina tega vrha še ni znana, vendar približno znaša 2490 m. Zaradi lege v zaledju jadranskega primorja kot tudi zaradi znatnih absolutnih višin ter globoko zarezanih stranskih dolin eksponiranih na severu, je bil ta del Prokletij v pleistocenu podvržen intenzivni glaciaciji, največji na vsem Balkanskem polotoku. Zategadelj je ta pokrajina za geomorfološka raziskovanja posebno mikavna in zelo važna za študij glaciacije na naših visokih gorah.

Geomorfološka raziskovanja Brade so se začela že v polovici preteklega stoletja s potoivanji A. Bouća (1840) in A. Viquesnela (1847). Pozneje so te kraje v manjšem ali večjem obsegu proučevali tuji strokovnjaki kot K. Hassert (1897, 1932), K. Telegd (1925) F. Nopcsa (1905, 1929) in drugi. Posebno so pomembna dolgoletna raziskovanja F. Nopcsae, ki se je na Brado povzpел z južne, albanske strani. Najsevernejša točka njegovih ekskurzij je bil vrh Maja Potkojs nad Vusanjem. S tega vrha je posneta uspela panorama Čokišta i M. Bojes, publicirana v Nopcsinem kapitalnem delu o geografiji in geologiji severne Albanije (1929, tab. II, fig. 1). Od domačih geografov je posegel v ta del Prokletij l. 1913 J. Cvijić. L. 1925 je premeril ta del Prokletij vojnogeografski institut, naslednje leto pa so bile izdelane prve topografske karte. Od sodobnih raziskovalcev kot prvi poseže v te gore B. Gušić, danes nedvomno naš najboljši poznavalec Prokletij. Pod njegovim vodstvom sem imel priložnost, da obhodim te kraje poleti l. 1963. Ta članek sem

¹¹ Ne daleč preko meje na zapad, Plan. Vestnik, 1938, str. 326–332

¹² Poleg navedene literature naj navedem še naslednje:

Višarski, Kanalska dolina, Plan. Vestnik, 1956, str. 368–374, 422–428 (podaja tudi obširen pregled literature, ki jo v naslednjem ne navajam)
Mauro Botteri, Guida alpinistica delle Alpi Giulie occidentali, Udine 1957, str. 350 (ocena Plan. Vestnik, 1957, str. 674–676; prinaša podroben pregled predvsem plezalskih smeri in navaja tudi ustrezno literaturo)

Il Tarvisiano, ed. CAI »Monte Lussarie« Tarvisio, 1956, str. 179 (Ocena Plan. Vestnik, 1957, str. 673–674)

Ricoveri di montagna della sezione di Trieste del C. A. I. società alpina delle Giulie², 1927, str. 28
H. Tuma, Il Jof Fuat (2666 m) per le Fontane, Club Alpino Italiano sezione di Gorizia, Comunicato mensile, III, 1924, št. 2, str. 4–5

H. Tuma Strma Peč (Monte Cimone, 2380 m) Plan. Vestnik, 1909, str. 25–27

H. Tuma, Zuc del Boor, Plan. Vestnik, 1908 str. 142–147

Robert Nau, Der Krieg in der Wischberggruppe, Graz 1937

Marko Debelakova, Škrbina v Strmali — Clappadorie (2172 m), Plan. Vestnik, 1930, str. 102–109 (opis prinaša tudi »Österr. Alpenzeitung«, št. 1096, str. 65–69)

A. Brilej, Na Fünfspitz (Cinque punti), Plan. Vestnik, 1940, str. 145–151

Rado Kočevar, V zahodnih Julijskih Alpah, Plan. vestnik, 1957, str. 187–196

Rafko Dolhar, V Viševem severozahodnem žlebu, Plan. Vestnik, 1962, str. 162–164

Stanko Tomazin, Škrbina nad plazom, Plan. Vestnik, 1963, str. 127–128

si zamislil kot del popolne monografije o Bradi, toda do tega iz posebnih razlogov ni prišlo. Antropogeografski prikaz B. Gušića o Bradi je izšel v reviji »Naše planine«, let. XVI, Zagreb 1964, št. 3—4. Tej razpravi je priložena tudi ustrezna karta gore v merilu 1 : 25000.

GLAVNI ELEMENTI RELIEFA

Masiv Brade predstavlja najsevernejši odcep še večjega in višjega grebena v sklopu alban-skih Prokletij, ki v dolžini 20 km orje proti jugu in tvori pri tem zapadno bariero doline Sala. Tu se vrste Maja Forces, M. Škrus, M. Snikut, M. Harapit, M. Vižens in M. Radohins, sami vrhovi abs. višine od 2300 do 2500 m. Na vzhodni in zapadni strani grebena Brade so se zarezale globoke doline glacialnega značaja, ki dele ves masiv od sosednjih gorskih skupin. Proti vzhodu je zarezana dolina Vruje in Ropojan, ki deli Brado od sosednjega Bora, Romana in Čokišta, medtem ko proti zapadu teče dolina Dolje in Grbaje, nasproti katere se vzdigujejo vrhovi Volušnice, Popadije in Trojana. Iz omenjenih vrhov se nudi dober razgled na vso Brado, najinformativnejši od vseh pa je pogled z vrha Volušnice (1795 m), od koder je posneta tudi priložena panorama Brade. Z Volušnice lahko, skoro kakor s karte, opazuješ morfološke detajle v plastiki

terena, ne da bi pri tem izgubil spred oči odnos nasproti celoti.

V reliefni plastiki Brade moremo razlikovati tri bistvene sestavne elemente. To so: 1. greben z vrhovi, 2. pobočja z urezanimi krnicami in 3. doline.

Greben Brade sestoji iz dveh morfološko različnih delov. Severni del grebena ima strnjeno precej izravnano površje, brez ostrih ali močnejše skalnatih oblik. Južni del grebena ne kaže povsem alpskega značaja. Greben Brade prehaja tu v razorane kamenite vrhove, ki se večinoma v strmih odlomih grezijo v doline. Meja med tema dvema morfološkima deloma seka greben severneje od najvišjega vrha M. Potkojs (2119 m) in se v glavnem ujema z naravno mejo v sestavu zemljišča in vegetacijske površine. Severni del Brade nima izrazite plastike. Edini znatnejši vrh v tem delu grebena je Rokopec (1780 m), ki ga položno utro sedlo Čafa ē Vorre deli od ostalega, pretežno s pašniki pokritega grebena (Braka). Od vrha M. Potkojs se pokrajina naglo spreminja. Greben postaja vedno ožji, kamnitejši in ostrejših oblik. Med vrhovi se pojavljajo globlje zarezani prevali, s katerimi se začenjajo povprečno položene doline s krnicami v najvišjih delih. Prvo skupino vrhov južno od M. Potkojs tvorijo Karanfil, v katerih bodejo v oči tri vidne glavice. Ti vrhovi se preko ozke kamnite doline pri-

Vizitor 2210 m

Rokopec 1780 m

Čafa ē Vorre

Braka

Kuži ē Kalit

Mečkin do

Jagnjičar

Maja Potkojs 2119

Grūka ē Lagoje

Panorama Brade posneta z vrha Volušnice (1795 m)

slanjajo na dominantno brezimensko koto (2260 m), ki leži v čelu velike krnice Ljubokuč. Od omenjene kote greben poteka nekoliko na zapad, tu pa se deli na dva kraka. Južni, glavni krak, se grezi strmo v podanek Čafa è Hadžiis, s katerim se začenja krnica Krošnja (Skrože), medtem ko zapadnejši, bolj stranski greben tvori severno bariero iste krnice in kulminira v slikovitem vrhu Maja Njer è Krit. V tem delu grebena je naravno okno znatnih dimenzij imenovano Šuplja vrata. Glavni greben od Čafa è Hadžiis prehaja Hadžijino brdo in se preko ostrega zobatega sedla naglo vzpenja kakih 250 m v najvišjo skupino Brade. To je impozanten splet strmo odlomljenih sten z izravnanim grebenom abs, višine okrog 2400 m, iz katerega se dvigajo trije pomembnejši vrhovi; na severu Maja Bals, na jugu Maja Keče, sredi med njima pa Maja Gurt è Zjarmit, najvišji vrh v vsem masivu Brade. Z vrha M. Keče proti jugu je greben pretrgan z globoko zarezano dolino Ropojanskih vrat, po kateri teče državna meja proti Albaniji.

Pobočja z urezanimi krnicami se niso razvile enako ne na vzhodni in zapadni strani. Ker so grebeni s konkavno stranjo proti Grbaji položno strnjeni, so vrhovi Brade porinjeni proti vzhodni strani, tj. proti dolini Ropojani. Zategadelj sta vzhodno in zapadno pobočje Brade po videzu in po genezi povsem

različni. Zapadno grbajsko pobočje je nasploh položnejše in močnejše izpresekano, z globoko zarezanimi prečnimi dolinami, s krnicami v najvišjih globelih. Vzhodno, ropojansko pobočje je bolj strmo, bolj enolično in brez pomembnejših erozijskih oblik. Na pobočju grbajske strani so največje prečne doline od juga proti severu Mečkin dol, Ljubokuč, Krošnja (Skrože), Dilin katun in Zastan. Vse te dolinice leže pravokotno na glavno smer grebena, z večjim ali manjšim odklonom proti severu, kar poudarja njihovo pretežno glacialno genezo. Snežišča najdemo preko poletja le v visoko položenih krnicah in zavetnih krajih. Posebno obširna snežišča so v kotlu Dilinega katuna, v gornji krnici Krošnje, Ljubokuča in Zastane. Zaradi kraške podlage je dno teh dolinic suho. Občasna voda teče samo v dnu Mečkinega dola, kjer kraško zemljišče pokrivajo flišne plasti. V bolj kraškem svetu izpolnjujejo spodnje dele dolin debeli nanosi izobljenega gruščja, ki v obliki struje drsi nizdol. Tudi tu torej veljajo zakoni diferenciranega preperevanja. Mehkejšje in manj odporne kamnine se trošijo na račun trših in odpornejših, ki zaostajajo in tako oblikujejo strmo odlomljene odseke. To dejstvo kolikor toliko tudi pojasnjuje obstoječo razliko med grbajskim in ropojanskim pobočjem. Vendar je pri oblikovanju grbajskega

Ljubokuč	Maja Njer è Krit	Šuplja vrata	Čafa Briace è	Hadžijino brdo	Čafa è Skrožs	Maja Bals 2460 m	Maja Gurt è	Maja Keče 2441 m	Maja Fors	Grbajski Zastan	Maja Skurs 2499 m
Karanfil	2180 m	2220 m	Hadžiis				Zjarmit 2490 m	Dilin Katun		2450 m	2210 m
Ljuljaševica											
2230 m											

pobočja igral zelo važno vlogo pleistocenski ledeni pokrov, o čemer bo še govora.

Doline so koritastega prečnega profila, torej tipični ledeniški valovi. Vrujsko-ropojanska dolina na vzhodu je pomembna zavoljo svoje tradicionalne prometne važnosti (Pečki put). Skozi srednji in dolnji del doline teče Ropojanska rijeka, ki pri vasi Vusanje ponikne v ponor (Grlja) in kmalu ponovno privre na površino kot Vruja. Podolžni profil skozi vso dolino (skica 1) kaže tri stopnje, ki ločijo štiri glavne doline. Najnižji nivo predstavlja kotlina Vruje (935—945 m abs. višine). Med Đenbalićem in Vusanjem se preko doline vleče prva terasa Suka. Tu se dolina deli v dva kraka. Glavni krak drži nekoliko na JZ, medtem ko se krak doline Žirovnice vzpenja v odsekih v JV smeri med Maja Borit in Bjelićem na Čafa Borit (1858 m). Navzgor od vusanjske terase se razprostira kakih 2 km dolga kotlina Barmatana (abs. višina 1000—1050 m), skozi katero teče gornji tek Vruje tj. Ropojanska rijeka. Ta izvira v najvišjem delu kotline pod drugo prelomnico Kodra ē Sūnit s krepkim kraškim vrelcem v obliki jezera (Sūni ē Skavkačit). Iznad druge terase se vleče dolina Ropojani v ožjem smislu. Sprva je njeno dno pokrito s sončnimi pašniki (Mrizet), nato pa se kmalu spremeni v kraško površje (Škal ē Ropojanit). Pri razpotju k ropojanskemu Zastanu se svet vzdigne in ko pridemo na ravno sedlo, ugledamo kakih 60 m globoko in okoli 1 km dolgo kotlino, v katere dnu se sveti jezerce (Lićeni Geštars). Odtod teče dolina po albanskem teritoriju, vse do najvišjega prevoja Čafa Pejls (1690 m).

Dolina Dolje in Grbaje je krajša in brez večjega prometnega pomena. Skozi njen dolnji del preteka ponikalnica Dolja, ki se po istoimenski vasi deli v dva kraka, Grbajo in Bistrice. Dno te poslednje doline je manj kraško kot doline Ropojana. Nima niti izrazitejših teras, pač pa ima obliko znatnejšega morenskega materiala. Dolina Dolje se začne pri stisnjemem prehodu iz gusinske kotline med Glavico in hribom Kačanikom. Sprva ima smer vzhod — zapad, postopoma pa se obrača k jugu. Na sotočju Grbaje in Bistrice se dolina razširi, potem pa se postopoma oži in vzdiguje vse do nekoliko močnejše izražene terase pod karavlo (skica 2). Ko pridemo v gornji del Grbaje (abs. višina 1160 m), se odpre pogled v izrazito glacialni svet, pravi amfiteater, ki ga od vseh strani obdajajo visoki vrhovi in krnice.

SESTAV IN OBLIKA STEN

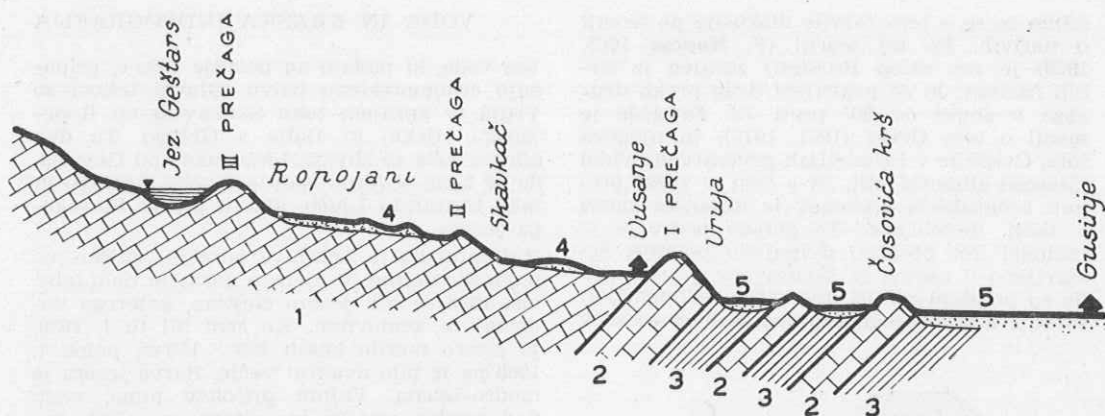
Sestav opisanega terena tvorijo mlajši paleozojski, triadni, jurski in kredni sedimenti. Največje površine zavzemajo masivni titonski in rudistni apnenci. Ti grade ves masiv Brade južno od vrha M. Potkojs. Po geološki karti M. Živaljevića (1959, skica 3) se rudistni apnenci javljajo tudi severno od M. Potkojsa. Tvorijo vzhodno pobočje Rokopecí, vse do izvorov, s teraso. Suke pa presekajo dolino

Vruje in segajo do gornjekrednega fliša Radoničića Bora. Ravno v teh apnencih je prišla do polnega izraza kraška mikromorfologija. Na Bradi je posebno zastopana na položni ravni SZ od M. Potkojs, kjer je naravnost bizarno izmodeliran relief s škrapljami in kamenicami raznih dimenzij in oblik. Za ta teren je geomorfološko zelo pomemben pojav gornjekrednih flišnih sedimentov. Kakor je tudi drugod po Dinarskih planinah, tako je tudi tu zelo težko razlikovati flišne nakladnine od mnogo starejših paleozojskih kamenin. Zategadelj v starejši geološki literaturi fliš označujejo kot področje paleozojka. Flišni sedimenti Brade po svojem sestavu spominjajo na tkim. durmitski fliš. Večinoma nastopajo glinasto-lapornati ali peščeni škrljavci z vmesnimi sloji apnencev, roževcev itd. Področje flišne zone na Bradi ni veliko. Ena površina pokriva severno pobočje Rokopecí, kjer flišni sedimenti leže na starejših trijadnih apnencih. Drugo površino fliša zajema travnati greben od Čaf ē Vorre do najvišjih pašnikov pod M. Potkojs. Deloma se ti sedimenti spuščajo niz grbajsko pobočje in tonejo pod mlajšimi dolinskimi naplavinami. Pojav fliša na Bradi je po raziskovanjih M. Vidovića (1959) v zvezi s flišno cono črnogorskih Kučev, odkoder se preko severne Albanije širi na vzhod ter zajema tudi del visokih Prokletij.

Doline so izpolnjene z mlajšimi, pretežno aluvijalnimi naplavinami, ki so jih nanosili hudourniki z okoliških področij. Mestoma so ohranjeni holmi in pokrovi pleistocenih moren. Na kontaktih dolin in pobočij je sestav precej pisan. Naj omenim samo najvažnejše. Že pri vходу v dolino Vruje, na profilu Ščekića krša, srečamo nenavadno pestrost sestava. Tu se v luskavi gneči izprepletajo temno sivi, zelo škrljavci apnenci z vrivki belega kalcita in sivo-zelenega sericitnega škrljavca.* Po geološki karti M. Živaljevića (1959) gre tu za kontakt starejših permokarbonskih kamenin in verfenskih škrljavcev. Interesanten je pojav roževcev (amorfní agregat SiO₂) na najvišjem vrhu Brade Gurt ē Zjarmit. Nastopanje tega minerala je najbrž v zvezi s pojavom fliša, kjer je povsaj pri liki tudi nastal z metamorfozo gline. Vpogled v sestav spodnjih slojev terena pod aluvijalnim pokrovom omogočajo izolirane pečine, ki na več mestih štrle iz njega. En tak kamenjak predstavlja Čosovića krš na desni strani Vruje v bližini zaselja Tiosović. Sestavljajo ga svetlo-sivi rudistni apnenci s sledovi fosilov koral in gastropodov (V. Simić 1937). Na isti strani reke, ob strugi navzgor pred koto 945 m je pečina podobnega sestava. Končno ima isti sestav tudi terasa Suke, ki je v očitni zvezi s sedimenti, kateri potekajo s spodnjih slojev Maje Ptkojs. V Ropojanski dolini nad ponikom Vruje silita iz podlage dve vrsti apnencev. Eni so temnejši, močnejše bitumi-

* Za te in naslednje določitve kamenin se zahvaljujem kolegi I. Gušiću, asistentu Geološko-paleotološkega zavoda Prirodoslovno-matematične fakultete Vseučilišča v Zagrebu.

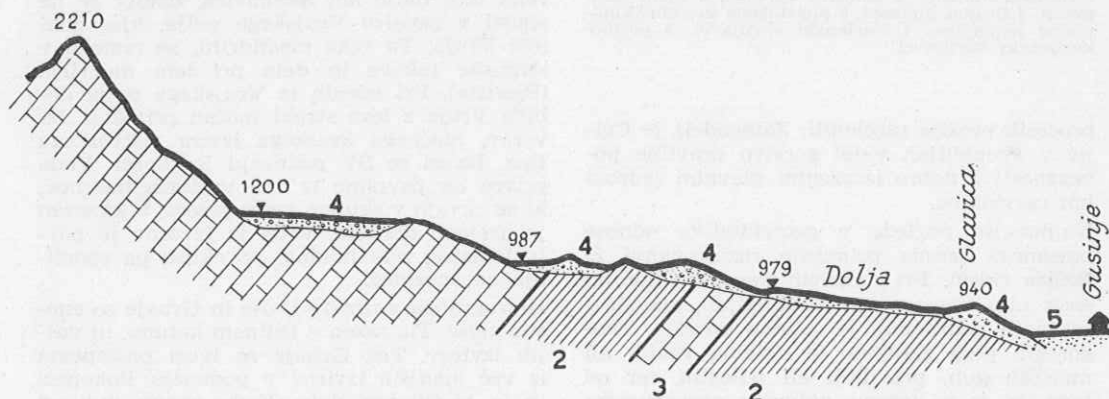
Skica 1. Podolžni profil skozi dolino Vrhuje in Ropojani: 1 titonski apnenci, 2 rudistni apnenci, 3 flišni sedimenti, 4 morene, 5 aluvij

nozni, s fosili koral, elipsaktinij in gastropodov, medtem ko so drugi svetlejši, bolj grozmadasti in so od njih sestavljeni okolni visoki grebeni. Vse te apneniške mase so označene na geoloških kartah K. Telegda (1925) in F. Nopcsae (1929) kot gornji trias, vendar gre glede na fosilije očitno za apnenec gornje jure (titon).

Profil skozi dolino Grbaje je tudi zanimiv. Že pri vходу v dolino se opazi, da sta obe dolinski strani zgrajeni od flišnih sedimentov, ki leže na starejši škrljasti podlagi. V gornjem delu doline se fliš vleče proti zapadu, obide Volušnico in prestopi državno mejo proti Albaniji. Če gremo od karavle v Grbaji po poti, ki drži na na Volušnico in Majo Popadijo, stopimo preko krepko izražene petrografske meje. V sestavu dominirajo temno obarvani glinasti škrljavci, peščeni, argilisti in drugi močno škrljavi sedimenti, ki se mestoma tako jasno dotikajo titonskih apnencev Volušnice, da to pritegne pozornost tudi nestrokovnjakov.

Gradnja kamenin kaže, da so tektonski premiki v tem pogorju bili zelo intenzivni. To se vidi v veliki nabranosti slojev in v nenormalni superpoziciji obstoječih sedimentov. Iz geološkega profila skozi masiv Brade (skica 4) se vidi menjava apneniških in flišnih serij. Geotektonski položaj fliša na Bradi in na bližnjemu pogorju je razmeroma jasen. V glavnem leži preko erodiranih rudistnih apnencev Maje Potkojs in kot najmlajši član dopolnjuje grupo sedimentov, ki grade masiv Brade. To pomeni, da se v gradnji kamenin menjavajo sedimenti, ki od juga proti severu postopoma tonejo, nanje pa se nalagajo mlajši stratigrafski členi. To dejstvo se v bistvu razlikuje od prejšnjih konstatacij K. Telegda (1925) in F. Nopcsae (1929), ki sta trdila ravno nasprotno.

Ali je ta del Prokletij samostojna geotektonska enota ali pa je samo del večje geotektonske celote, je za zdaj še sporno. O tem vprašanju so v vrstah strokovnjakov obstajala in še obstajajo različna mnenja. Po-

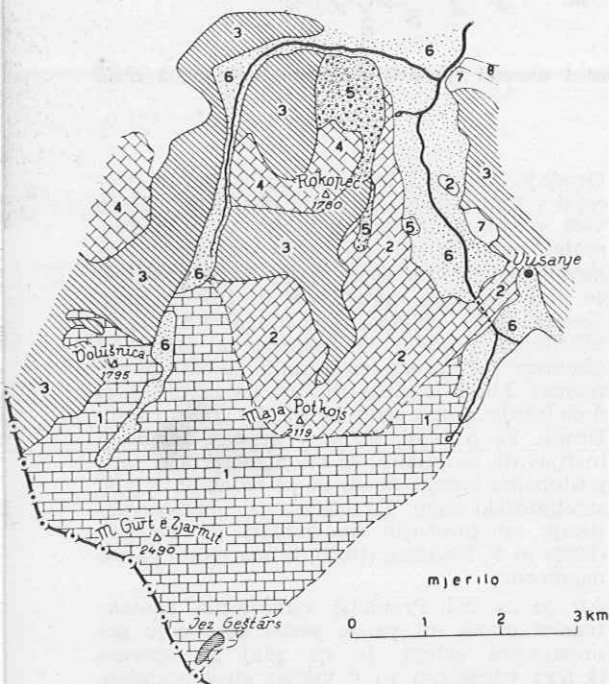
Skica 2. Podolžni profil skozi dolino Grbaje in Dolje: 1 titonski apnenci, 2 flišni sedimenti, 3 rudistni apnenci, 4 morenski nanosi, 5 aluvialni nanosi

sebnost so se o tem razvile diskusije po teoriji o narivih. Po tej teoriji (F. Nopca 1905, 1929) je ves sklop Prokletij zgrajen iz širinih narivov, ki so nagrnjeni drug preko drugega v smeri od SV proti JZ. Drugače je menil o tem Cvičić (1901, 1913) in njegova šola. Cvičić je v Prokletijah prvenstveno videl dinarski-albanski stik in s tem v zvezi premik orografskih grebenov iz dinarske smeri v tkim. metohijsko. To gorsko področje je razlagal kot obsežno dvignjeno površje, sestavljeno v osnovi iz škrljavcev, preko njih pa so položeni mlajši apneniški sedimenti, ki so se z alpsko orogenezo vzdignili in so se v

Vse vode, ki padajo na površje Brade, pripadajo črnorskemu izlivu. Glavni tokovi so Vruja (v gornjem toku Skakavica ali Ropojanska rijeka) in Dolja z Grbajo. Ta dva glavna toka se zlivata 1 km južno od Gusinja, da se 2 km severno spojita z reko Grnčaro in tako formirata Ljučo, glavni pritok Plavskega jezera.

Hidrografska je zanimivo porečje vrujsko-ropojanske doline. V njenem gornjem delu (abs. viš. 1238 m) leži jezero Geštars, katerega vodostaj ni stanovit. Ko sem bil tu 1. 1956, je jezero merilo kakih 300×150 m, poleti 1. 1963 pa je bilo dvakrat večje. Barva jezera je modro-zelena. Vidnih pritokov nima, voda pod zemljo priteka in odteka, v večjih poletnih sušah pa se povsem posuši. Jezerce leži na dnu velike krnice, ki jo obkrožajo najvišji vrhovi Prokletij. Voda iz jezera Geštars je verjetno v podzemni zvezi z jezercem Sūni ē Skavkačit, iz katerega izvira Ropojanska reka. Ta izvir je tako močan, da je takoj cela reka bistre ledene vode. Preko nekoliko manjših pragov teče Ropojanska reka v kotlino Barmatana in ko pride do vusanjske terase ponike v ponor Grljo, edinstveni hidrološki in morfološki objekt v krasu. Ker ne more po površini najti normalen prehod v gusinsko kotlino, je Ropojanska reka z vrtnčastim gibanjem izdolbla do 50 m globok vertikalni ponor v obliki velikanskih ponev. Z neznan-skim grmenjem se v Grljo spušča slap Ropojanske reke, ki s svojo erozivno močjo širi kanjonski proboj skozi greben Suke. Na posameznih mestih je ta kanjon širok komaj nekaj metrov. Nad enim mestom iznad kanjona se je obdržal oblok, kar da misliti, da je današnji ponor nekoč obstajal kot predor, čigar svod se je zrušil. Vsekakor je bila reka nekdanjega subglacialnega toka dokaj večja in bogatejša z vodo. Natančna globina ponora Grlje še ni izmerjena, toda tisti tok, ki vanjo ponika, se po kakih 500 m podzemskega in polpodzemskega toka ponovno javlja na površini v obliki močnega izvira Skakavca. Ista reka teče dalje kot Skakavica, dokler se ne spusti v ravnico Vrujskega polja, kjer dobi ime Vruja. Ta reka meandrira, se razteka v stranske tokove in dela pri tem močvirja (Pjerišta). Pri izhodu iz Vrujskega polja dobiva Vruja z leve strani močan pritok iz Izvorov, močnega kraškega izvira voklijskega tipa. Izvori so SV podnožju Rokopeči. Voda privre na površino iz več vrelskih bazenov, ki se zlivajo v skupno večje jezero, v katerem je urejeno drstišče. Voda iz Izvorov je povsem bistra, zelo hladna, po okusu pa spominja na snežnico.

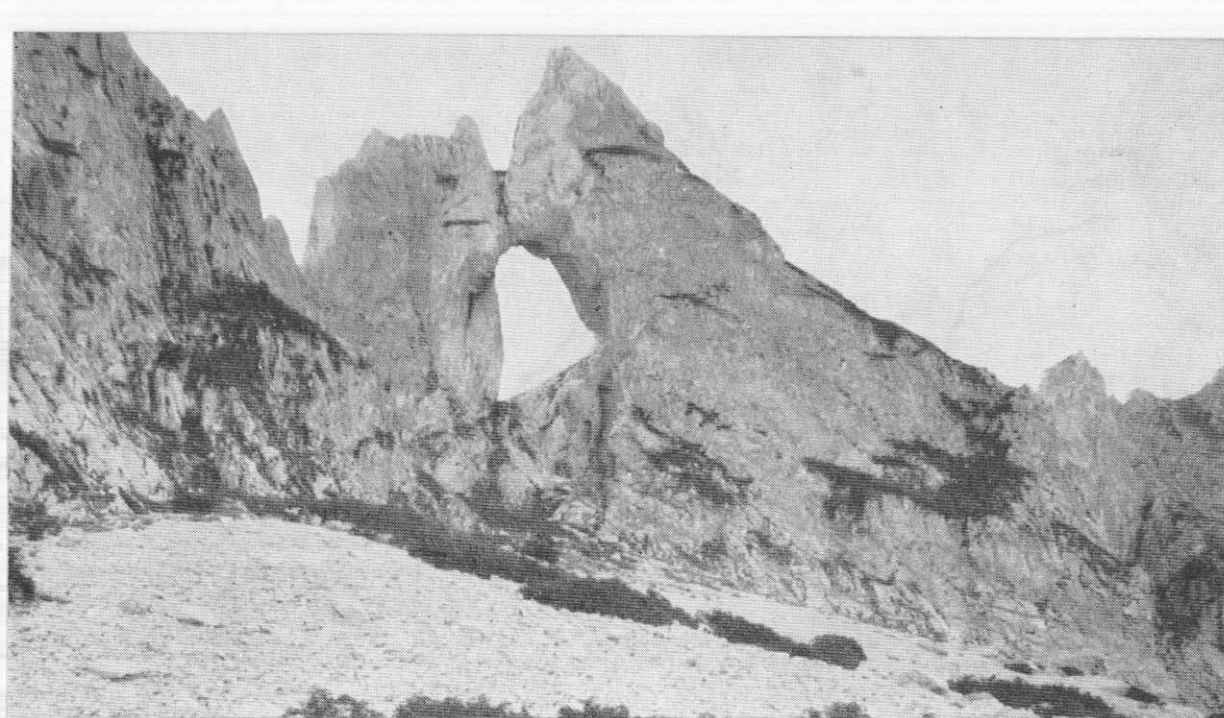
Hidrografske razmere Dolje in Grbaje so enostavnejše. Tu, razen v Dilinem katunu, ni večjih izvirov. Tok Grbaje se tvori postopoma iz več manjših izvirov v podnožju Rokopeči in iz Mečkinega dola. Voda privre tudi od strani ob koritu struge. V gornjem delu Grbaje v letnih mesecih ne teče voda! Ko po-

Skica 3. Geološka karta Brade po M. R. Živaljeviću: 1 titonski apneni, 2 rudisti apneni, 3 flišni sedimenti, 4 triadni apneni, 5 pleistocene morene, 6 aluvialne naplavine, 7 verfenski škrljavci, 8 permo-karbonski škrljavci

procesih erozije razčlenili. Zategadelj je Cvičić v Prokletijah videl gorstvo pravilne povezanosti z dobro izraženim glavnim jedrom kot razvidnico.

Najnovejše poglede v geotektonske odnose opisanega terena prinašajo raziskovanja Z. Bešića (1959). Pri njegovih konstatcijah (ki sicer niso zasnovane v Prokletijah, ampak v sosednjih področjih), je celotno površje črnogorskih gora zgrajeno iz sistema večjih ali manjših gub, pravičnih ali poleglih, ter od lusk, ki so v terenu največja geotektonska enota. Ta teorija bi se mogla očitno uporabiti tudi na terenu Brade.

Suplja vrata iz cirka Krošnje

Foto M. Marković

mladi kopni sneg, se tu na dnu najnižje depresije javlja inundacija, ki se hitro presuši. Tok Grbaje pod karavlo se javlja samo še dvakrat a kratko. Za pritokom Bistrice Dolja ponikne prav tako dvakrat.

Studenice srečamo na Bradi samo na terenu flišnega sestava. Pojavljajo se redko na kontaktih močnejše in slabše propustnih slojev. Taki so npr. studenci v Mečkinem dolu, pri Bradi Koljenovića, dalje studenci vzdolž robov v grbajski dolini (npr. Savića česma in dr.) in dolini Vruje (npr. Čosovića česma). Na kraškem področju so studenci izjemna redkost. En močnejši vir vre na dan v spodnjem delu krnice Dilinega katuna, dva manjša pa na poti proti grbajskemu Zastanu. Ti studenci dobivajo vodo iz kopnečih bližnjih snežišč.

Celokupna bilanca vode na Bradi se mora presojati s širšega okvira. Močni kraški izviri Izvorov in Skavkačev bruhajo na površino

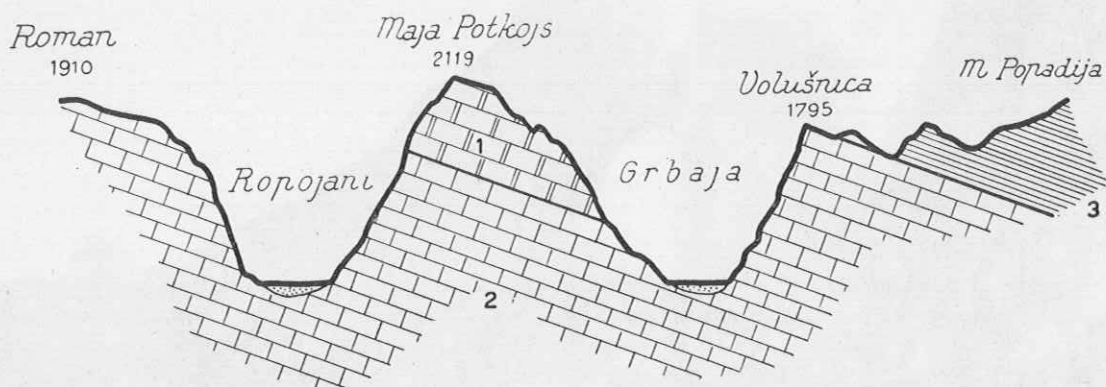
velike količine vode, ki dejansko potekajo od padavin, ki v obliki dežja ali snega padajo po planinskem površju. Največji del teh voda ponika na mestu skozi votlo apneniško maso in prodira globoko v notranjost. Te vode se verjetno raztekajo v dve glavni smeri, ki odgovarjata izvirom Skavkačem (Süni è Skavkačit) in Izvorov. Podzemni tokovi, ki onemogočajo zvezo z glavnimi kanali, vro na površino kot samostojni manjši izviri.

Po podatkih postaje za merjenje dežja v Gusinju* prejema ta kraj povprečno na leto 1435,9 mm padavin. Glede na površino terena (okrog 27 km²) pomeni, da na Brado na leto pade ca. 39 milijonov m³ vode. Pomembno je, da taka velika količina vodene mase tu ne pada z maksimumom v toplem času leta, temveč v glavnem pozimi, tj. v obliki snega. Sicer pa je najbolj razvidno iz naslednje tabele:

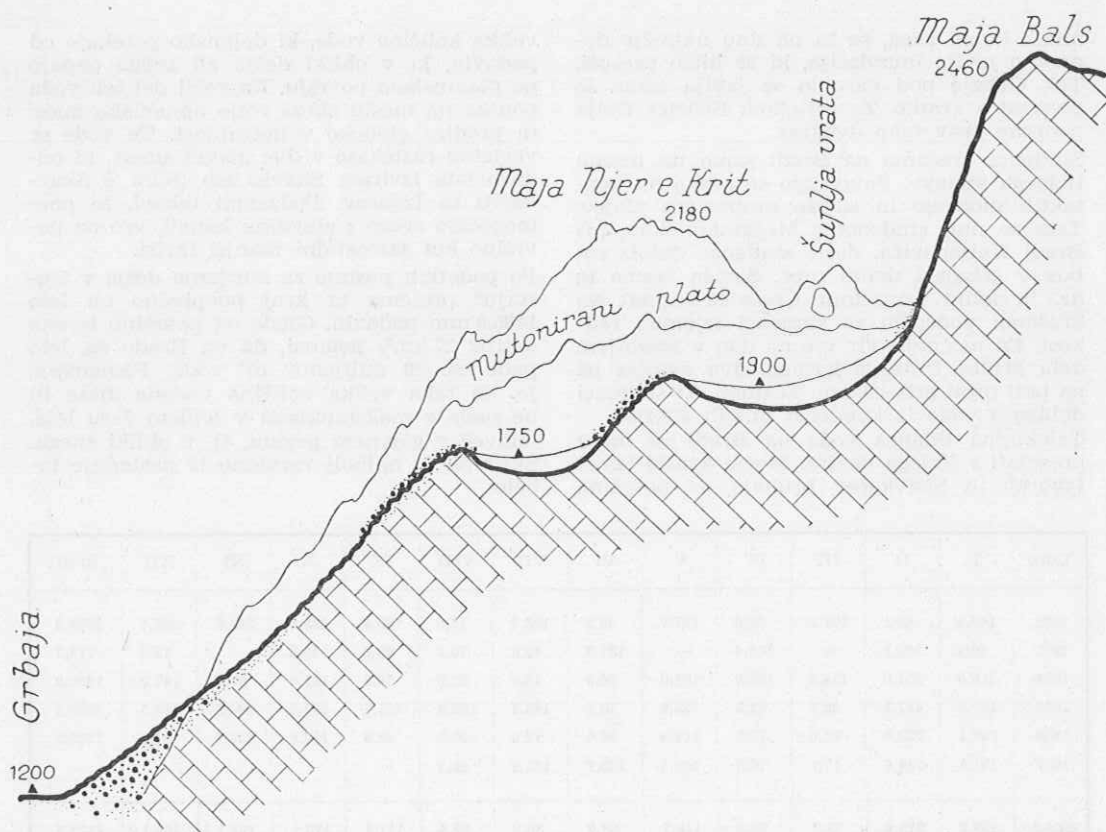
Leto	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Sred:
1952	165,4	80,1	101,1	23,5	137,7	46,9	103,7	17,6	185,4	233,6	240,8	305,1	1640,9
1953	50,4	106,1	—	105,4	—	131,5	44,9	70,2	45,6	40,2	—	12,0	713,3
1954	219,0	551,0	174,0	150,0	194,0	66,0	18,0	51,0	70,0	125,0	91,0	147,0	1856,0
1955	159,9	457,3	98,1	42,3	25,0	70,1	148,2	120,8	231,7	336,8	194,6	153,5	2029,3
1956	206,1	223,6	81,0	70,0	110,4	85,4	18,6	20,6	22,8	145,0	254,2	94,8	1333,5
1957	131,5	234,6	17,1	79,8	241,4	133,1	151,6	52,3	—	—	—	—	—
Sred:	159,9	275,4	78,5	78,5	141,7	89,0	80,8	55,4	111,1	176,1	195,1	164,1	1435,9

* Podatki so vzeti iz Ureditvenega elaborata plavsko-gusinjskih gozdov, Titograd 1958.

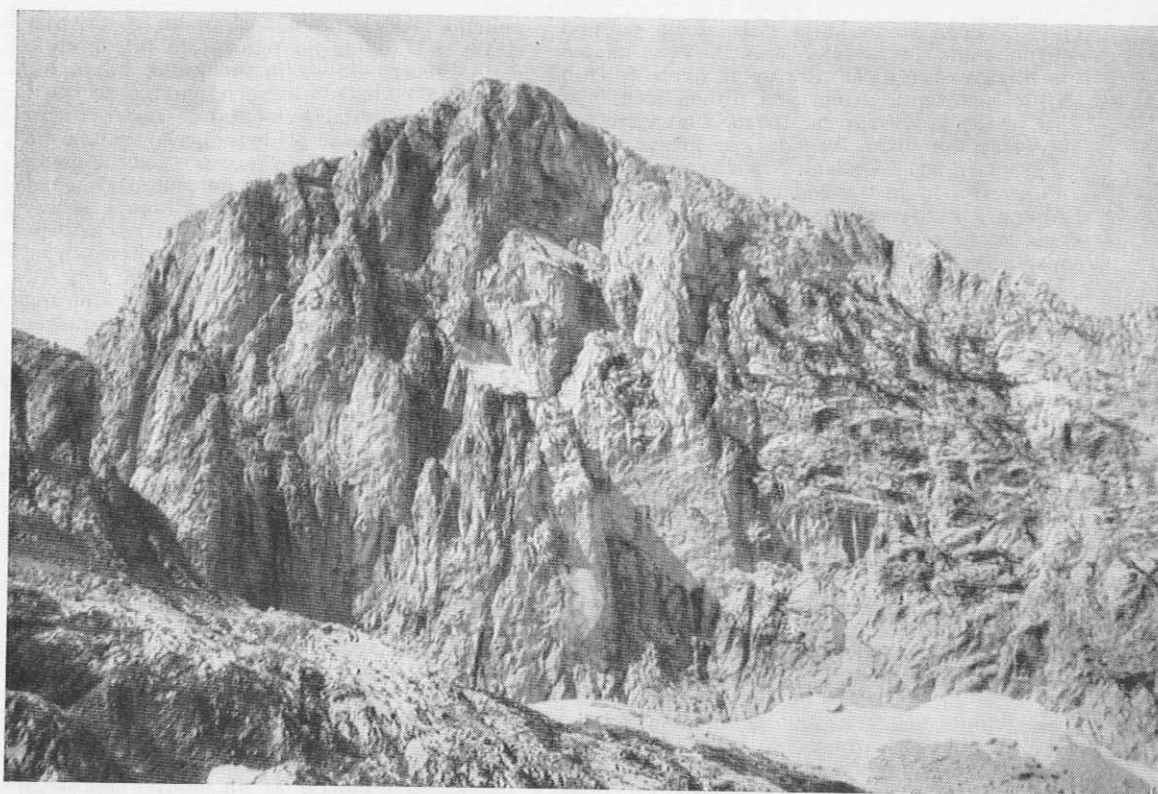

Skica 4. Geološki profil Roman-M. Potkojs-Volušnica: 1 rudistni apnenci, 2 titonski apnenci, 3 flišni sedimenti

Skica 5. Profil skozi Krnice Krošnje

Severna stena Maje Bala (2460 m); pogled od Supljih vrat

Foto M. Marković

Iz gornje tabele se vidi, da je letni maksimum padavin v Gusinju meseca februarja in novembra, ko povprečne vrednosti znašajo 275,4 oziroma 195,1 mm. V tem času na vrhovih Brade pada izključno sneg. To je nenavadno pomembna konstatacija, ker se ravno z njo morejo pojasniti snežne mase, ki jih preko poletja zastirajo zavetni kraji, kakor tudi enakomerna letna intenziteta v pošiljanju vodnih mas iz kraških izvorov. Ista konstatacija je pomembna tudi za boljše razumevanje paleoklimatskih razmer v dobi pleistocena, ko so v naših krajih temperature bile za okoli 12°C nižje od današnjih. V pogojih take klime so se kopičile na teh gorskih masivih ogromne snežne mase, iz katerih so se tvorili ledeniki in so polnili vse okolišne doline.

RAZVOJ GLACIALNEGA RELIEFA

Morfološka členovitost masiva Brade je predvsem rezultat glacialne erozije. Vsekakor je bil preglacialni relief v določenem soglasju z današnjim, vendar so ostre konture v današnji plastiki terena predvsem rezultat delovanja ledenih mas, ki so prekrivale kotline in globeli vse do najvišjih vrhov. Tu se je zavoljo izmeničnih nasprotij v temperaturah

dneva in noči tvoril sren, ki se je pretvarjal v čvrsto ledeno maso. Pod pritiskom nanovo nastalega ledu, ki je po strminah pritekal v kotline, je ledena masa začela s polkrožnim gibanjem in poglobljanjem podlage. Tako so se razvijale oblike, ki so izključno glacialnega porekla. Navedel bom po vrsti važnejše.

a) **Najvišje krnice in groblje** — Povedano je že bilo, da se povprek položene doline v svojem najvišjem delu končujejo s krnicami. Tako je v gornjem delu Mečkinega dola pod M. Potkojs zarezana krnica Gropa Plej. Delovanju glacialne erozije moramo pripisati tudi nastanek pečin Maja Prevt, ki je kot odpornejši del preglacialnega površja zaostal po vsej priliki kot del terena na mrtvi točki so-točja dveh krnic, kjer je bil učinek glacialne erozije zmanjšan. Na vrhu doline Ljubokuč pod koto 2260 m je tudi obsežna krnica s strmimi pobočji, v kateri se trajno zadržuje sneg. Z blago izraženo pregrado ta krnica prehaja v odprto dolino Ljubokuč, ki po dveh položnejših pregradah strmo pada v dolino Grbaje.

Krnico v Krošnji sem proučil nadrobneje. Podolžni profil skozi to »visečo dolino« kaže, da se sestoji iz dveh delov, tkim. gornje in spodnje Krošnje (skica 5). Gornji del Krošnje se deli spet na dva kraka. En krak se obrne

pod severno steno Maja Bals, drugi pa pod južno steno Maja Njer è Krit. Prva globel je mnogo obsežnejša. Sestoji iz dveh tipičnih krnic, položenih druga pod drugo, ločuje pa jih pregrada visoka ca. 100 m. Dno višje krnice leži na višini 1900 m, vsa krnica znaša v premeru 300 do 400 m. Nižja krnica je znatno manjša in je v svojem spodnjem delu zatrpna z raztresenim morenskimi materialom. Obe krnici sta večji del dneva v zavetju pred insolacijo za strmo, skoro 500 m visoko steno M. Bals. Če gledaš v to krnico iz Čafa è Skrožs, dobiš pravo podobo o njenih dimenzijah, in tudi o velikosti ledeniških valov, s katerimi se je nekoč spuščala ledena reka proti dolini Grbaje. Zanimiv teren v gornjem delu Krošnje predstavlja vzvišeni mutonirani plato, ki je v svojem najvišjem delu visok najbolj v Hadžinem brdu. Na tem platu se vidi izdvojeni zaobljeni hribočki tkim. »kom-čiči«, ki so v glavnem zgrajeni iz odpornejših apneniških kamenin. V dobi maksimalne glaciacije je bil ta plato pod ledom, ko pa se je ledeni pokrov umaknil, je zaostal plato kot izpostavljeni del v reliefu. Vzdolž južne stene Maja Njer è Krit je bila tudi krnica znatne velikosti, je pa danes zatrpna z gruščem. ki se od Šupljih vrat kontinuirano spuščajo vse do spodnje Krošnje. Očitno je fasada Krošnje zavoljo svoje ekspozicije podlegla intenzivnejši postglacialni denudaciji, kar se dobro vidi iz konfiguracije vrha Njer è Krit, še bolj pa iz grebena in iz same pojave Šupljih vrat, oblike, ki sicer ni redka v dinarskem krasu, se pa javlja v predelih intenzivne denudacije. Spodnji del Krošnje pokrivajo v največji meri strme morene, ki so pokrite s še manjšimi grušči. Ta material se plazí vse do doline Grbaje, kjer je na podnožju nagrmadena večja akumulacija istega materiala. Mlada forma glacialne erozije se razvija v ozkem precepu pod najvišjim vrhom Brade, ki zelo strmo pada do Dilinega katuna. V tem precepu sta dve krnici položeni druga pod drugo, med seboj ločeni z vertikalno pečevnato pregrado visoko 150 m. Zaradi globoko zarezanih strani in dobrega zavetja se tu kopičijo debele snežene mase, ki še danes vrše proces poglobljanja. Pod krnico se razvijajo strma pobočja s kršem, ki se tudi od tu grezi vse do dna Grbaje.

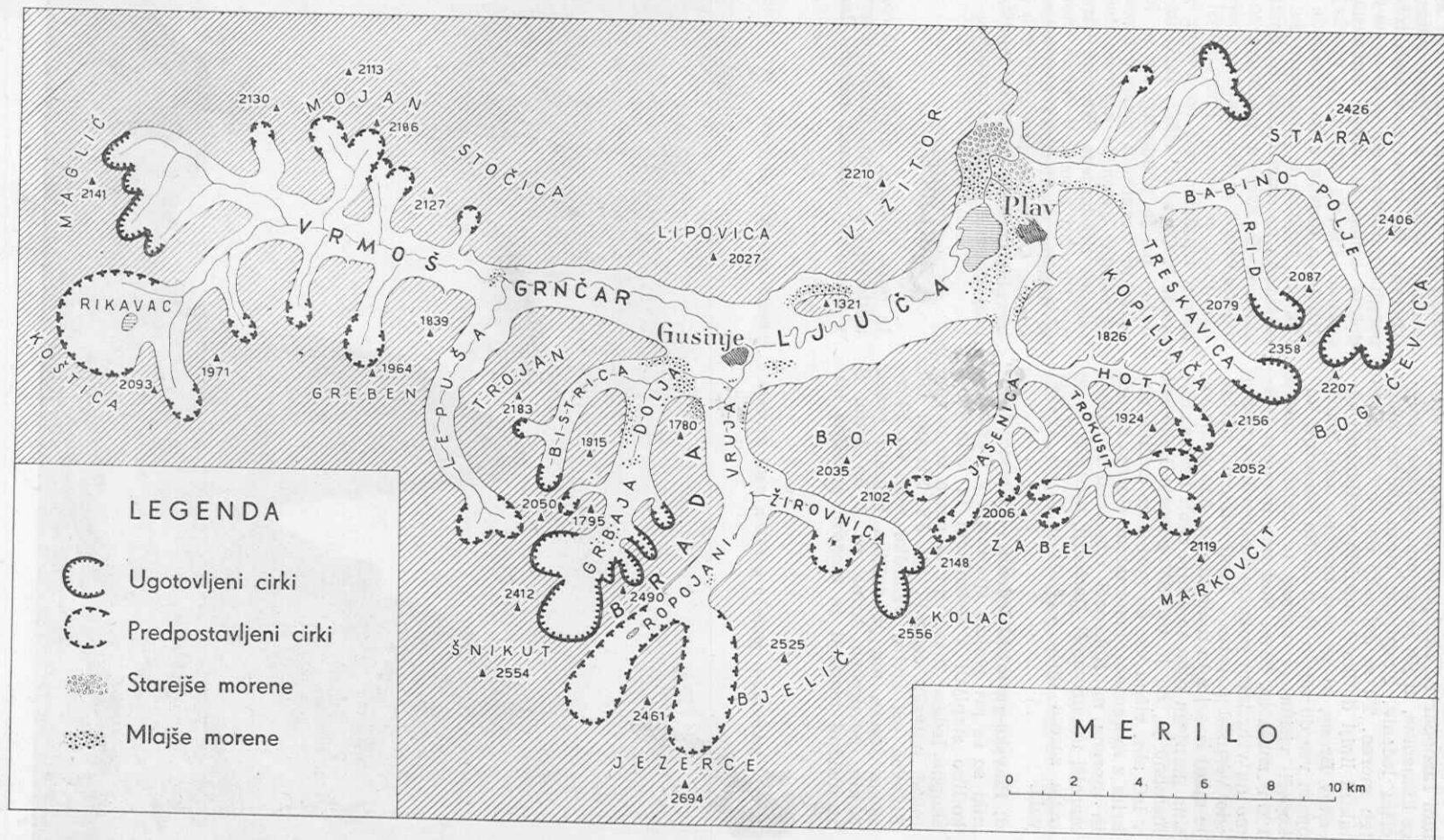
b) Glaciacija Dolje in Grbaje — Že na vhodu v dolino Dolje, v podnožju Rokopeci in hriba Kačanika je nagrmadena prva stadialna morena (Glavica). Visoka je okoli 20 m in predstavlja tipično čelno grobljo. Skozi njo je rečica Dolja zarezala svoj tok, podobno kakor Lim skozi plavske čelne morene. Če gremo proti vodi k vasi Dolja, gremo ob robnih morenah Kodre. Na pobočju Rokopeci opazimo sledove pregrade na relativni višini ca. 50 m. Težko je določiti poreklo tega nivoja, vendar gre verjetno za relik terminalnega bazena, ki se je vlekel vse do preseka Dolje skozi Glavico. Reka Dolja se tu večkrat izgublja pod velikimi bloki. Na sotočju Grbaje in Bistrice, kjer se formira Dolja, je dno doline

pokrito z debelimi nanosi peska. J. Cvijić (1913) sodi, da je na tem mestu bilo postglacialno jezero, ki se je umaknilo, ko je bila prebita Glavica. Peščene naplavine so očitno mlajše akumulacije. Gredeč naprej skozi osrednji del doline pridemo preko velikih morenskih nasipov, ki so posebno razviti na zapadnih krajih doline pod karavlo. Razen tega ob poti vidimo dva morenska holma, sestavljena iz drobnejšega kamenja in glinasto peščenega veziva. Tretjo skupino morenskih naplavin najdemo v kotlini gornjega dela Grbaje. Te morene so sestavljene iz finejšega materiala ali pa so take le na površinskem delu. Povedali smo že prej, da se tu javljajo krajše pomladne inundacije, ki pospešujejo najmlajše usedline.

Povsem tem moramo sklepati, da je bila dolina Dolje in Grbaje v pleistocenu pod ledenim pokrovom, ki je v veliki meri predrugačil njen preglacialni profil. Višina ledenega pokrova maksimalne glaciacije se težko rekonstruira, ker so postglacialni procesi denudacije v največji meri zbrisali njene sledove. Vidi se nivo okoli 50 m, ki najbrž poteka iz poznejše stadialne faze, ko se je led že umakal. Po legi in razporedu moren lahko sklepamo, da se je Doljsko — grbajski ledenik umaknil v treh časovnih intervalih. Morene Glavice predstavljajo najstarejšo fazo umikanja ledu, medtem ko so v srednjem in gornjem delu Grbaje mlajše. Od teh poslednjih so mlajše samo tiste morenske akumulacije, ki jih vidimo neposredno pod najvišjimi krnicami.

c) Glaciacija v Ropojski dolini — Ledenik, ki se je tvoril iz mnogoštevilnih manjših krnic v središču Prokletij, se je spuščal v dno gornjega dela Ropojske doline, je tudi tu razširil in poglobil svoje korito. Tako se je razvil bazen ene od največjih prokletijskih krnic, v katerega dnu leži jezero Geštars. Od tu se je ropojanski ledenik pomikal proti Vusanju. Morenskih sledov je v Ropojanu na več mestih. Pot, ki gre po dolini, preči za odcepom v Zastan velike morenske bloke, malo dalje pa gre preko morenskega holma visokega 15 m. V sestavu teh moren sodelujejo izključno apnenci v vidu kamenja, blokov ali bolvanov. Pod izviro Ropojske reke je morenski pokrov razvit v kotlini Barmatana in ob dolinskih robovih. Karakteristični koritasti profil doline v podnožju Romana sili k zaključku o znatni debelini ledene mase, ki je šla po dolini. Pri Vusanju je ropojanski ledenik z desne strani prejemal pomemben pritok po dolini Žirovnice. Verjetno je žirovniški ledenik zaradi svojega strmega stopnjevitega toka vsilil občutno inercijo ledeni masi, ki je pri-tekala skozi Ropojan. Samo tako si lahko pojasnimo genezo vusanjske terase Suke. V kotlini Vruje je dno pokrito z glinasto peščenimi naplavinami. En del teh akumulacij pripada aluviju. Tipične robne morene se vidi ob poti od Vusanja proti vasi Tiosović in to vzdolž podnožja Radončiča Bora. V teh morenah razen apneniških delcev najdemo

tudi raznobarvne škrljavce, peščence in druge kamenine, ki jih je verjetno prinesel žirovniški ledenik. Nasprotna stran doline nima teh moren. Tu se dolinsko dno v ostri kontaktni liniji dotika kamenitih vertikalnih odsekov Brade, ki se zdaj močneje zdaj slabše opaža vse do samih izvirov. Na podnožju Rokopeči višina te zareze (v dolžino preko 1 km) znaša ca. 50 m. Nad tem nivojem vidimo na vzhodnem pobočju Rokopeči še vedno eno vertikalno zarezo. Proti nižjemu nivoju je manj izrazita in malo krajša. Absolutna višina gornjega roba se giblje okoli 1450 m. Pomembno je, da je vse SV pobočje Rokopeči v isti abs. višini vse do gusinjske kotline pokrita z morenskimi materialom. Gornja zareza in morena na Rokopeči odgovarjata najbrž starejši intenzivnejši glaciaciji, medtem ko je nižja zareza utrta v starejši profil višjega vala.

d) Plavsko-gusinjski ledenik — Opisani ledeniki so se pri svojem spuščanju v Gusinjsko kotlino stapljali z ledenikom iz Vrmoša v skupno ledeno maso. Na ta način se je formiral največji ledenik na JV Evrope. Od Rikavca pri izviru Vrmoške reke do Plavskega jezera mu je dolžina znašala preko 35 km, povprečna širina pa 2 do 3 km. S stranskimi ledeniki je njegova površina ob-

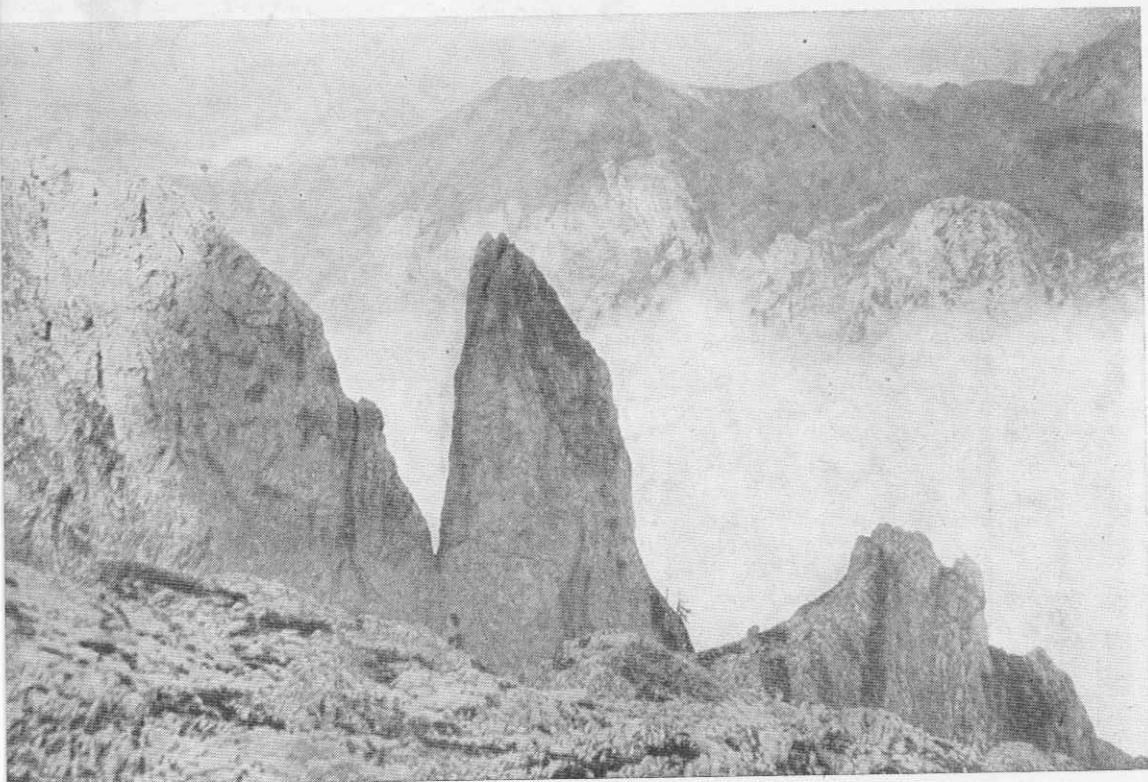
segala skoro 150 km², torej več kot največji današnji ledenik v Alpah Aletschgletscher (129 km²). Po vidno zarezanih robovih v pobočjih Vizitorja na eni in Bora na drugi strani doline Ljuče je višina ledenega pokrivala znašala 150 do 200 m, v notranjih dolinah Grbaje in Ropojana pa je bila še večja. Prostorska podoba te glaciacije je podrobneje prikazana na skici 6. Tak ogromni ledenik je nanese na svojem prednjem koncu velike nanose čelnih moren, katerih višina je mestoma višja od 50 m. Podrobnejši opis vseh moren izpuščam, saj so o tem zelo izčrpno pisali J. Cvijić (1913, 1921) in B. Gušić. Važno pa je poudariti, da se je v zaledju plavskih morenskih nasipov formiral obširen terminalni bazen, v katerem dnu se je kot ostanek nekdanjega ledenika ohranilo današnje Plavsko jezero. V čelnih morenah Plava je dosegla prokletijska glaciacija svoj maksimum. Od tod se je v ritmičnih časovnih intervalih umikala nazaj in zapuščala za seboj prej opisane stadialne morene.

ZAKLJUČEK

Iz opisa sestava, gradnje, hidrografskih karakteristik in učinka glacialne erozije moremo v glavnem pojasniti celotni današnji relief

Kraški mutonirani plato v gornjem delu Krošnje z zobatim vrhom M. Hekurit

Foto M. Marković

LITERATURA

Brade. Važno je pri tem razlikovati važnejše, odnosno manj važnejše načine preperevanja ter upoštevati njihovo kombinirano delovanje. Posebno je pomembno imeti pred očmi prepletanje glacialnih in kraških procesov. Zaradi preglacialnega kraškega procesa je namreč površje Brade gotovo že imelo določene lastnosti kraškega reliefa. V tem reliefu je nadaljevala svoje delovanje glacialna erozija. V pleistocenu se kraški proces ni zaustavil. V fazi intenzivnejše glacialne erozije je imel le podrejen učinek. V postpleistocenu je kraški način preperevanja spet prišel v prvi plan. Preglacialne forme reliefa so se torej predrugačile z glacialno erozijo in so v novih klimatskih razmerah spet prišle pod pretežni vpliv kraškega preperevanja. Čeprav v bistvu različni, so ti procesi opravili skoro istosmerni učinek, t. j. razčlenili so stene Brade z globoko zarezanimi podolji, samo površje pa korodirali v toliki meri, da ima ves današnji relief lastnosti težko prehodne visokogorske krajine. Iz opisa sestava pa smo videli, da na površje Brade prihajajo tudi take kamenine, v katerih ni pogojev za karstifikacijo. Poudarili smo že, da tereni pokriti s flišnimi sedimenti nimajo površinske karakteristike krasi. V takih terenih je površje tal v glavnem ravno ali pa le blago gugasto. Kontrasti krasi in fliša se najboljše vidijo z M. Bals, če gledamo proti sosedni Volušnici. Ta kontrast se vidi tudi pri vzponu od katuna Vezirove Brade proti višjemu grebenu, kjer se na grbajskem pobočju fliš Brade v ostri črti dotika rudistnih apnencev. Videli smo dalje, da flišni sedimenti tvorijo povoljniješe površje za hidrografijo od kraškega površja, na katerem vse površinske vode takoj ponikajo. Zategadelj se na področju flišnega sestava javljajo manjši studenci in površinski vodotoki, tla so nasploh vlažnejša, vegetacija bujnejša, s tem v zvezi pa je tudi gospodarska važnost. Kraški tereni so goli, suhi in nasplošno bolj pusti.

Glacialna erozija ima primaren pomen za razumevanje današnje plastike. Njen učinek je videti po številnih krnicah in ledeniških valovih, skozi katere je šla ledena masa. V glavnih podolžnih dolinah so ugotovljene morenske akumulacije ledenika, ki je v svoji maksimalni fazi segal vse do gusinjske kotline. Najbolje so se ohranile morene doljsko-grbajskega ledenika, po katerih moremo sklepati, da se je umikal v treh časovnih stadijih. V dolini Vruje se vidita profila dveh glacialnih valov, ki sta se ujela drug v drugega. Tudi morfološke črte terena same silijo k sklepanju, da gre za dve glavni glacialni fazi.

Iz vseh navedenih dejstev sledi, da na terenu Brade in podolžnih dolin moremo ugotoviti dve glaciaciji in to starejšo in mlajšo, pri slednji pa štadije pri umikanju ledenika. Starejša glaciacija je bila intenzivnejša in obsežnejša, segala je vse do Plava, t. j. zajemala je teritorij širši od tega, ki smo ga v tem spisu obravnavali.

Bešić Z. M., Geološki vodič kroz NR Crnu Goru, Titograd 1959

Boué A., Esquisse géologique Turquie d'Europe, Paris 1840.

Cvijić J., Ledeno doba u Prokletijama i okolnim planinama, Glas Srpske kralj. akademije sv. XCI, prvi razred knj. 38, Beograd 1913, *ibid.*, sv. XCIII, knj. 39, Beograd 1921.

Cvijić J., Die dinarisch-albanesische Scharrung, Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften, math.-naturw. Classe Bd. CX, Wien 1901.

Gušić B., Prilog morfologiji Prokletija, Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva XLIX-L, za god. 1937/38, Zagreb 1938.

Hassert K., Streifzüge in Oberalbanien, Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde, Berlin 1897.

Hassert K., Neuere Eiszeitforschungen in Montenegro, Geographische Wochenschrift I Jahrg. Breslau 1932.

Nopcsa F., Zur Geologie von Nord Albanien, Jahrbuch der k. k. Reichsanstalt, Wien 1905.

Nopcsa F., Aus Sala und Klementi, Albanische Wanderungen. Zur Kunde der Balkanhalbinsel, Reisen und Beobachtungen, Heft 11, Sarajevo 1910.

Nopcsa F., Begleitwort zur geologischen Karte von Nordalbanien, Rascien und Ostmontenegro, Földtani Közlöny, Bd. 46, Heft 7—12, Budapest 1916.

Nopcsa F., Geographie und Geologie Nordalbanien, Geologica Hungarica, series geologica, tom III, Budapest 1929.

Simić V., Geološka promatranja na listovima Peč i Metohija-Drenica, Vesnik geol. inst. knj. V, Beograd 1937.

Telegd K. R. von, Das albanisch-montenegrinische Grenzgebiet bei Plav, Beiträge zur Geologie von Albanien von E. Nowack IV Teil, Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paläontologie, Sonderband I, Stuttgart 1925.

Vidanović M., Prilog rasprostranjenju gornjokrednog fliša u jugoistočnoj Crnoj Gori, Geološki glasnik knj. III, Titograd 1959.

Viquesnel A., Remarques relatives aux roches cretaces de Gouzinje, Bulletin Soc. géol. de France, II ser., tom IV, Paris 1847.

Zivaljević M. R., Gornjokredni fliš i njegov tektonski položaj u okolini Gusinja (Crna Gora), Geološki glasnik knj. III, Titograd 1959.

9. oktobra 1944 je napadla Zidanškova brigada sovražnikovi postojanki v Blagovici in Krašnji v Črnem grabnu.

18. oktobra 1944 je umrl Ivan Ogorelec (82 let) zaslužen aktivist in večletni odbornik SPD. Odlikoval se je posebno z neutrudnim nabiranjem prispevkov za gradnjo Aljaževega doma, Triglavskega doma in Kadilnikove kočice na Golici.

22. oktobra 1944 so pričeli Nemci veliko ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju v Gor. Savinjski dolini. Enote IV. operac. cone so se uspešno postavile v bran na Črti Črnelec—Gornji grad—Dobrovlje—Solčava.

Direktna v štajerski Rinki

Danilo Škerbinek

Ko sem lansko jesen plezal Modec-Režkovo smer v Štajerski Rinki, sem skrivoma pogledoval proti desni, kjer, vsaj tako pravi opis smeri, prek črnih plati, rumenih odlomov in neke nevarne prečnice drži Kočevarjeva direktna smer v Štajerski Rinki. Zdelo se mi je, da trdnjava nima šibkih mest. Načrt za njeno osvojitve sem prestavil za eno leto. Letošnjo plezalno sezono sem začel sicer pozno, zato pa z velikim elanom. Okrešelske rebri, poči in stebre sem dokončno »obdelal«, ostala je le še ena, ki me je delala nervoznega: Direktna v Štajerski. Kakšne tri ali štiri alpiniste sem snubil, da bi mi bili za soplezalca. Pa vsem se je nekam mudilo ali pa niso bili pri močeh, kot so izjavljali. Čas, ki sem si ga določil za pohajkovanje po hribih, se je naglo bližal koncu. Kaj tudi letos ne bom rešil svojega alpinističnega problema na Okrešlju? Dva dni pred mojim odhodom se mi je pa sreča le nasmehnila. Stari znanec s Koroške Dodi je podlegel mojemu snubljenju in veliki dan je bil pred mano.

Vrh Štajerske se je kopal v rumenkasto zlati barvi. Veriga karabincev, nekaj stopnih zank, klini, vrv in podobna krama je visela čez najina ramena, ko sva rinila mimo Šumano-vega križa proti Vrhju Mrzlega dola. Na vrhu okrešelske glave naju ustavita graničarja. Ni dosti manjkalo, pa bi na pragu uresničenja svojih načrtov moral romati nazaj na Okrešelj, do karavle in morda še dlje.

Na stolpič, ki je prislonek k steni, sva kar prosto zlezla in se na njegovem vrhu navezala. Še stisk roke in že se je Dodi zagnal v prvo šestico te stene. Iz varovališča je bila sicer videti tako kratka, da sem Dodija spočetka dražil, če je slabo spal, da mu gre tako slabo izpod rok, pa kmalu sem spoznal, da le ni tako enostavno, in sem umolknil. Na ozkem stojišču sem mu zaupal nahrbtnik in že sem lezel naprej. Uživala sva v res kompaktni skali sivkasto črne barve, ki je značilna za ta del stene in za stene okoli Okrešlja sploh. Da, v redu! Ampak kako dolgo? Po dveh raztežajih se je svet sicer nekoliko polegel, a nad tem so se bočile črne prevese, kombinirane s pasovi skale rumenkaste barve. Le kako bo šlo tam? S pogledi sva iskala prečnico, kjer se menda stopnjuje težavnost stene

do skrajnosti. In kod gre pravzaprav smer, same strehe!

Pri vpisni knjigi, kar je preimeniten naziv za kose čokoladnih ovitkov in drugih lističev, na katerih so se vpisovale naveze, sva ugotovila, da to Kočevarjevo smer iz l. 1953 zelo malo lezejo, in to kljub temu, da vse naveze o njej navdušeno govore. Midva sva delala šele njeno 12. ponovitev. Je to mogoče?

Tudi midva sva bila navdušena nad njo. Kratka prečnica, majhen previs in že je bil Dodi v njem. Iziginil mi je izpred oči; spočetka sem včasih še slišal sunkovito dihanje, potem pa še tega ne. Le počasi mimo roba nad mano je tekla vrv, se včasih za par centimetrov vračala, pa zopet izginjala, muhe, bog si ga vedi, od kod so se vzele, so brenčale okrog glave, tu in tam je prifrčal kakšen kamenček, vrv pa je počasi izginjala, izginjala. Še osem metrov še šest, še tri, nič več.

»Če mi lahko daš še meter vrvi, bom na dobrem stojišču,« mi je zaklical Dodi. Stopil sem tesno k steni. Varovalno zanko sem skrajšal in Dodi je bil v varovališču. Izpel sem se, izbil svoj klin in začel lesti. Do previsa je šlo, a ko sem se hotel potegniti čezenj, me je nahrbtnik vlekel nazaj. No, kljub temu sem pričel plezati, pa tudi čez previs sem zlezal. Pogled, ki se mi je nudil, je bil res redek. Skoraj navpičen, kot je bil v presledkih okrašen s stopnimi zankami ob koncu rumenega kota, je sledil še kakšne štiri metre visok skok in tam, na začetku slovite prečnice tik pod črno skalo je ves zveržen čepel Dodi.

Oprimki so se mi pod prsti kar drobili v obliki luskin. Sedaj sem popolnoma razumel, zakaj je vrv prej tako počasi tekla.

Po kratkem počitku in pomenku se je Dodi zagnal v prečnico. Z mešanimi občutki sem ga gledal, s kakšno sigurnostjo je v klin, katerega je lahko zmajal z roko, vpel vrv in stopno zanko. Klin je moral biti res izredne dolžine, da je vzdržal. Vpel je še en klin in bil je pri skalni luski. Luska je edini boljši oprimek v prečnici in moli iz stene, levo in desno od nje pa je krušljiv žlebič. Z rokami se je prijel za zanko, ki je oklepala lusko, z nogami pa se je opiral na nevidne stope. Po kratkem počitku je nadaljeval plezarijo, in to v glavnem na rokah, na koncu pa se je dvignil s poslednjimi močmi na kar razkošno polico, kjer je zabil klin in pričel varovati. Ko sem se kar z rokami oprijel luske, se je nad menoj nekaj zamajalo, nekaj topega, velikega me je udarilo po glavi. Ko sem se zavedal, sem opazil, da pravzaprav sam nimam sem ter tja pred steno. Pozornost mi je pritegnilo tudi bobnenje globoko pod menoj. »Luska je popustila,« sem ugotovil sam pri sebi. Nad seboj sem začul Dodija, ki me je zaskrbljeno povpraševal po počutju, pa tudi iz Mrzle gore sem so se slišali glasovi tovarišev, ki so slišali grmenje skalne gmote čez steno. Z roko sem si šel preko lasišča in ugotovil precejšnjo bulo. One v Mrzli gori sem potolažil, da je že v redu, z Dodijem pa sva se pričela dogovarjati, kako bom prišel

do njega, saj sem obvisel kakšnih osem metrov pod njim.

S skupnimi močmi, s plezanjem na kratke pasove in stalnim napenjanjem vrvi, za kar je skrbel Dodi, sem kmalu zlezal k njemu. Sledil je skoraj enourni počitek z malico, klepetanje, kot da bi se ne bilo nič zgodilo, in uživanje ob razgledu na Okrešelj in Logarsko z njunimi vrhovi.

Po par raztežajih, ki so sledili, sva bila na veliki gredini tik pod Glavo Štajerske Rinke. »Tako, sedaj pa po njej ven,« je glasno modroval Dodi. »Zakaj pa?« sem se mu uprl. Po debati, združeni z otipavanjem moje buške in izjavi, da me res nič več ne boli, sva krenila navzgor proti vrhu Glave.

V teh poslednjih metrih smeri sem se počutil v njej kar domače. Tako blizu mi je bila. Počutil sem se kot otrok, ki po nepremišljenosti zapravi mamino prizanesljivost, pa mu jih naloži par po zadnji plati, ko pa otrok uvidi, da je sam kriv, se privije k njej, saj bi mu brez nje bilo hudo — nanjo je tako navajen.

In že nama je pihal naproti veter, ki se je podil navzdol čez obli vrh v konto Okrešlja. Obsijana od pozнопopoldanskega sonca sva stala na vrhu in si stiskala roke.

VI + v Trentu 1964

Tine Orel

Konec septembra je mesto Trento spet sklicalo alpiniste iz vsega sveta, da se udeležijo festivala planinskega in raziskovalnega filma, že trinajstega po vrsti. XIII. mednarodni festival »della Montagna e dell'esplorazione« Citta di Trento je potrdil veljavnost te prireditve, izpričal njen ugled in pokazal nekaj novih prijemov, ki pomenijo njen vsebinski in formalni napredek. Žirijo so sestavljali za Italijo Gianni de Tomasi, za Francijo Gérard Herzog (brat Mauricea, visokega komisarja za mladino in šport v de Gaullovi vladi, moža iz Annapurne 1950), Robert Neville za ZDA, Guido Tonella za UIAA, Edmond Tuffkrayer za Belgijo, predsednik pa je bil Achille Valdata. Prvo nagrado so prisodili Lotharju Brandlerju, ki ga bralci našega glasila poznajo kot enega od štirih pionirjev modernega plezanja z »direttissimo« v Veliki Cini pred sedmimi leti (Jörg, Löhne, Brandler, Hasse). Brandler se je nekaj let sem posvetil filmski režiji in je bil na tem festivalu kar dvakrat na ekranu. V obeh svojih filmih je odčaral najširši publiki svet »onstran vertikale«, plezanje z modernimi umetelnimi sredstvi preko

navpičnih in previsnih sten, v katerih je mogoče napredovati samo s tehniko vrvi, klinov, specialnih klinov, svedrovcev, zagozd in stremen. V filmu »Das Klettern in Fels und Eis« je Brandler posnel najprej lahko plezanje v Mt. Blancu, nato pa znano Rebuffatovo smer v Aiguille du Midi, ki jo pleza začetnica, nazadnje pa nastopi še Lionel Terray. Ta film, čeprav šolsko ponazorilo, kaj naj bo vadecum vrhunskega alpinista, ni naredil posebnega vtisa spričo silne konkurence, saj se je v šestih dneh zvrstilo 51 filmov. Predzadnji dan festivala pa je Brandler pokazal »ekstremističen« plezalski film, ki je bil režijsko boljši od prvega, idejo samo, nedvomno simpatično, pa je napovedoval že naslov: »Eine europäische Seilschaft«. V filmu so nastopili Nemec Ender, Francoz Mazeaud in Italijan Sorgato in skupaj preplezali zgodovinsko direttissimo v Veliki Cini. Čeprav ideja ni bila videti spontana, ampak bolj ko ne skonstruirana, je film publiko osvojil s pravo ekshibicijo najtežjega in najbolj osupljivega, kar lahko človek doživi v spoprijemu z goro na meji možnega. Vendar nobenega pasijona, vse, vedro, lahkotno, nobenega napora ne v kretanjah ne v grimasah, ne v soncu ne v dežju, samo zritmiran ples po skali, samo vpenjanje, izpenjanje, kakor da na svetu ni bolj naravnega opravila!

Ekstremistični program trentskega ekrana pa s tem ni bil izčrpan. Tehniko plezanja so v filmu »Zamarle Turnia«, ki ga je posnel Sergiusz Sprudin, pokazali z manjšo srečo Poljaki in poudarili usmeritev na relativno množičnost plezalstva. Ekstremno plezanje je, prav nič slabše od Brandlerja, pokazal Švicar Michel Darbellay v filmu »Une ascension nouvelle« in bil nagrajen s 500 000 lirami. Navezo je vodil sam Michel Vaucher in to preko severne stene Petit Clocher v Portaletu. (Ta Darbellay ni identičen s samohodcem iz Eigerja). V to serijo filmov spada tudi Languepinov film iz Andov »Le dernier des six mille«, film o francoskem vzponu na Chacraraju, ki prav nič ne zaostaja za lanskim »Jannujem«. Francozi bi z njim tudi letos zaslužen odnesli prvo mesto. Veličastna gora, à la Alpamayo, pravi Mustagh-Ata Cordiller, a prav tako veličastni prizori iz vzpona, ki je terjal v višini 5 000 — 6 000 plezanje IV — V stopnje v ledu in v suhi skali!

VI + je bila glavna filmska teza tudi Trenkerjevega filma »Zwei Wege, ein Gipfel«. Neverjetno, pa vendar res — nastopil je pravi Luis Trenker, filmski idol naših mladih let, nastopil kot scenarist, snemalec, režiser in igralec. Znamenita severna stena Roda di Vaël, Rotwand, nudi dovršeno sceno za naravnost klinično predstavo ekstremnega atletskega »artificiel«, ki jo simpatično, neprislusno sprovedeta Johne in Ender. Papa Trenker pa se istočasno povzpne po »via normale«, ki pa je, rekel bi, dovolj zahtevna zanj in za njegovo mlado spremljevalko. Sekt na vrhu Rotwanda (v resnici so pokali zamaški, ko so v Buhlov spomin prvič preplezali to smer)

je združil plezalno generacijo iz prvih let po prvi svetovni vojni in današnje z rahlo nostalgичno opombo, da je bil vsebinski diapazon starejših plezalnih generacij v doživljanju gore vendarle bogatejši, saj je napetost VI + taka, da plezalčevo duševnost vso prevzame in ni mesta še za kaj drugega. Žirija je Trenkerjev nemi film samo pohvalila. Trenker redivivus? A ne popolnoma, zato tudi ni požel tistega aplavza, kakršen nam zveni v ušesih iz tridesetih let tega stoletja. Mrtvi se res ne vračajo.

»Rendez-vous des audacieux« se je glasil naslov bolgarskemu filmu Mirča Manojlova, ki je prikazal šolsko plezanje — tudi VI in VI + — v bolgarskem plezalnem vrtincu (lani nam ga je v PV popisal Pavle Kemperle). Za las je manjkalo, da Bolgari niso zašli v osladen patos, pokazali pa so nekaj izvirnih kadrov in dosegli, da njihov način treninga ni izvajal ironičnega muzanja, kakor se je to zgodilo pri njihovem drugem filmu o Vitoši, ki je za Sofijo nekaj takega kakor Velika planina za Ljubljano, samo hotelov ima več. Moralni zmagovalci Trenta 1964 pa so bili pravzaprav res spet Francozi. Dobili so »zlati encijan« za najboljši kratkometražni planinski film »Les eaux sauvages«, ki so ga izdelali Pasquier, Gitter in Boissard. To je bil VI + v zmaganju nad močmi divje gorske vode: trije fantje in eno dekle so v potapljaških oblekah pokazali ekstremne situacije v brzicah, slapovih, tesneh, kotlih, tolmunih in v podzemlju, z barvnimi posnetki pa tudi pravo VI + v ravnanju s kamero in v režiji, medtem ko igre pri vsem tem kot elementu za presoyo ni bilo več treba. Žirija in publika je Francozom soglasno priznala nenavadnost v predstavljanju poguma in izrednost avanture, to pa je za trentski splošni kriterij že več kot preveč.

V isti kategoriji sta bila posebej pohvaljena češki film »Hory, hory, hory« in sovjetske »Karpatske etude«. Češka groteska že zato, ker je humor za tako obširen in nabit program dragocen ventil in morda tudi eno od v poštevh prihajajočih transfuzijskih sredstev festivala, ki je v stanovitni nevarnosti, da formalno in vsebinsko stagnira. Mikeladze pa je s svojimi smučarskimi etudami iz Karpatov razkazal sovjetsko smučarijo. Pri publiku, ki si smučanja brez vertikalnega prometa ne more več predstavljati, ni požel priznanja, žirija pa mu je štel v dobro sproščenost občutja in kanček humorja.

Med raziskovalnimi filmi je bilo prvo mesto prisojeno francoskemu filmu »Le maillon et la chaîne«, ki sta ga posnela Gorsky in Ertaud. Razpela sta ga med Pariz in Polinezijo pod geslom: Vrnite se k naravi, in pod tem transparentom pokazala učinkovito podobo etnografskega zaklada na polinezijskih otokih. Film je imel umetniške ambicije, ostal pa je na stopnji filmskega feljtona. V isti kategoriji je žirija opozorila na nemški film o islandskih gejzirih »Kochende Erde«, kjer je bila filmska

beseda prepuščena le dovršeni pokrajinski podobi, brez komentarja, celo brez muzike. Tvegan in nezadovoljiv poskus.

Med ozkotračnimi filmi je za Darbellayevim in Brandlerjevim filmom (Une ascension nouvelle, Das Klettern in Fels und Eis) dosegel nagrado italijanski film »E il settimo giorno riposo« gotovo tudi zaradi humorja in satire. Pot v to smer so že lani nakazali Francozi. Bozzettov film ni prinesel kaj bistveno novega v opazovanju in filmskem izrazu. V isti kategoriji je bil nagrajen tudi severno-ameriški film »Dead birds«, etnografski kaleidoskop, posnet po učinkovitem studiju in na avtentični dokumentaciji. Žirija je opozorila tudi na film »Senza sole ne'luna«, Riccijev celovečerni film o predoru pot Mt. Blancom s socialno tematiko, z dramskim konfliktom, ki so ga efektno predstavili poklicni igralci. Letošnji festival je podelil tudi posebno nagrado »Gabrielli« filmu, ki je tehnično in umetniško najprimernejši za televizijo. Žirija ni bila navdušena nad materialom in je podelila nagrado nemškemu filmu »Der Tunnel durch den Mt. Blanc« in ex aequo angleškemu »The Jangadeiros«. Prvi je filmsko spretno in učinkovito prikazal eno od največjih del sodobnosti, drugi pa socialne probleme brazilskih ribičev. UIAA je svojo specialno nagrado podelila trentskeemu filmu »Come nascono le Dolomiti«, ne zaradi kurtoazije navzočega predsednika c. Egmonda d'Arcisa, ampak zares zaradi posrečenih sredstev v pestrem in instruktivnem prikazovanju geoloških dejstev. Z nagrado »Mario Bello« pa je bila nagrajena tudi filmska produkcija Guida Monzina in sicer oba filma Maria Fanitna »Stauning 63« in »Tibesti 63«: Grönlandija in Sahara, dve ekspediciji Aostancev z mecenom Monzinom, klasična tradicija raziskovalnega alpinizma v sodobnem stilu, učinkovita dokumentacija in nekaj dobrih plezalnih kadrov, in italijanska kinoteka CAI je bogatejša za dva filma, ki jima v tej konkurenci ni kaj reči.

Preveč je filmskega gradiva iz Trente 1964, da bi vsega podrobneje obdelali. Nova pota niso bila nakazana. Predsednik festivala se je v svoji uvodni besedi tudi odpovedal umetniškemu kriteriju in poudaril predvsem propagandno in vzgojno vrednost tega bujnega sejma planinske filmske spremljave. Zanimivo je naključje, da je pa prav letos prvič obiskal festival dr. Lonero, predstavnik italijanske kinematografije.

Ponavlja se, da je trentski festival v krizi. Vendar ta stiska prav zaradi praktične in prakticistične orientacije festivala ni tolikšna kakor drugih mednarodnih filmskih razstav, ki se obupno bore za izvirnostjo in delajo kompromise, ker jim manjka idej in poguma. Trentski festival ima specifično nalogo in skuša ustreči potrebam, ima jasen organizacijski načrt, zvest je svojemu programu in stilu, ki ga je izbral. Festival ima svojo solidno publiko za popoldanski in večerni program, kar za filmske ustvarjalce mnogo pome-

ni. Nedvomna zasluga festivala je v tem, da goji za današnjega človeka živo in tipično sestavino: Ljubezen do narave, poleg tega pa še znanstveno raziskovanje, pogum in strast do premagovanja težav v gorah. Vse to je snov za »pravi« film, za dramatične motive z dramskim profilom. Trento vzpodbuja filmske ustvarjalce, da se te snovi in njenih moči lotijo kot tipične produkcije, ki daje filmu še eno priložnost, da ne samo spremlja, ampak tudi oblikuje in kot tak krepi svoj kulturni vpliv in pomen. Filmsko ustvarjanje te vrste res težko prestopi prag v dvor umetnosti, resno kulturno prizadevanje pa je nedvomno že njegova obveščevalna in vzgojna naloga. Če v tej svoji vlogi stagnira, je to lahko le kriza rasti, ne pa stiska, ki bi ogrožala njegovo utrjeno družbeno vlogo. Gotovo pa časa, ko smo gledali Trenkerja, kot so nekoč brali viteške romane, ni več med nami. Tudi francoski film »Les étoiles du midi« ni načel poti, ki bi naj pripeljala to snov na umetniški štart.

Za zaključek: Filmskega festivala v Trentu 1964 se je udeležila tudi Jugoslavija. Naša zastava je vihrala med enaindvajsetimi prav na sredini, na robu parka, sredi katerega dominira ogromen Dantejev spomenik. Vendar — našega filma v nobeni kategoriji ni bilo na programu. Tega gotovo niso kriva samo naša filmska podjetja. Kar zadeva planinski film, zadene odgovornost predvsem našo planinsko propagando, ki ne najde pota do modernih propagandnih sredstev, ne čišla pa tudi pomena mednarodne veljavnosti. Poseben delež odgovornosti pa odpade prav na slovensko planinstvo, ki bi spričo svoje tradicije in svojih primernih dosežkov moralo kaj več storiti, da bi se »ta voz premaknil«. Saj smo s skromnejšimi sredstvi zmogli celovečerne planinske filme pred 30 leti in več.

In zakaj smo bili kljub temu uvrščeni med udeležence trentskega festivala 1964? Zaradi prve mednarodne filatelistične razstave znamk s planinskimi motivi in zaradi foto-razstave. Na prvi ni bilo žirije, na drugi pa Jugoslovani mimo nje žal nismo prišli v razstavno dvorano. O tem pa posebej.

Našel se je dobro ohranjen ledenik

Francè Avčín

Našla sva ga z žolnirjem Tončkom, dolgo-stebelnim Jegličem, ko sva raziskovala severna pobočja nad Mlinarico od Planje proti Kanceljnom. Z grebenov smo nekajkrat zrlj v skalnato kotanjo pod Prevčevim stolpom, vselej pa smo mislili, da je bela gmota v njej

navadno snežišče. Ko pa sva pozno v septembru letos stopila nanj in nama je obema takoj obrnilo gumaste podplate proti nebu, sva brž in trdno spoznala, da sva našla sicer star, a še povsem uporaben ledenik. To se ti v tej do kraja pretaknjeni Evropici ne primeri kar vsak dan, pa sva ga bila kljub njegovi zahrbtnosti močno vesela. Tonček je menil, da bi se Sivi volk — naj mu tega ne zameri — nedvomno razjokal od navdušenja, če bi se tako odkritje primerilo njemu.

V robni počti zgoraj sva videla, da je najdenček povsod iz gostega trdnega ledu. Na spodnjem koncu premore pravi pravcati požiralnik v ledu in v njem jasno kaže letnice svoje starosti. Njegova voda odteka niže skozi imenitno trodelno okno z dvojnim obočnim skalnim mostom. V primeru meri kakih sto metrov in leži kot v skledi. Pojav toplega obrata ga tako lahko ščiti pred sončno toploto.

Poznajo ga le gamsi in trentarski lovci, kar je isto. Do njega ni poti, le gamsji prehodi precej nerodne sorte za ljudi, zato ni skrbi za njegov pokoj. Glaciologom Akademije pa bi »novi stari« ledenik utegnil preskrbeti znanstvenega dela za naslednje desetletje.

društvene novice

OB GROBU VINKA ZORA

Po kratki bolezni je umrl v Ljubljani dne 3. III. 1964 v 72. letu starosti duh, svetnik Vinko Zor. Bil je kot planinec markantna osebnost. Že v zgodnjih dijaških letih je kazal posebno ljubezen do gorske prirode. V mladostnem gorohodskem zagonu je na svoji prvi turi na Triglav doživel alpinistični krst v nevihti in snežnem viharju, nato pa po razjasnitvi ob izrednem razgledu. Ta mu je odkril — kakor sam piše — »dotlej nepoznani gorski svet, ožarjen z lepoto, ki ji ni primere«. Še 62-krat je Zor pozneje stopil na teme očaka naših gorskih vrhov. Kot študent je obhodil gorski svet okrog Trente in se je povzpel brez ustrezne opreme v nevihti čez Komar na Triglav, kjer je premočen in pre-mražen toda presrečen doživel »zarjo gloriije« nato pa se spustil na Kredarico. Ko je med prvo svetovno vojno kaplanoval v Boh. Srednji vasi, mu je naročil osrednji odbor SPD, naj pregleda Triglavski dom na Kredarici, pa se je prethitopil skozi vojaško zaporo na Velem polju. To noč je poslušal z vrha Triglava grmenje topov in gledal grozljive bliske raket in granat, ki so razsvetljevale gorske grebene in doline v krvavih borbah ob Soči. Takrat je občutil vso globino preroških besedi pesnika Gregorčiča: »... in ti mi boš krvava tekla...«.

V svojem spisu »Mozaik« je opisal to in še marsikatera druga izredna doživetja v naših gorah, okrog Triglava, v Kamniških planinah in Karavankah.

Vinko Zor je bil tudi na znamenitih vrhovih v zamejstvu, med drugim z Jankom Mlakarjem na Mont Blancu, z Jožo Čopom pa na Velikem Kleku (Grossglockner).

Planinskim pohodom so se pridružila številna druga potovanja, na katerih je Vinko Zor spoznaval prirodne lepote in druge zanimivosti ne samo na našem jugu in ob Jadranu, temveč tudi v inozemstvu od Francije, Švice in Italije tja do Orienta.

Ko kasneje ni mogel več na visoke vrhe, mu je bila najljubša pot na Šmarno goro. Tam je opravljal »pastirsko« službo vsako nedeljo in praznik, v vsakem letnem času. Ni ga zadržal ne dež ne sneg, še ledena pot skozi Kuhinjo in bolezen ne, da ne bi prišel na »svojo« Goro. Malo pred smrtjo se je v tovariški družbi izdal, da je bil 1251-krat na vrhu.

Naj bo omenjeno, da je bil Vinko Zor znan med planinci kot skromen, izredno iskren in družaben tovariš. Z vnašanjem je opravljal, potem ko je izstopil Janko Mlakar leta 1932 iz osrednjega odbora SPD, pa vse do druge svetovne vojne funkcijo odbornika OD in podpredsednika SPD. Odlikoval se je posebej kot podpredsednik SPD, kot izredno sposoben organizator.

Zelo je užalostila nenadna smrt Vinka Zora planince iz ljubljanske okolice, Ljubljane, Bohinje in jeseniškega kota, kjer je svoječasnopravljalsvojo službo in bil izredno priljubljen med preprostimi kmečkimi in delavskimi ljudmi. Ob njegovem grobu v Preski, kjer počiva ob očetu in materi, se je od njega poslovil tudi predstavnik Planinskega društva Ljubljana-matica tov. Ivo Marsel kot njegov sodelavec v predvojni planinski organizaciji, za katero pok. Vinko Zor ni malo storil.

Dr. Jože Pretnar

alpinistične novice

TEČAJ GORSKE REŠEVALNE SLUŽBE ZA LM

Inšpektorat LM okrajne skupščine Maribor in postaji GRS v Prevaljah in Mariboru so se domenili za dvodnevni tečaj GRS.

24. 6. se je zbralo 15 uslužbencev LM iz tistih postaj LM, na katerem območju obstajajo možnosti za gorske nesreče z majorjem tov. L. Pavlinom na čelu na planinski postojanki pri Mihelu pod Peco in 7 članov GRS iz Prevalj, Celja in Maribora, ki so pripravili program za tečaj in na njem sodelovali kot inštruktorji.

V naslednjih dveh dneh t. j. 25. in 26. junija so se vrstila predavanja o organizaciji GRS, nevarnostih v gorah, prvi pomoči, gorskih transportnih sredstvih, ravnanju ob gorskih nesrečah in drugih nalogah. Po večerih so bili projicirani filmi in diapozitivi iz področja reševalne tehnike.

Za zaključek tečaja smo organizirali tri poskusne reševalne akcije.

Razveseljivo je dejstvo, da so vse skupine izredno zadovoljivo opravile svojo nalogo in s tem opravičile svoje dvodnevno bivanje na Peci.

S tečajem je GRS v mariborskem okraju dobila po postajah LM ljudi, ki bodo ob večjih akcijah lahko pomagali gorskim reševalcem. Tečaj so vodili:

Lojze Kraiger, Danilo Škerbinek, Teo Pajnik, Prim. dr. Herbert Zaveršnik, Franci Telcer, Lojze Vidali.

Pajnik

iz planinske literature

Der Bergsteiger 1964, 6 — 9. Pisani asortiment avstrijsko-nemških planinskih periodik ima že nekaj let svoj daleč vidni vrh v Bergsteigerju, ki si je po fuziji z dobro urejevanim »Berge und Heimat« vsebinsko in oblikovno še bolj dvignil. Svoj tematični diapazon ima na čelu ovitka: Popotovanje, plezanje, smučanje, s čimer vabi v svoj krog pisce najširših planinskih množic. Glasilo ÖAV ima založnika v društvu in v znanem münchen-skem Bruckmannu, kar mu daje solidno gospodarsko hrbenico, ne glede na to, da ima planinstvo v Avstriji preko turizma izredno močan položaj v družbi. Uredništvo, ki ga vodi dr. Hans Hanke, ima sedež v obeh nemških deželah, v obmejnem Salzburgu in bavarskem Münchenu, ki ima med nemškimi mesti gotovo najboljšo planinsko tradicijo. Med stalnimi rubrikami se je letos pojavila nova »Ekspedicije« (pravzaprav pozno spričo ekspedicinističnega booma v Nemčiji), ostale pa so rubrike društvenih in osebnih novic, koče in pota, varstvo prirode, jamarstvo, alpinizem in knjižna rubrika.

Pričujoče številke kažejo isto usmeritev kakor v prejšnjih letih: Pestrost po geografiji, po tematiki in po avtorjih. Pretežni del vsebine je posvečen domačim Alpam, čeprav bi snovi iz ekspedicionizma najbrž ne zmanjkalo za ves letnik. Vsaka številka prinaša tudi pesmi, nekatere so pohlevne verzifikacije, nekatere pa razodevajo ambicijo po modernem izrazu vse do amorfnosti in ohranjajo samo še vidno grafično podobo pesmi. Precej člankov je etnografske vsebine, zanimanje za hribovskega kmeta je značilno in, lahko rečemo, tudi poučno. Od člankov naj omenim C. J. Luthrove »Začetke smučanja v Srednji Evro-

pi«, zanimiva odkritja iz druge polovice 19. stoletja, ki so nam ušla spred oči morda prav zaradi izrednega razvoja smučarije med obema vojnoma. Poleg tega starega avtorja, ki so mu jako dobro znane vse stvari o bloških smučeh, je v št. 7 nastopil znani celovški avtor dr. Hans Sattke, ki je s svojim publicističnim delovanjem v zadnjih letih storil nam že marsikako uslugo in je dober poznavatelj naših Alp. V tej številki pa piše o plezalskih poskusih v Gran Sasso d'Italia. Med sotrudniki se je že drugič pojavila Anna Jenko — Vogl.

»Der Bergsteiger« je v svojem 30. letniku literarno, geografsko in alpinistično opozoril skoraj na vse skupine Vzhodnih Alp. Tudi Julijskim Alpam, Triglavu kar dva članka, manj so mu blizu Zapadne Alpe. Med izvenalpskimi gorstvi je zajel tudi Tatre, med izvenevropskimi pa gorstva na vseh kontinentih, kamor je sledil nemške in avstrijske in mešane ekspedicije. Najuglednejši stalni sotrudnik lista je G. O. Dyhrenfurth, ki je v enem samem letniku prispeval štiri razprave, mimo katerih noben himalaist ne more. Številni so članki iz zgodovine planinstva in biografije znamenitih planincev, o kartografiji, opreми, rešavalstvu, filmu, vodništvu, kočah, prirodoslovju, ne manjka pa tudi leposlovja in umetnostne zgodovine, skratka temeljita, dobro urejevana revija, avtentičen odraz kulturne višine nemškega planinstva.

DER NATURFREUND, 57. letnik, 1964, 1—2. Glasilo za avstrijski sektor socialistične planinske internacionale je skromno na zunaj, po vsebini pa izredno bogat odziv na vse, kar delovni človek lahko v gorah dobi, če v njih išče telesno in duhovno sprostitev. Vodilni članki so kratki, aktivistično prirojeni, samo poglobljeno opozorilo na pisano dejavnost, ki jo klubi Prijateljev narave goje. Vse najdete tu: zapisek o ekstremistični diagonali v Dachlu, opis smuške opreme, tekmovanja fotografov, zavarovanja, obletnice NF, razpise potovanj in tur po Avstriji in Evropi, program mladinskih tečajev, program Moravčeve zimske šole in njegove metode, innsbruško olimpiado in pestre slike o njej, program plezalske šole v Košuti in še celo vrsto oglasov in objav za razne turistične centre v Jugoslaviji, a še več v Italiji, kajak in kanu, foto, skratka pester odsev današnje »civilizacije dopusta«.

ÖSTERREICHISCHE ALPENZEITUNG, 82. letnik, 1964, 1—2. Ekskluzivni ÖAC (Österreichischer Alpenclub) je, tako kaže, ekskluziven tudi do vseh modernih oblik pri revialnem tisku. 1333. številka njegovega glasila izhaja v enakem ovitku, v enaki meterski in grafični podobi, kakor smo to navajeni že leta in leta. Nekaj je na tej vztrajnosti. Ze oblika naj govori vsemu svetu, da je ÖAC eden od klubov, ki zvesto čuva najboljša izročila klasičnega planinstva, njegovo kulturno vsebino in fairneso. S tem pa ni rečeno, da zapira svoje vrste pred uspešnimi mlajšimi plezalc, videti

pa je, da se zoper nekatere sodobne pojave v planinstvu zavzema z molkom in jih ignorira. V pričujoči številki proslavlja dr. Paula Kalteneggerja, ki se ga drži nekaj Kugyjeve romantične pesniške gloriole, med ostalim čtivom pa najdemo temeljito besedo ing. E. Kosmatha o želadi kot plezalskem rekvizitu. Ostale rubrike prinašajo imena novovpisanih članov, nekrologe, novice iz kluba, poročilo o občenem zboru in knjižna poročila. Predsednik ÖAC je spet dr. ing. Carl Rind, podpredsednik dr. P. Kaltenegger, referent za sprejem novih članov dr. W. Kaltenegger, urednik revije Lepp Walcher, evidenco nad vzponi pa vodi znani alpinist Erich Vanis.

T.O.

ÖSTERREICHISCHE BERGSTEIGERZEITUNG, 42. letnik, 1964. List je štirinajstdnevnik, vodi ga Ludwig Sinek, lastnik, izdajatelj in založnik pa je ABZ Druck und Verlagsanstalt Hamann-Sinek, Dunaj, Richtergasse 4. Redakcija rada prinaša tudi opise vzponov v naših Alpah in ne zapira vrat pred našimi pisci. Prinaša tudi reprezentativne ilustracije v bakrotisku, recenzije planinske literature in razne objave.

MITTEILUNGEN DES DEUTSCHEN ALPENVEREINES, 16. letnik, 1964. Glasilo, doslej po veliki obliki sicer reprezentativno, po opreми in vsebini pa bolj skromno, stoji pred novo ero svojega obstoja, ker je DAV izvedel za svoje člane obvezno naročanje, s čimer se bodo finance lista gotovo močno popravile. Urednik je Fritz Schmitt v Münchenu, založba Alpiner Verlag istotam, lastnik založbe Schmitt sam. Vsebina je za zdaj še vedno bolj biltenske kot revialne narave.

DER WINTER, 1964, 51. letnik. Lastnik te razkošne smučarske revije, ki ji je edini namen, da ustvarja primerno modno in mondeno psihološko atmosfero za smučarsko sezono, je znani planinski založnik Bruno Rother v Münchenu. Urejuje jo dr. Heinrich Klier, dokaj zveneče alpinistično ime iz prvega decenija po vojni, ki jo je med drugim prebil tudi v Jugoslaviji, največ v Bosni. Revija vzbuja vtis magazina, vendar najdeš v njej tudi tehtne članke, če si priboriš pot do njih skozi džunglo oglasov, objav in sijajnih slik. V letošnjem letu je seveda vsebino poplavila innsbruška olimpiada, v člankih o nji pa je tudi marsikakšno zdravo zrno npr. članek dr. W. Jahn, Quo vadis, Olympia? Med ostalimi naj omenim članek dr. Fr. Grasslerja, prejšnja leta zelo plodovitega publicista in urednika Bergkamerada, o lavinskih psih, in dr. Gaertnerjev članek o smučskih turah v Avstraliji, o čemer smo v PV že poročali.

T. O.

UNA BANDIERA 1883—1963. Club alpino italiano. Sezione di Gorizia, Gorica 1964, strani 68, 25 fotografij. V začetku julija letošnjega leta je podružica C. A. I. v Gorici izdala v veliki osmerki, tehnično najlepše opremljeno in izdelano publi-

kacijo v počastitev stote obletnice osrednje italijanske planinske organizacije in osem-desetletnice italijanskega planinskega društva v Gorici. Zbornik je uredil Egone Lodatti, s svojimi prispevki pa sodelujejo še Mario Lonzar, prof. Emilio Mulitsch, dr. Marino Tremonti in dr. Giuseppe Zollia. Po svoji vsebini, obsegu in celotni zasnovi je publikacija v mnogočem podobna posebni številki »Alpi Giulie«, ki jo je v počastitev enakih jubilejev izdala tržaška podružnica C. A. I. lansko leto (Ocena: Plan. Vestnik, 1964, št. 7, str. 319 do 320). Objavljeni prispevki so posvečeni zgodovini in dejavnosti društva v minulih osem-desetih letih, brez večjih zgodovinskih ali literarnih hotenj, kot je uvodoma naglasil urednik Lodatti, vendar hoče biti publikacija »soliden doprinos k spoznavanju življenja naše podružnice; zbrala je na maloštevilnih straneh pričo tistega, kar so naši predhodniki storili, prikazuje današnjo dejavnost in gotovost, da bodo tudi v bodoče goriški planinci vredni člani velike družine italijanskega planinskega društva«. Listajoč te strani, pravi dalje urednik Lodatti, bomo obnovili spomin na »dobo, v kateri so neuničljivi etnični in moralni principi vedno budili, kot bude še sedaj, vsako planinsko dejavnost, česar ne moremo ločiti od velikega italijanskega domovinskega čustva, ki je budilo srca Goričanov v vsaki državljanski manifestaciji do osvoboditve po krvavem žrtvovanju — odvijalo se je v velikem delu na naših gorah — po prvi svetovni vojni, do drhtečih dni ob ponovni združitvi po drugi svetovni vojni«. Namenoma so stavki iz uvoda obširneje prikazani, iz njih namreč seva miselnost, ki jo strani knjige večkrat podajajo. Planinska dejavnost goriških Italijanov v dobi pred prvo svetovno vojno je združena s krepitvijo italijanske nacionalne zavesti. Prisojen ji je nekaj iredentistični značaj in zato ni nič čudno, ko pisci oblažujejo, da je del gora, ki jih je neka goriška podružnica štela za svoje delovno območje, prišel z uveljavitvijo mirovne pogodbe 1947. leta pod Jugoslavijo. Ker je to ena od premis publikacije, bomo v njej zaman iskali vsaj skromno omembo planinske dejavnosti Slovencev na Goriškem. Sicer so omenjeni posamezniki, kot so Valentin Stanič (Stanig), dr. Tuma in Fran Setničar (Setnicar), vendar brez navedbe, da so to ljudje slovenskega rodu.

Prof. Mulitsch, sin enega od osnovateljev goriške podružnice »Società degli alpinisti triestini« kasnejše »Società Alpina delle Giulie« je podal pregled razvoja italijanskega planinstva na Goriškem do konca prve svetovne vojne. Prof. Mulitsch, umrl je 5. julija letos, prav v dneh, ko je bil njegov prispevek dotiskan, je sledil očetovi in materini navdušenosti za planinarjenje in bil v letih pred prvo svetovno vojno in zlasti po njej eden vodilnih italijanskih planincev v Gorici. Bil je industrijalec, med vojno pa se je udeležil italijanskega odporniškega gibanja in bil eden voditeljev goriškega C. L. N. Kot datum ustanovitve planinske organizacije na Goriškem

šteje 23. marec 1883. leta, prav dan, ko se je ustanovila zgoraj omenjena organizacija tržaških planincev, h katerim je pristopilo 25 Goričanov. V Gorici pa je podružnica tržaškega društva nastala v poznem poletju istega leta. Mulitschev opis ne obremenjujejo niti številni statistični in ne faktološki podatki, kar bi sicer podoben opis lahko vseboval. Podobno so napisani tudi ostali prispevki, kar dokazuje, da tudi kompromisna rešitev daje prav toliko zanimivih podatkov kot kronika, ki ji včasih preti nevarnost, da postane preobremenjena in suhoparna. Med planinskimi organizacijami, ki so v obravnavanem obdobju bile v Gorici, omenja samo goriško podružnico DÖAV, ki je v kratki dobi svojega obstoja izgradila kočo na bovški strani kaninskega pogorja na višini 1700 metrov. Kratko omenja tudi razvoj zimskega športa in govori o v okviru planinskega društva postavljeni »Commissione Sport invernale«, ki je neposredno pred prvo svetovno vojno prirejala izlete in se udeleževala raznih sankaskih tekmovalj. Navedena je cela kopica zanimivih dejstev, ki jih pa tu v celoti ne moremo prikazati. Članek dr. Zollie je nadaljevanje Mulitschevega prispevka, oriše dejavnost društva do konca druge svetovne vojne. Zapišimo ob tem le nekaj dejstev. Goriška italijanska planinska organizacija se je v januarju 1920 pridružila osrednji organizaciji C. A. I., od leta 1922 do 1928 je izdajala svoje posebno glasilo. Člani društva so sodelovali pri pisanju obsežnega vodiča »Guida di Gorizia e delle valate dell'Isonzo e del Vipacco«, ki je še danes koristen priročnik. Novembra se je kot sestavni del društva postavil »Sci club«, ki si je kasneje izgradil svoj dom na Lazni v Trnovskem gozdu. Leta 1924 je društvo izgradilo planinsko kočo na Kriških podih ob Šplevskem jezeru na višini 1963 metrov, nosila je ime po Antoniu Seppenhoferju, enem od pionirjev goriškega italijanskega planinstva (njemu v spomin je publikacija priobčila nekrolog Giovannija Bearzija, ki ga je leta 1907 objavil v periodiki furlanskega planinskega društva »In Alto«). Oba navedena objekta sta bila v minuli vojni uničena. Med drugo svetovno vojno je bilo delo društva onemogočeno, zato ga je bilo potreba po končani vojni leta 1946 obnoviti. Od tega časa dalje prikazuje delovanje članek Lodattija, medtem ko je dr. Tremonti prikazal dejavnost članov društva v izven evropskih gorstvih. Omenil je podvige dr. Benardellija, ki je svoje ujetništvo med drugo svetovno vojno v Indiji izkoristil za obisk mnogih gora v Himalaji in njenem predgorju. Sam Tremonti je izvršil nekaj vzponov v gorstvu Kilimandžara in v skupini Mawenzi imenoval neko špico »Guglia CAI Gorizia« (okoli 4900 metrov). Navedel je še nekaj podvigov v gorah Turčije, Maroka in ekvadorskih Andov. Za zaključek je Mario Lonzar (letošnji akademik C. A. I.) resumiral prikazano dejavnost društva, omenil je lankoletne spominske slovesnosti, tako obhajanje 40-letnice smrti dr. Nina Paternollija (ubil se je pri plezanju

na Poldanovcu nad Trebušo), postavitev »Pipanove lestve« na južnem pobočju Montaža ob stoletnici C. A. I. in osemdesetletnici goriskega društva.

Za konec še par opomb glede imen slovenskih gora, ki jih srečamo v zborniku. Nekatera imena nosijo italijansko izvedbo in slovensko originalno ime v oklepaju. Vendar tako navajanje ni dosledno, saj zasledimo brez navedbe originalnega naziva Scarlatizzo, Jalouz, Poresen, Motic, Ursic (na Kaninu), Luknio, Mersovez, Madrasovez, same spakedranke. Nekatera imena imajo samo italijansko izvedbo, kjer pa obstaja še nemška, je beležena še ta, brez upoštevanja slovenske originalne označbe.

B. Marušič

ruzgled po svetu

SISNE (ca 6800 m) je vrh v Kanji roba — Himalu. L. 1963. je bila nürnberška ekspedicija že na tem, da ga spravi podse, pa so se vodji Billerju uprli nosači in ni prišlo do sporazuma. Biller se je v Nepal odpeljal z ženo in z R. Mendom z majhnim avtobusom.

NORVEŽANI V HINDUKUŠU že desetletja niso poskušali uveljaviti svojega razmeroma cvetočega ekspedicionizma. Letos so se odločili spet za Hindukuš, kjer je Tirič — Mir pravzaprav njihova gora.

ŠVICA je tudi na Grönlandiji in to od l. 1912, ko je dal glaciolog Alfred de Quervain to ime ledenim poljanam okoli Tupideka (2260 m). L. 1963 se je sem napotila švicarsko-nemška ekspedicija. Angerer iz Luzerna, ki se je je udeležil, pravi: »Malo je takih alpinistov, da bi jih v ekspedicije vabili. Če torej hočeš z ekspedicijo v tuje gore, jo organiziraj sam!« (Pri nas to komaj še drži, čeprav smo komaj začeli z njimi). No, njemu je šlo kot po maslu. Nekaj tednov priprav in že je ekspedicija deloma z ladjo deloma z letalom na potu na Grönlandijo. V letalu jim je bilo strašno vroče. Pa ne zaradi vročega poletja! Navlekli so nase vsa mogoča oblačila opremo, ker so v letalo smeli vzeti le po 20 kg prtljage na osebo. Ob letališču je bil že sneg, kontrole, carine nobene, potniki le danski delavci, ki so vsi hiteli v vasico Kulusku z rdečimi hišicami okoli cerkvice, vmes je bilo tudi nekaj »zemljank«. Vas je bila polna laježa. Psi so bili plašni in videti sestradani. Čeprav so pozimi tu človeku tako potrebni, jih poleti kak dan sploh ne nakrmi. Iz Kulusuka so se z ladjo odpeljali v Angmagssalik na vzhodni obali Grönlandije. Ledomilec »Nella Dan« si je zlahka utiral pot skozi led, čeprav se je pri prebijanju ledene

skorje ves tresel. Za 20 km je potreboval štiri ure vožnje. Naslednji dan so šli spet z ladjo do eskimske vasi Kungmiut. Opazili so kajake, dejane v nekake kozolce, da so varni pred lačnimi psi, ki se lotijo tudi lesa. Ista ladja jih je odpeljala blizu baznega šotorišča. Z delom so začeli takoj. Ledenik jim je branil dostop z ledeno mrzlimi potoki, seraki in razpokami, čez dan pa tudi z roji sitnih mušic. Zato so za prenašanje tovara izrabili predvsem noč, po dnevi je bilo tudi vroče, do 20° C. Improvizirali so celo majhno transportno žičnico, za obtežbo so sani obložili s kamenjem, pa je šlo 300 m višje. In tako so svojo bazo spravili 700 nad morje, v vznožje neznanih in neraziskanih gora. Od tu so — šesti dan po odhodu iz Švice — po ledu in snegu prišli 17 km dalje od baze in postavili tabor I. na prostor, ki so si ga l. 1959 pripravili Avstrijci, na Col de Poulies, kakor je l. 1938 krstil to mesto A. Roch. Naslednji dan so sredi ledu naleteli na skalnat otok, na katerem je cvetelo toliko rož, da so kraj imenovali »otok rož«. Mimogrede so se povzpeli na dva nimenovana vrhova, na enega s smučmi prav do vrha. 14 km odtod so naleteli na Tupidek (= hudič), goro, ki se je zavarovala z ledenimi stenami, krušljivostjo in strmimi grapami ledeniških hudournikov. Nanj so se odpravili ponoči z minimalnim brašnom poleg vojaške železne rezerve, ki so jo obvezno vzeli na vsako turo. Severna stena Tupideka je visoka nad 1000 m, po njihovem nepreplezljiva.

Takih nočnih prvenstvenih vzponov so naredili še več. Pri povratku so naleteli na Škote in so nato z njimi v mešanih navezah opravili še nekaj vzponov v grönlandski Švici. Ne morejo prehvaliti, kako so se ne glede na jezik in nacio spoprijateljili.

Ko so se vrnili vsi skupaj do fjorda, so nekaj dni prebili ob samem ribolovu in v pridobivanju na težji. Pri turah so namreč tako štedili s hrano, da so en tabor v šali imenovali »tabor lakote«.

PLANINSKI INTEGRAL, to je skupnost vseh, ki se podajajo v gore vsak s svojimi cilji po svojih močeh, se razblinja, pravi znani planinski avtor Hermann Kornacher iz Münchena. Hribovci — šodrovci, ekstremisti, alpinistični srednji »sloj«, smučarji, visokogorski smučarji niso več udje iste družine. Kaj jih še veže? Ali se niso osamosvojili, ločili drug od drugega? Nekoč jih je vse družila gora in njeno doživetje. »Ni bilo glavno, koliko težkih in najtežjih vzponov si zapisoval, ampak koliko lepih in polnih ur si v gorah prebil.« Ni važno, kaj, važno je, kako doživljamo goro. Od subjektivne sprejemljivosti in občutljivosti zavisi intenziteta doživetja gore, ne pa od objektivne težavnosti. Če tako gledamo, potem je individualizacija planinske bratovščine lahko samo odraz časa, bratovščina pa bo še ostala, združena po gori in nje doživetju med seboj.

Dandanes očitajo mladini, da ignorira tradicijo, da prehitro drvi svojim ciljem nasproti,

da ji ni mar za estetiko v gorah, da vse preveč trpi »na togosti eksistence« in zato hlepi po tveganju in dejanju, ne da bi doživljala goro in njene prelesti. Vendar ti očitki niso dobro premišljeni. Treba je pretehtati vzroke, zakaj mladina danes tako hitro živi. Nikar ne idealizirajmo starih časov. Tudi ta mladina, ki danes vidi samo prodorne, bučne uspehe, samo stene in vrhove, bo nekoč začutila čar gozda, rož, živali, ptičev, rastlin in kamnov, govorico vetra in oblakov, zvezd in tišine noči, skratka ves čudoviti kosmos planinca, ki se mu odkriva najlepše v gorah od začetka ture do vrha. Disoance, ki jih ugotavljamo, ta kosmos uglaša v harmonijo, v lepote notranje harmonije. Alpinizem, planinstvo je plodna njiva, na kateri rastejo in uspevajo najrazličnejše rastline. Tudi nove se zasajajo, stare se razvijajo in spreminjajo. Planinski kosmos še ni na koncu in ne more ga biti konec.

Stari Kornacher je torej optimist. V primeri z Greitbauerjem velja opomniti na tezo: Ne riši hudic, da se ti res ne prikaže. Vendar z nojevo taktiko spet nikamor ne pridemo. Treba je o teh stvareh govoriti, dolžnost starih je, da povedo svoje, priložnost mladih je, da dobro posnamejo in naredijo še boljše kot stari.

SVARTISEN je pokrajina v severni Norveški, 500 km² ledenega in snežnega plašča v arktičnem krogu, ki tu zajema nekaj Norveške in Švedske, sled ledene dobe na našem planetu. Vremenske razmere so ugodne za to, da se je ohranil sneg in led od vrhov do dolin vse na 200 do 300 m od obale. Od severovzhoda na jugovzhod je Svartisen razdeljen z globoko in zanimivo dolino Glomdal. Višave na obeh straneh, Vestisen in Ostisen, dosega višino 1100 m. Led je valovit in običajno pokrit s snegom. Kadar je poletje vroče, skopni in pokažejo se širne ledeniške poljane, zorane od razpoka. Barva ledu je mračna, sem in tja lomijo led pragovi, na dnu pa se nabirajo ruševine ledeniških grobelj. Zaradi temne barve se ta del Svartisena imenuje: Črni led. Visoka planota Svartisena je enolična. Sem in tja štrle iz ledu »nunataki«, osamljeni špiki visoki ca. 1500 m, razorani, goli, ne dolgo tega še pokriti s ledom. So najtežji vrhovi na Skandinaviji in jih zelo malo obiskujejo. Po imenu so Snetind (1599 m), Snipitind (1591 m), Kamplitind (1532 m), Istind (1577 m). Tind pomeni vrh. L. 1963 je bil tu Anglež G. R. E. Brooke z domačinom Karlom Westermarcom. Ob fjordu Rane je mesto Mo, 30 km od ledenikov Svartisena. Steje 9000 prebivalcev in se zaradi železarne in jeklarne, ki so jo tu pred kratkim zgradili, hitro razvija, pa tudi zaradi turizma. Lokalni turistični aktiv je poskrbel za popularizacijo okoliških jezer, podzemeljskih jam, ledenikov, slapov in fjordov. Leži ob glavni cesti, ima železnico in dobre hotele. Brooke je od Mo potoval z avtom po slabi cesti 40 km skozi smrekove gozdove do Lac Svartisen, ki je dolgo 40 km. Motorni čoln ga je prepeljal na drugi konec jezera. Pred

50 leti je segal ledenik do jezera, zdaj je treba do njega po U-dolini dober kilometer. Tu ga je pričakal v koči Westermark. Odločila sta se za vzpon na Snipitind v Ostisenu. Na višini 700 m sta postavila tabor, 2 km južno od polarnega kroga na bregu ledeniškega jezera. Vso noč je butal veter, zrak je bil težak in mrzel. Pri vzponu naslednji dan je Broke nataknil dereze, Westermark pa kratke lesene smuči, narahlo privezane na nogo. Ni bilo posebnih težav. Zanimiva je lokalna klima. Vlažen zrak z oceana se nad ledenimi poljanami hitro shladi, zgosti, hitro se zobladi, vsa pokrajina se zavije v sivkast, turoben plašč in je videti strašno pusta in zapuščena. V preteklih letih je univerza v Cambridgeu preiskovala Svartisen z geoloških vidikov. Ze površen opazovalec lahko opazi, da se led izredno hitro taja in nekdanji polarni Svartisen dobiva iz dneva v dan drugačno podobo. Vendar zdaj še čuva ledenodobno podobo s svojimi belimi površinami v tihi negibnosti, le veter zavija grobno pesem okoli ostrih robov nunatakov. Ta mir budi domisljijo, je tišina sveta, ki je sovražna življenju in se upira človeku kot trdnjava izpred deset in desetisoč let, ko je bil naš kontinent ves ukovan v ledeni oklep. Pa tudi ta trdnjava bo padla, zlezla vase, če bo današnja klimatska tendenca stanovitna. Pomlad življenja se bo zbudila še tu, kjer zdaj še lebdi smrtna blebica.

GLACIOLOGIJA je hčerka geologije, tako pravijo že od konca prejšnjega stoletja. H. B. de Saussure je napisal svoja »Pota po Alpah« (Voyages autour des Alpes), zürški geolog Albert Heim svojo razpravo o glaciologiji l. 1885 in oba gledata na glaciologijo kot geologa. V prvi polovici 19. st. so prirodoslovci skoraj povsod naleteli na nekdanje površine ledenikov: morenske odkladnine, ledeniške bolvane, ledeniške mize, izbrušene skale i. dr. Geologi so te stvari analizirali, kakor so to delali z usedlinami in fosili in jim dali ne samo vlogo ampak tudi natančno določeno mesto v zgodovini zemlje. Tako so dognali, da so pred milijardo leti v davnih geoloških dobah ledeniki pokrivali našo zemljo v Južni Afriki in Severni Ameriki, da so se glaciacije kot nekaki milniki vrstile v zgodovini geologije. Tri najvažnejše ledene dobe so s fizikalnimi metodami datirali in potrdili geološke hipoteze: 1. Predkambrijska glaciacija, 600 milijonov let pred n. e., ostanke najdemo na Grönlandiji, Avstraliji, Indiji in na Kitajskem; 2. Perm—karbonska glaciacija v centralni Afriki in Avstraliji, pred 320 milijoni let; ta glaciacija sovпада s toplo in vlažno dobo na severni hemisferi z bujnim razcvetom flore, ki je dala zaloge premoga Evropi vse do Spitzbergov; 3. Kvartarne glaciacije, ki jih je težje določiti in so se začele pred 1 milijonom let. Menjavale so se s toplimi obdobji, zadnje je videl človek in se je končala 15000 let pred n. e. V tej seriji glaciacij sta najvažnejši Mendelova in Rissova, ki sta pokrili z ledom severno Evropo,

Anglijo, Islandijo in Skandinavijo. Led je segal do Alp, do Lyona in Grenobla, zajel je vse alpsko področje, razen Sredozemlja. Ni čuda, če je okoli Sredozemlja prišlo do prvih velikih civilizacij od Egipta do Španije.

Čez petdeset teorij je poskušalo razložiti klimatsko oscilacijo našega planeta v milijardi letih in še danes ne vemo za vzroke glaciacije. Med najverjetnejše štejejo teorijo srbskega znanstvenika Milankovića. Prirodne anomalije v relativnem gibanju sonca in zemlje zadostajo, da se količina toplote na posameznih točkah planeta spreminja v času in prostoru. Spremembe temperature pa niso ravno velike. Milanković je izračunal, da se v kvarternih glaciacijah znašale kvečjemu 6 do 10 stopinj. Saj tudi danes nekateri ledeniki še naraščajo, čeprav ima majhna sprememba temperature na druge ravno obraten učinek. Na ledeniku Aletsch je segal jezik v zadnjih letih konec poletja na višino 3230 do 2760 m. V prvem primeru je bilo vroče poletje, bilanca ledeniške mase je bila šibka. V drugem primeru je bilo poletje mrzlo, cona akumulacije ledu je bila trikrat večja kot cona kopnenja, bilanca mase je postala aktivna. Če bi prišlo do dolge serije mrzlih poletij, bi se sedanji režim usihanja ledenikov ustavil in jeziki ledenikov bi se stegnili po zelenih planicah. Saj že zdaj segajo do višine 1500 m npr. des Bossons, ki včasih ostane celo pri 1200 m. (Skutin ledenik pri nas v višini 1700 m, večni sneg Pod Podami pod Babo in Grlom v Logarski dolini v višini 950 m!).

Vendar klimatične fluktuacije ne morejo pojasniti vseh poledenitev, ki so jih ugotovili geologi. Marsikaj pomembnega je k Milankovićeви astronomski teoriji dodal geolog Alfred Wegener, ki je bil tudi velik glaciolog. Vse skupaj pa ne more odgovoriti na vprašanje, ali gremo spet v novo ledeno dobo ali ne. Koliko so stari ledeniki v Alpah, je vprašanje, ki se ponuja, posebno, če pomislimo, da se led drži na vseh zemljepisnih širinah. Verjetno so nastali pred več deset milijoni let. Vendar njihov led ni tako star. Polarni ali alpski led se stalno giblje, spreminja. Ameriški glaciologi so na Grönlandiji ugotovili, da so vzrok metamorfoze ledu progresivne kompresije snega pod težo novih padavin. Ni torej treba klicati na pomoč termičen vpliv. Na Grönlandiji, kjer ima sneg stalno temperaturo -28°C , se sneg v globini 90 m popolnoma spremeni v led gostote 0,9. V Alpah se led zaradi vlage tvori hitreje, kar lahko opazujemo v razpokah. Led se zaradi lastne teže le počasi taja in se tembolj bliža koritu ledenika, čim bolj ledenik narašča. Tako pri ledenih gorah, na čelu ledenika najdemo najstarejši led, naredil je najdaljšo pot. »Potovanje ledenika« pa je še vedno neraziskana stvar. Rakiskovali so površino in notrino ledu, merili hitrost, ugotovili pa niso nobene zakonitosti. 40 m na leto, drugod več, tam manj. V globini ledenika je hitrost precej manjša. Računajo, da utegne biti led na čelu

ledenika star od 500 do 1000 let. Verjetno bo morala priti na pomoč fizika s svojimi računi. Glaciologe sedaj bolj zanima hitrost, s katero se sneg spreminja v led. Na Grönlandiji so vzhodno od Thulé Amerikanci zavrtali 411 m v ledenik Indlandsis in niso dosegli dna. Do 10–15 m so lahko sledili vsakoletne plasti snega, kakor zasledujemo letnice pri drevasih. Globlje od 15 m pa so se morali za- teči k fiziki in laboratorijsko meriti koncentracijo v vsakem kristalu kisika mase 18 v primeri z onimi mase 16. Ta izotopska analiza temelji na dejstvu, da snežni kristali, ki se tvorijo pri nizkih zimskih temperaturah, vsebujejo manj atomov kisika 18 kakor pa tisti, ki se tvorijo poleti. Rezultat je dal številke 1000 let za najnižjo točko v vrtni. Ugotovitev je zanimiva tudi v primerjavi s povprečkom padavin (34 cm). Nekaj vrtnin so naredili tudi v Antarktiki, vendar ne tako globokih, kot jih tu verjetno še bodo (do 5000 m). Te bi utegnile posvetiti v davnino 100 000 let našega planeta, rekonstruirati morda tudi klimatsko fluktuacijo v kvarteru in določiti izhodno točko, ko se je začel nabirati led na polarnih temenih. Izotopsko metodo je izboljšala Mednarodna glaciološka ekspedicija na Grönlandijo l. 1959 in so se je udeležili tudi Švicarji. Ti so izkopali 30 m globoko jamo v led in 40 m globok vodnjak, v katerem so določali starost snežnih kristalov z absolutno metodo, osnovano na pojemanju radioaktivnosti vodikovega izotopa mase 3, ki ga vsebuje led in ki se tvori na atmosferi. Polovična perioda dezintegracije tega atoma imenovanega Tritium znaša 12,26 let, tako da je možno določati starost do 100 let. Rezultat švicarskih glaciologov in fizikov je pokazal, da je sneg potegnjjen iz 40 m globokega vodnjaka star 70 let. V globini 31 m je deloma že pretvorjen v led sneg iz l. 1908. Priznajo kvečjemu 5 let pomote. Po tem računu je v centralni Grönlandiji led na dnu, kamor skoro vertikalno pritiska, star 10 000 let, če je visok 3 400 m. Led bliže obale — 400 km stran — pa je verjetno še starejši. Nemški fizik Karl Philbert ceni njegovo starost na 30 000 do 40 000 let. Starost ledu v Baffinovem morju je njegovo cenitev potrdila. Poleg obeh metod uvajajo še tretjo metodo za določanje starosti ledu: radioaktivni Carbone 14, ki ga vsebuje zrak zajet v obalnem ledu in poteka iz snega, zapadlega v notranjosti Grönlandije.

Morebiti bodo te fizikalne metode pojasnile spremembe ledenikov. Če je obalni led na Grönlandiji star 40 000 let, lahko trdimo, da je poledenitev Grönlandije stara vsaj 40 000 let. Te precizne in elegantne metode bodo prinesle eksaktne odgovore povsod, kjer leži večni led, zgodovina zemlje morda ne bo več operirala samo s približnimi številkami.

PREČENJE Mt. BLANCA (Aig. de Béranger 3425 m, Dôme de Miage 3675 m, Aig. de Bionnassay 4052 m, Mt. Blanc 4807 m, Mt. Maudit 4465 m, Mt. Blanc de Tacul in Col du

Midi (3544 m) je velika tura. Vendar se je zdelo W. Müllerju Hillu iz Freiburga, da bo najtežji problem — nahrbtnik s proviantom za šest dni, spalno vrečo, 21 špirita, rezervnim perilom in ostalimi potrebščinami. »Do 25 funtov užitek, do 30 funtov se da prenašati, čez 30 funtov postane za turo muka«. Z Müllerjem sta šla na veliko prečenje še Kreis in Burkart. Nahrbtniki so bili resda problem, vendar ne edini. S prečenja so prišli tako izdelani, da so v Chamonixu med večerjo zadremali, na veliko veselje letoviške publike in personala.

KOZOROGI V ŠVICI so vsi iz italijanskega plemena in so se v Švici aklimatizirali l. 1854 do 1911 so trajali 'poskusi, da se kozorog v Švici utrdi, od leta 1911 se lahko reče, da spada v švicarsko favno. To leto je prišel prvi mladič v divjini na svet. Okrog leta 1960 je kozorog razširjen po mnogih kantonih in dolinah. Samo v Engadinu jih je 40 (17 kozlov in 20 koz). Zanimivo je, da se kozorog rad seli. L. 1960 jih je bilo vsega skupaj 2410. Strokovnjak za te zanimive, ponosne živali v Alpah je Marcel A. J. Couturier iz Grenobla. Ta je l. 1962 izdal 1564 strani obsegajoče delo z naslovom »Kozorog v Alpah«. Razpolaga seveda z natančnimi podatki o stanju v Švici, kjer za kozoroge zvesto skrbi »Sweizer Naturschutz«.

COL DE BRETOLET bo postal počasi prav tako znan pojem kakor Weissfluhjoch. Na Col de Bretolet so namreč pred nekaj leti zgradili alpski biološki observatorij. Stoji na francosko-švicarski meji, v višini 1923 in 1921 m. Ornitološka postaja Sernpach je tu organizirala študij ptičev in l. 1958 zgradila prvo kočo. L. 1962 je stalo tu že večje poslopje, zgrajeno po načrtih dr. Auberta iz muzeja v Lausanni. V njem so nastanili ornitološki in entomološki laboratorij, prvo kočo pa priredili za personal. Od l. 1951 so tu opazovali ptice selivke, od l. 1961 pa lausanski muzej opazuje migracije žuželk. Švicarski ornitologi si močno prizadevajo, da bi Švici ohranili vse ptičje vrste in jih celo pomnožili. Štejejo jih v poseben okras dežele in njeno pomembno značilnost.

Zakaj so biologi izbrali ravno Bretolet? Bretolet se dviguje pred prvo verigo Alp. Skupnost alpskih masivov predstavlja za ptice selivke resno zapreko. Vrhovi Wildstrubel, Wildhorn, Diablerets, Dents du Midi so visoki 3200 m, Bretolet in drugi prelazi do in preko 2000 m. Proti tem prelazom se usmerijo ptiči, ko zagledajo pred seboj visoki alpski »nasip«. Ti prelazi so vsi v smeri sever — jug, torej smeri, ki žene selivke. Selivke so pritegnile človekovo pozornost že v antiki, v njihovih selitvah so videli božje znamenje, zato so jih opazovali in opazovanja zapisali. Današnji študij se poslužuje dveh preprostih metod: opazovanja in zaznamovanja. Opazovalec na Bretoletu skrbno ugotavlja vrste ptičev, pri-

bližno število, smer leta in njihovo obnašanje. Mnogi ptiči se drže posebne ure, zato je treba biti na oprezu ves dan. Opazovalec mora poznati ptičjo govorico, njihovo topografijo, saj se drže stalnih »kanalov«, odnos med selitvijo in lokalnim ter splošnim vremenom, zato morajo priti na pomoč meteorologi s podatki o smereh in jakosti vetra. Vendar opazovanje ne more priti do vseh rezultatov, zato je treba ptiče tudi loviti. Za to je več metod, na Bretoletu se drže naslednje: Na prelazu (col) razpno čez vso širino (250 m) mrežo iz nylona, črno pobarvano, da je skoro nevidna. Mreža je visoka 3 metre, če teren zahteva, tudi 7 m, tako da zajame vse ptiče, ki hočejo preleteti prelaz. Seveda marsikdo uide, večina pa le ostane. Največ jim pomaga veter, ki maje mrežo, tako da se niti vidi. Razmerje med posameznimi ptičjimi vrstami, ki se ujamejo, zavisi od tega, kako se ta ali ona vrsta lahko ali težko ujame. Pastiričke se že nerade ujamejo, so nezaupljive in zelo redko posedajo, lastovke lete previsoko in so zelo spretno. Večje ptice se ponavadi rešijo, preden se jim približa ornitolog. Ti so na delu dan in noč.

Ujete ptice v laboratoriju popišejo (spol, vrsta, teža, perje) in zapišejo podatke o ulovu in zaznamovanju, kar je važno, če se ptica ponovno ujame. Obročkanje ptic je uvedel H. C. Mortensen, danski ornitolog, ki je l. 1890 prvim pticam nadel cinkast prstan s številko in datumom obročkanja. Kmalu nato je uporabil primernejši aluminij, danes pa uporabljajo lahko zlitino, na aluminijasti bazi. Vsak obroček ima okrajšavo institucije, ki je obročkanje izvedla, in njen naslov, zraven še serijo in številko, s čimer je možno ptico prepoznati pri ponovnem zajetju. Obroček se seveda ravna po velikosti ptiča. Če je ta velik, mora biti obroček pritrdjen tako, da ga ptič s kljunom ne preseka in odvzame. Na Bretoletu so že ujeli ptico, ki je bila obročkana v SZ in na Helgolandu. Postaje se o takih primerih obveščajo. Največ obročkov gre v izgubo zaradi malomarnosti ljudi, ki ujamejo ali najdejo zaznamovano ptico. Večji del store to iz strahu, ker mislijo, da obroček pomeni zaznamovanje svojine in se zato ne upajo obveščati postajo, ki je ptico obročkala.

SMETIŠČA postajajo vrhovi, ki so pristopni množici današnjih planincev, tožijo v Avstriji. Na vrhu Grossglocknerja da so našli cel kup praznih konservnih škatel, buteljk in druge embalaže, ki je znamenje avtomacije in velike proizvodnje. Našli pa so podobne stvari tudi na vrhovih, ki so rezervirani zaradi svoje težke pristopnosti alpinistom. Predvsem na to so naperili vprašanje: Ali se to spodobi za »gospodo« alpiniste, ki hoče veljati »več kot športnik«, ki se ima vsekakor za »elito« planinstva, večkrat celo za »duhovno elito«? Spričo vročih razpravljanj o smislu in bistvu alpinizma onstran meje vprašanje po svoje označuje razmere.

občni zbori

PD PREVALJE. Število članov je znašalo 770, od tega je bilo 477 odraslih članov, 153 pionirjev in 140 mladincev. Nasproti številu članstva v letu 1952 je društvo zabeležilo padec 38 članov in to v pretežni večini iz kmečkih vrst. Mladinski odsek je v lanskem letu bil glede organizacije dela z mladino precej v škripcih. Tudi stanje članstva je nekoliko padlo. Kljub skromnim sredstvom so izvedli 17 skupinskih izletov. Razen omenjenih izletov pa je bilo prirejenih na Uršljo goro več skupinskih izletov, ko so pomagali spravljati h koči material in opravljati dežurno službo. Ob tem so opravili 963 udarniških ur. Omarico v Prevaljah so izmenjali 38-krat, na Lešah 9-krat in na Jamnici 5-krat. Ob pomoči člana ZB tov. Karla Aberška je mladinski odsek markiral pot po znamenitih krajih iz naše osvobodilne borbe na področju Uršlje gore.

V zimskem času so alpinisti organizirali razne eno in dvodnevne zimske ture, vezane s smučarskimi pohodi in to največkrat v navzočnosti članov mladinskega odseka. Tudi v letnem času so vršili razne skupne pohode, vezane na razne alpinistične pod-

vide. Podčrtati pa je treba, da so bili alpinisti razen navedene dejavnosti tudi nosilci vse planinske dejavnosti v Prevaljah. Sodelovali so v raznih odsekih, pri vzgoji mladinskega naraščaja, bili vodniki mladini pri njihovem delu, bili dobri člani GRS, na njihovih ramah pa je slonelo tudi veliko breme gospodarskega dela društva. To je tudi edini vzrok, da se alpinisti niso vključili v koroški alpinistični odsek. Postaja GRS je zabeležila več nesreč kot v prejšnjih letih. Samo na področju Uršlje gore so v lanskem letu nudili pomoč 6 planincem, na področju Pece pa 7 planincem. Markacijski odsek je na novo markiral transverzalo na svojem področju. Odsek za varstvo narave in gorsko stražo je bil komaj ustanovljen.

Zaradi gradbenih del so morali odstopiti preko cele sezone 17 postelj gradbenemu podjetju in 3 postelj RTV Ljubljana, ki je gradila na Uršlji gori relejno postajo. Precej sitnosti so imeli s transportom materiala za koč. Iz stiske so jih rešili Bosanci s svojimi konjiči, ki so prenašali drva za Gozdno gospodarstvo. Društvo je nabavilo za postojanko nov hladilnik v vrednosti 133 000 din in več kvalitetnih odev v vrednosti 154 000 din. Industrijska šola v Ravnah jim je izdelala železne polknice, kar jih je stalo 312 000 din. Promet postojanke je znašal 3 400 000 din. Občni zbor je v imenu PZS pozdravil in društvu čestital k doseženim uspehom tov. Milan Zinauer. Za društvenega predsednika je bil ponovno izvoljen tov. Rajko Vute.

PLANINSKIM FOTOGRAFOM

Vabimo fotografe, ki se ukvarjajo s planinsko fotografijo, da predložijo propagandni komisiji PZS ali upravi Planinskega Vestnika posnetke v velikosti 18 × 24. Uporabili jih bomo za ovitek planinskega glasila in za njegove priloge v I. 1965.

Iz dosedaj objavljenega fotografskega gradiva je razvidna motivika, ki prihaja v poštev. Radi bi jo seveda razširili še s plezalskimi in smučarskimi motivi, z dinamično fotografijo, ki bi prikazala sodobnega človeka v športnem ali delovnem stiku z goro, zato se za take posnetke posebej priporočamo in jih bomo tudi posebej nagradili.

Da ne pozabimo

13. do 16. novembra 1944 so bili ogorčeni boji 15. in 18. divizije s sovražnikom, ki je nameraval preko Semiča in Koprivnika vdreti na osvobodeno ozemlje Bele Krajine.

8. decembra 1934 je bila odprta Koča pod Kremžarjevim vrhom na Pohorju, za kar se je posebno vneto trudil pokojni Miloš Grmovšek, dolgoletni predsednik PD Slovenj Gradec.

19. decembra 1944 je izbruhnila velika sovražnikova ofenziva proti osvobojenemu ozemlju na Primorskem, ki je trajala 14 dni.

27. decembra 1914 je umrl daleč znani mojstranski vodnik in gostilničar Franc Skumavc-Smerc, star 61 let. Na Triglav je stopil več ko 500-krat.

V. M.

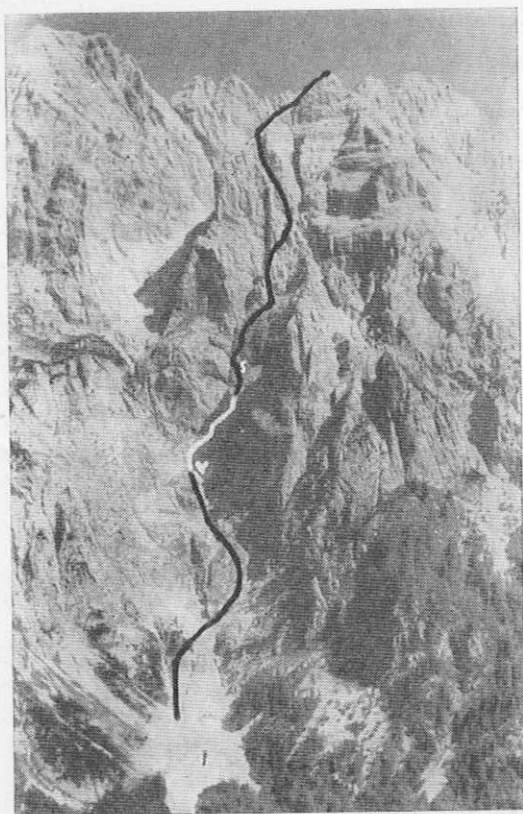
DVA POPRAVKA:

PV 1964 str. 293: Pri Ferfoljevi politični misli v inozemstvu, pri dr. TG Masaryku, kamor je bil dr. Ferfolja šel tajno preko Peči, dejansko ni šlo več le za poznanje vsebine Londonskega pakta, ki je bil že več ali manj znan Jugoslovanskemu odboru, pač pa je šlo za to, da bi si zagotovili Masarykovo pomoč v borbi proti nedemokratskim določbam Londonske pogodbe.

Dr. Dušan Kermavner me je bil opozoril na spodrselaj, ki se je pripetil dr. Jos. Ferfolji, razumljiv glede na njegovo visoko starost (preko 70 mu jih je bilo), ko mi je bil pripovedoval, kar sem prenesel v svoj zapisnik. — Zorko Jelinčič. —

Severovzhodno od Tablja je planina, ki je bila v PV pomotoma zapisana Čofnigova planina (I. 1960 str. 596 in I. 1964 str. 347). Pravo ime ji je pa Čofénikova planina, kar bodi s tem popravljeno. — Dr. V. Vovk

Iz kartoteke prvenstvenih vzponov

JUŽNA STENA SPODNJEGA ROKAVA
2500 m — direktna smer

Plezala: Pavle Dimitrov in Janez Krušic, AO Jesenice

Datum: 7. junija 1964

Čas plezanja: 6 ur

Višina stene: 650—700 m

Težavnost: zelo težavno — nekaj mest V. in eno mesto VI. tež. stopnje.

Tehnični opis:

Od Aljaževega doma po poti na Skrlatico. Tik pod Dolkovo glavo iz steze desno skozi goščavo v prodnati zatrep pod južno steno Spodnjega Rokava do grape, ki se grezi izpod Kotlov. Do sem 1 1/2 ure. Po skrotju levo ob grapi, nato preko nje in po razčlenjenem svetu ob grapi na grušenat hrbet pod platni ob sistemu strmih kaminov, ki v vertikali režejo vso južno steno Spodnjega Rokava — še pol ure iz zatropa.

Vstop (V) v plati levo od kaminov. Navzgor preko majhnih razčlemb s trdno skalo (IV. tež. stop.). Tri vrvne dolžine. Preko kamina in po njegovi desni strani strmo navzgor — eno vrvno dolžino na prvo vodoravno zaprodano gredino. Takoj nad gredino za odklan stolp (S), za katerim se gvozdi z desne strani do vrha. Stolp tvori zgornj z masivom naravno okno. Iz stolpa ca. 20 m preko plati levo navzgor — skoro brez oprimkov in stopov (VI. tež. stopnje — 2 klina ostala v plateh). Naprej rahlo desno navzgor. Zelo strmo, mestoma prevesno (V. tež. st. — 1 klin ostal v prevesi). Po treh vrhnih dolžinah iz stolpa na drugo vodoravno zaprodano gredino. Približno 15 m desno od značilnega kamina navzgor po sistemu manj izrazitih kaminov ca. 4 vrvne dolžine — mestoma krušljivo. Do globokega kamina, od koder se vidi v glavno Brojanovo grapo. Po tem globokem kaminu navzgor. V sredini težka prevesa (klin). Dalje po krušljivi grapi s prevesno zaporo (V. tež. stop.) še 3—4 vrvne dolžine po grapi (IV. tež. stopnje) na greben, ki pada na severni strani v zatrep v kotlu. Naprej po razbitem, mestoma zelo krušljivem grebenu okoli stolpičev z desne nato z leve strani, kjer zajeda z gladko desno ploščo omogoči nadaljni vzpon. Se nekaj metrov na vrh Spodnjega Rokava.

Sestop v smeri Srednjega Rokava. Najbolje takoj iz prve grebenske škrbine proti zapadu v zaprodan kamin. Spust po vrvi ca. 4 vrvne dolžine na prodišča. V Kotlu med Skrlatico in Rokavi. Iz Kotla po vzhodnem razčlenjenem pečevju na markirano pot, ki vede na Skrlatico.

Varianta med Igličevu in vzhodno smerjo v Mali Rinki

Prva plezala Tone Arnol in Jožica Antloga 3. julija 1964, oba AO Celje
Dostop: Isti kot za Igličevu smer

Opis: Vstop isti kot za Igličevu smer do malega previsa (K), preko njega, do gladke žmule (K); tu nadaljuje Igličeva smer naravnost navzgor. Sedaj levo po krušljivi polici (K) 60 m, do žmule, ki prekinja polico. Od tu navzgor po zelo krušljivem delu (IV.) — zelo izpostavljeno — naravnost pod črne strehe (vidne iz Turskega žleba), do trdnega stožca. Levo po polici 20 m, do sistema polic. Rahlo desno po policah (IV.) do ozkega kamina, ki ga v spodnjem delu zapirajo dobro zagodeni bloki v obliki majhnih previsov z zelo dobrimi oprimki. Po kaminu navzgor na gredino in naravnost po njej, nato levo v žleb, ki ga prekinja alga strop. Po žlebu do melišča, levo po melišču in po nekaj metrih krušljivega žleba na vrh. Ocena: IV. — Spodnji del krušljiv, v zgornjem delu solidna kamenina z zelo dobrimi oprimki. Višina stene 400 m, čas plezanja 4 do 5 ur. Sestop 15 min. z vrha do vrh Turskega žleba.

Tovarna dokumentnega in kartnega papirja

Telefon: Radeče 81-950, 81-951

Tekoči račun pri NB Celje 603-11-1-1030

Brzjavi: Papirnica Radeče

Železniška postaja: ZIDANI MOST

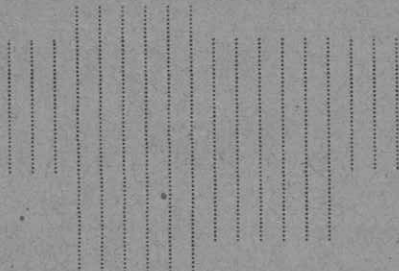
PROIZVAJA:

vse vrste brezlesnih papirjev
in kartonov
specialne papirje
surovi heliografski
in foto papir
paus papir
kartografski
specialni risalni »Radeče«
papirje za filtre itd.

IZDELUJE:

vse vrste kartic
za luknjanje v standardni velikosti
in tisku
Po želji izdeluje kartice
v posebnem tisku
v deči, modri ali sivi barvi

R A D E Č E   P R I   Z I D A N E M   M O S T U

Ľavarna dušika Ruše

RUŠE — SLOVENIJA

proizvaja:

1. Elektrometalurške proizvode:

ferokrom suraffine
ferokrom carbure
silikokrom

2. Elektrokemične proizvode:

kalcijev karbid
karborund
elektrokorund
elektromagnezit

3. Umetna gnojila:

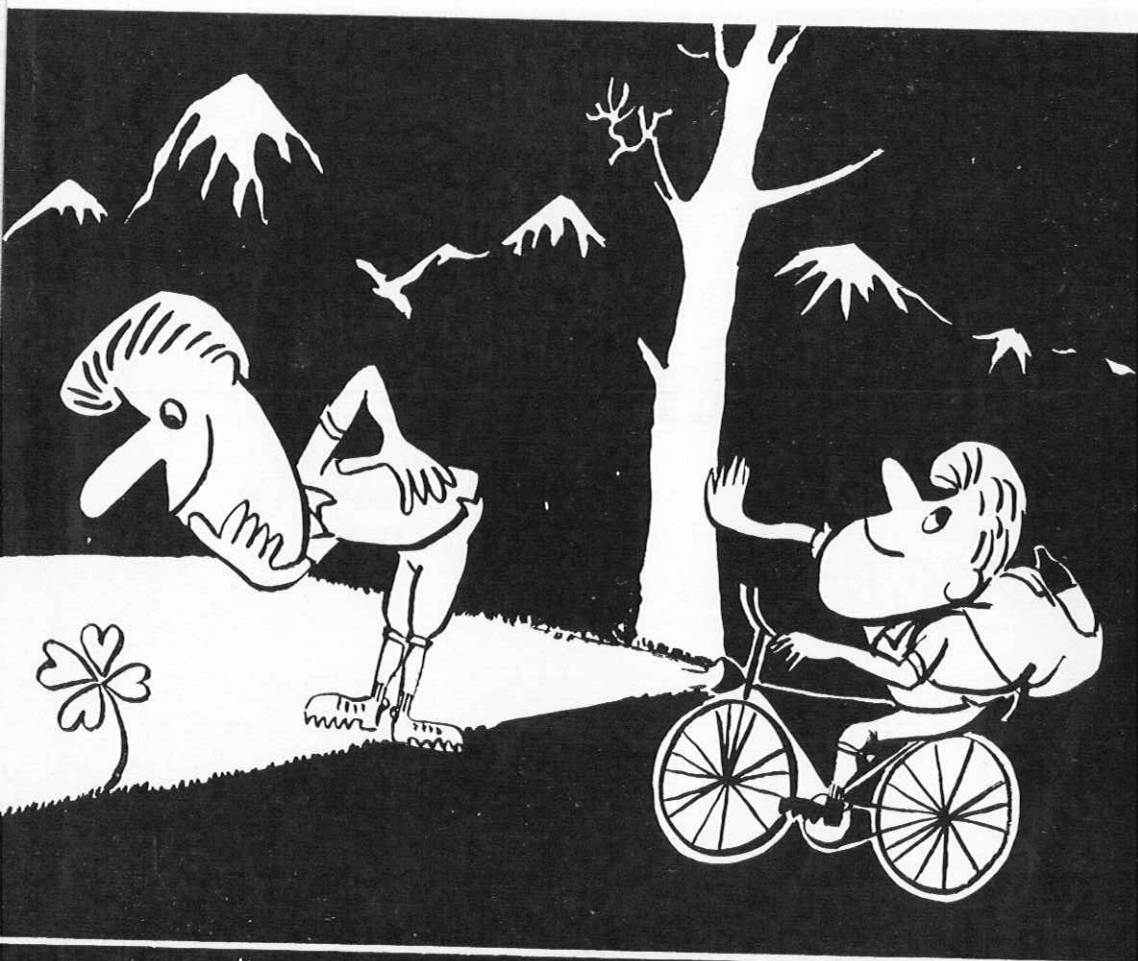
kalcijev cianamid
mešana gnojila — nitrofoskal
mlete fosfate

4. Komprimirane pline:

kisik
acetilen — dissousplin
dušik
zrak

Brzjavni naslov: AZOT MARIBOR — Telefon: 80-108 — Teleprinter: 03-312
Železniška postaja: Ruše — ind. tir

DINAMO ZA DVOKOLO

...ašek za avtomatsko varjenje

EP-10

vrsta toka: enosmerni (=)

granulacija 12 x 48

EP-20

vrsta toka: izmenični (∞)
enosmerni (=)

granulacija 12 x 48

Proizvaja

Železarna Jesenice

Jesenice — SR Slovenija